

AZ INTÉZET FŐÉPÜLETÉNEK HOMLOKZATA.

A SZ. FERENCZ-RENDI NŐVÉREK
NAGYSZEBENI
TAN- ÉS NEVELŐINTÉZETÉNEK
TÖRTÉNETE.

ÍRTA
DR. BILINSZKY LAJOS.

31 FÉNYNYOMATÚ KÉPMELLÉKLETTEL
S 6 TERVRAJZZAL.

NAGYSZEBEN, 1903.
NYOMATOTT DROTLEFF JÓZSEFNÉL.

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

SZÉKHELYI GRÓF

MAJLÁTH GUSZTÁV KÁROLY DR.

ISTEN ÉS AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KEGYÉBŐL ERDÉLYI PÜSPÖK,
A FŐRENDIHÁZ ÖRÖKÖS TAGJA, A HITTUDOMÁNYOK TUDORA,
ERDÉLY ÖSSZES RÓM. KATH. ISKOLÁINAK ÉS NEVELŐ INTÉZETEI-
NEK LEGFŐBB IGAZGATÓJA, AZ ERDÉLYI RÓM. KATH. STÁTUS ÉS
IGAZGATÓ-TANÁCS ELNÖKE STB. STB.

ÚRNAK

FIÚI SZERETETE ÉS HŰSÉGE JELÉÜL

HÓDOLATTAL AJÁNLJA

A SZERZŐ.

TARTALOM:

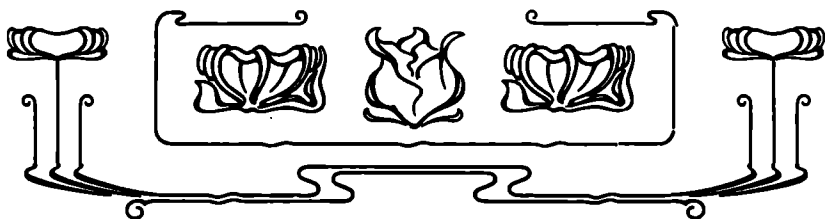
	Lap
Előszó	7
Az intézet főépületének homlokzata. *)	
I. Az eszme	9
Montenuovo Herczegné, szül. Batthyány grófnő, az intézet alapítónője. — Dr. Haynald Lajos, erdélyi püspök (1852—1864).	
II. Az intézet alapítása	24
Mayer Mária Petronella, az intézet főnöknője (1900-ban). — Az intézet alapítására kiadott sorsjegy.	
III. Első fejlődése	32
Az intézet 1865-ben. — Az intézet 1874-ben. — Az intézet 1882-ben. — Gyergyószentmiklósi Dr. Fogarasy Mihály, erdélyi püspök (1864—1882).	
IV. Schnabl Ferencz	53
Schnabl Ser. Ferencz, az intézet első igazgatója (1864—1893).	
V. Óvoda, leányiskola	57
Egy leányiskolai tanterem.	
VI. Tanítónőképző	67
Egy képzőintézet tanterem.	
VII. Építkezések	80
Az intézet 1895-ben. — Az intézet keleti szárnya. Épült 1896-ban. — Gróf Majláth Gusztáv Károly, erdélyi püspök. — Az intézet nyugati szárnya. Iskolaszárny. — A jelöltek sz. Antal háza. — A mosóház berendezése.	
VIII. A kápolna	100
Az intézet kápolnája. — A kápolna két üvegfestményű ablaka. — A kápolna két más ablaka. — A lourdesi barlang a kápolnában. — A kápolna kórusa.	

---

*) Az apró betűk a képmellékleteket jelölik.

IX. Internátus, felszerelés	117
Egyike a növendékek hálótermének. — Egyike a növendékek ebédlőjének. — Leányiskolai növ. játszótère s lugasa. — A képző udvara. Háttérben a gazdasági épület. — Női kézimunka és rajzterem. — Az intézet díszterme. — Természettudományi szertár.	
X. Jótékonyság, kitüntetések	139
Az intézet udvar-felőli látképe.	
XI. Fiókházak	148
XII. Itt működött nővérek.	167
Függelék:	
Az intézet telkének alaprajza. — A souterrain alaprajza. — A földszint alaprajza. — Az első emelet alaprajza. — A második emelet alaprajza. — A sz. Antal-ház alaprajza.	

ELŐSZÓ.

Valahányszor intézetünk multjára gondolok, önkénytelenül is az evangéliumi mustármag jut az eszembe. Sehol sem láttam még ezt a szép hasonlatot ennyire megvalósulva. Hat szerény apácza, egy bérbefogadott házikó s a koldusbot, elég igénytelen mustármag; ez a kezdet. S ma? Terebélyes fa. Hatalmas, nagyszabású intézet.

És hogyan lett ilyené?

Igazán nem tudnék találóbb feleletet adni, mintha azt mondom: Isten nevelte, mint a fát. Az a negyven év, a mit átélt, lassú, majdnem észrevétlen, de folytonos, szakadatlan növekedés volt. Egyszer erőteljesebben, rohamosabban, máskor kevésbbé, de mindig nagyobbodott, a mint az időjárás jobban vagy kevésbbé kedvezett. Emberek ápolták, de szinte lehetetlen, hogy ne lássuk fölötte Isten áldó kezét.

Immár egy emberöltő óta áll fönn. Élete küzdés, szenvedés, fáradhatatlan, önfeláldozó munka, a mélyen vallásos, tántoríthatatlanul hazafias leánynevelésnek szerény munkája. Egyszerű, becsületes élet. Ez az ő tör-

ténete. Ezt tartalmazzák egyszerű, keresetlen szavakkal e sorok.

Ha valaki különöset, nagyszerűt keres bennök, csatlódni fog.

A ki azonban nem a feltűnő, kiváló tettekben, hanem a kitartó kötelességteljesítésben lát nagyot, az, szerény véleményem szerint, élvezettel fogja olvasni.

Első sorban volt növendékeinknek szól. Talizmán akar lenni az élet nehéz napjaiban. Példa, hogy a feltűnést kerülő, becsületes és kitartó munkán Isten áldása van.

Minden reményünk felett megsegít az Úr, ha minden bizalmunkat Belé vetve, megteszszük, a mit tehetünk. Élő bizonyossága ennek intézetünk.

Ép ezért, előre! Egy új negyvenév hajnala dereng! Miénk a munka, Istené a dicsőség!

Nagyszeben, 1903. Gyertyaszentelő Boldogasszony napján.

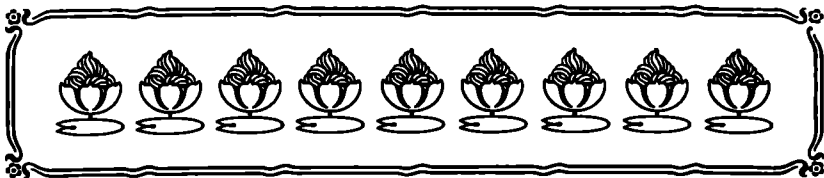
A SZERZŐ.

MONTENUOVO HERCEGNÉ SZÜL. BATHYÁNY GRÓFNŐ,
az intézet alapítónője.

I.

AZ ESZME.

1860—1866-ig Montenuovo Vilmos herczeg volt Erdély parancsnoka. Neje, Batthyány Julianna grófnő, csillagkeresztes és palotahölgy, egy minden tekintetben kiváló katolikus főúri nő, nemcsak példaszerűen istenfélő volt családi körében, hanem azon kívül is mindent megtett a vallásosság terjesztésére s az erkölcsiség emelésére. Mint a nagyszebeni oltáregyesület elnöknője, szintén messze kiható munkásságot fejtett ki. Az a tevékeny felebaráti szeretet, mely nemes lelkét áthatá s mely a szenvedő emberiség láttára szívében mély fájdalmat ébresztett, elvezeté őt a szegények kunyhóiba, megtanítá arra, hogy a nyomor keserű könnyeit letörölje. Az elhagyatottak valódi anyja, a szülői gondozást nélkülöző és elzüllött gyermekek igazi őrző anyjala lett.

Elég alkalmja volt arra, hogy a szenvedést és nyomort az ő leplezetlen, kétségbeejtő természetességében tapasztalja; látta az elhagyatottakat kórógyukon minden testi és lelki vigasztalás nélkül, látta az éhező családtagokat a beteg apa ágya körül: és megesett nemesen érző szíve e borzasztó kép szemléleténél. De igazán vérzeni e szív csak akkor kezdett, midőn látta, mint lesz a nyomor

együttal az erkölcstelenség szülő anyjává, mint nyitja meg a nélkülözés a bűnök ajtaját, mint bukik a szerencsétlen fokról-fokra lejjebb és lejjebb, míg a teljes lelki és testi romlás iszapjában elmerül. Mindez lelkének leírhatatlan fájdalmat okozott, mert mentől tisztább életű, gyöngédebb, vallásosabb és mélyebben érző valaki, e kép a fájdalomnak annál mélyebb barázdáit szántja szívében. De a grófnő nem tartozott azok közé, a kik megállapodnak a tények puszta szemléleténél, mélyen érző vallásossága nem hagyta nyugodni, mintha mindannyinak anyja lett volna, úgy gondoskodott a szegényekről s oly szorgosan igyekezett az elhagyatott, elárvult gyermekek egéről a jövőnek sötét fellegeit eloszlatni.

Azonban bármily önfeláldozóan s fáradhatatlanul működött is a könyörületesség terén, be kellett látnia, hogy ugyancsak parányi az a nagy nyomorral szemben, a mit egymaga tehet, s ilyenkor odaadó szeretete, gondoskodó lelkesedése egy nagy, hatalmas intézetet varázsolának lelki szemei elé, a melyben az ő betegek önfeláldozó, hitből fakadó szeretettől áthatott ápolást, az árva és elzüllött gyermekek keresztény oktatást, vallásos nevelést és gyöngéd anyákat nyernének; a mely ház nagyszabású működésével új csírákat ültetne át a társadalomba, a szegényeket, nyomorgókat gyámolítaná, a serdülő lányoknak támasza és vezére lenne. S a kép, mely szívében fogamzott, állandóan szemei előtt lebegett; megszokta, s már nem is tűnt fel többé kivihetetlennek, ellenkezőleg a legnagyobb lelkesedéssel csüngött megvalósításán.

Ez időben ismerkedett meg a sz. Ferencz-rendi nővérekkel, a kik közül kettő Németországból Erdélybe is eljött, hogy könyöradományokat gyűjtsön. Az egyszerű,

igénytelen külsejű, munkához szokott szerzetesnők, kik életüket és erejüket kizárólag a szenvedő emberiségnek szentelték, teljesen megfeleltek a grófnő kívánságának; apostoli buzgalma — hogy Haynald szavaival éljek — föltalálta bennök az apostoli szeretetet, s ezeket szemelte ki magas eszméinek kivitelére.

Nem is késett, azonnal a speyeri püspökhöz fordult, mint a kinek egyház-megyéjében volt a sz. Ferencz-rendi nővérek akkori, pirmsensi anyaháza és semmivel sem kért kevesebbet, mint azt, hogy mielőbb küldjön nővéreket Nagyszebenbe. A püspök e furcsán hangzó levél alapján kérdést intézett az anyaházhoz.

Épen ebben az időben érkezett vissza a két nővér, kik alig pihenve ki az út fáradsalmait, Erdélyben szerzett tapasztalataikról számoltak be előjáróiknak. Alig fogytak ki Erdély fiatal, lángbuzgalmú püspökének, Haynaldnak dícséretéből, elbeszélték az erdélyi nép veleszületett jóságát, de elmondták a veszélyeket is, a hitközönyt, mely itt az egyház áldásos működését bénítja. Az anyaház, miként a superior 1863. július 20-án kelt és a speyeri püspökhöz címzett jelentésében mondja, Isten akaratát látja az események ily összetalálkozásában s Istenbe vetett bizalmában szívesen beleegyezik, hogy nővérei az óriási távolság ellenére is Nagyszebenbe menjenek. Kéri a püspököt, értesítse a grófnőt ezen elhatározásról s kérje föl, hogy a következő két pontra nézve adjon fölvilágosítást: 1. Minő működési kört kíván a nővéreknek kijelölni: kórház átvételét, betegápolást magánházaknál, elhagyatott gyermekek nevelését, elemi és munkaiskola vezetését, vagy esetleg többet ezek közül egyidejűleg? 2. A ház, mely a nővéreket befogadja, azok

tulajdonába megy-e át, vagy pedig alapítvány lesz, a melynek csak gondozása és hasznélvezete ruháztatik a rendre bizonyos felügyelet alatt?

A grófnő Ischlben vette a speyeri püspök válaszát.*) E szerint kap nővéreket, de előbb azok ellátásáról és fönnmaradásuk biztosításáról kell gondoskodnia. Ez elég kemény beszéd volt arra, hogy eddig épített légvárait mind romba döntse, mert hiszen az ehhez megkívántató összeg előteremtése eddig eszébe sem jutott. De sokkal makacsabbul ragaszkodott eszméjéhez, semhogy ezt az első nehézség hallatára föl-adta volna. Kutatni kezdett s először is egy nagyszebeni régebbi alapítványon akadt meg a szeme. Ezt az alapítványt még 1768-ban tette egy nagyszebeni iparos, Seidel, ki állítólag mint mesterlegény jött ide, itt hamarosan megbetegedett s egészen elhagyatva a legborzasztóbb napokat élte; később mint jómódú iparos letelepedett, s hogy hasonló nyomortól megvédje a vándorlegényeket, tekintélyes alapítványt tett azzal a meghagyással, hogy ha vándor mesterlegények és cselédek megbetegednének, ápolásban részesüljenek, s e célra hagyta emeletes házát is. Az alapítvány gondnokául az időszerinti róm. kath. plebánost nevezte meg. Rendelkezése azonnal életbe is lépett, s évek hosszú során át sok könnyet törölt le a betegek szempilláiról. De részint a város által állított kórház, részint a vándorsegédék számának apadása következtében, a szükséglet az alapítvány kamatainak csak egy részét emészté fel, a másik rész tőkésítésre fordított. Az 1860-iki kimutatás szerint már a 13.000

---

*) Kelt 1863. júl. 29-én, melyben egyúttal kéri a grófnőt, hogy a következő tárgyalásoknál közvetlenül az anyaházhoz forduljon.

forintot meghaladja a gyümölcsöző tőke a házon kívül, melynek egy része lakásbért is hoz.

A ház elég alkalmas, a tőke kezdetnek elég nagy, az alapító szándéka homogén természetű, tehát semmi sem látszik akadályozni azt, hogy ezt az alapítványt a grófnő intenciójára lehessen fölhasználni. Azonnal meg is tette ez irányban a sürgős intézkedéseket, a melyek, mint hivé, gyorsan céljához fogják segíteni. Irt Haynaldnak, kivel az egész család benső baráti viszonyban állt, fölfedezte előtte egész titkát s kérte, hogy segítse tervének kivitelében. Haynald nyomban kérdést intézett a nagyszebeni plebánoshoz s felvilágosítást kért a Seidelalapról. A plebános válasza szeptember első napjaiban érkezett Gyula-Fehérvárra, de épen útrakészen találta a püspököt, ki szeptember 5-én már Kalocsán volt, hol szép tehetségével vezérszerepet vitt az egyháztartományi zsinaton. Ez utóbbi minden idejét lefoglalá, de páratlan előzékenysége, mely kiváló tehetségeivel vete kedett, időt szerez neki, hogy az egyházmegyéje javán buzgolkodó grófnő ügyeivel is foglalkozzék; megküldeti oda az ügyiratokat s onnan felel szeptember 16-án.*) Levelében jelzi, hogy az ügyhöz behatóbban nem szólhat, mert még egyes irományok, nevezetesen az alapító levél nincs kezénél, annyi azonban már most is bizonyos, hogy az alap csak a nagyszebeni plebánossal és egyházgondnokkal való tárgyalás és megállapodás alapján adható át

---

*) Haynald ezen levele, valamint a többi is, melyekre később hivatkozom, mind a sz. Ferencz-rendi nővérek nagyszebeni házában őriztetnek, mind sajátkezű levelei, melyek egyrészt Haynald nagy szellemének, másrészt az ügyiránti főpásztori lelkesedésének, a grófnő iránti előzékeny barátságának mindmegannyi bizonyítékai s nem egyszer érzelmeire s politikai szereplésére is világot vetnek.

Azt tartja, hogy ezt az ügyet legjobban előszóval lehet letárgyalni, miértis, ha addig a grófnő Erdélybe visszatér, október havában szívesen átrándul Nagyszebenbe, s akkor előszóval, huzavona nélkül elintézi. Azt is előre mondhatja, hogy, ha a nővérek az alapítványt átveszik, ott csak betegápolással foglalkozhatnak.

Haynald ígéretéhez képest október elején csakugyan Nagyszebenbe jött s 9-ére összehívta az egyháztanácsot, a melyen ő maga elnökölt. Az ülésnek egyetlen tárgya a Seidel-alap átadási ügye volt. Felolvasták a végrendeletet s hozzá szóltak a kérdéshez. Haynald azonnal látta, hogy az egyháztanács semmit sem akar a kezéből kiadni és cseppet sem hajlandó az alap kezelésében s a jövedelem hovaforrásában valami változtatást elfogadni. Végre a következő határozatot hozták:

»Az egyháztanács kívánja, hogy a Seidel-alap úgy a gyümölcsöző tőkére, mint a házra, valamint céljára nézve tőkéletesen eddigi állapotában maradjon s annak eddigi kezelése ezután is sértetlenül hagyassék.«

»Továbbá az apácák beszállásolása által megszűnt házbér az alap javára máshonnan biztosíttassék.«

»Ily föltételek mellett a pirmasensi vagy más apácák beköltöztethetők.« *)

E határozatot írásban is közölték a püspökkel, ki azt okt. 15-én megküldötte a grófnőnek. Kisérő levelében tudatja, hogy ugyanezen napon urbarial kötvényekben 2000 forintot tett le alapúl, tekintettel a grófnő

---

*) A nagyszebeni belvárosi egyháztanács jegyzőkönyvéből. Miért foglalt el az egyháztanács ily merev álláspontot, nem kutatjuk, az ezt követő ügyekből, az alap hányódásából sok mindenre lehet következtetni.

nemes-szívű törekvéseire, az általa behivandó szerzetesnők javára s azt a vallásalapba be is fizette. Rámutat arra, hogy az egyháztanács mellékelt jelentése szerint is a nővérek betelepítése a nagyszebeni hitközségre nézve igen hasznos volna. Ha az alapítvány terhére jönnének, hivatásuk csak a betegápolás lenne s ha a Seidel-házban lesznek elhelyezve, az így megszűnt 325 forint házbér pótlására alapról kell gondoskodni, sőt egy külön alap is szükséges a nővérek biztosítására, mert azon esetre, ha a grófnő s a püspök mindig kész segítsége megszűnnék, nem tehetők ki a bizonytalan jövő szeszélyeinek. Hogy mily összeg kívánatos ehhez, azt leginkább az anyaház mondhatná meg.

Mint a ki boldogító álmából a rideg valóra ébred, olyanforma érzés fogta el a grófnőt is most, midőn már megvalósultnak képzelte vágyait, de a Haynald levele, mint a derült égből lecsapott villám, porrá zúzta tervét. Áthatva a vallásos felebaráti szeretet tűzétől, azt hitte, hogy mindenki úgy érez, mint ő, mindenkít ugyanaz a tűz hevít, a mely ő benne ég. Megfeledkezett, hogy másokat a hidegen számító ész. vezet. Váratlan csatlódása akkora volt, hogy azonnal és teljesen kijózanította. Mert mit foglal magában Haynald levele? Az alapítványt átadják az apácáknak, de úgy, hogy rendeltetése ugyanaz maradjon, szegény vándorlegények és szolgálók gyógykezelésére fordíttassék; az apácák az ápolásért a díjt megkapják, különben pedig eltartásukra teremtsen a grófnő elegendő tőkét. A Seidel-féle házba beköltözhetnek, de csak úgy, ha a házbért épen úgy megfizetik, mint bárki más. Az apácák hivatása csak az lehet, a mi homogén természetű az alapítvány céljával. Ez tehát

a grófnót egyáltalán nem segítené és mégis le kellene mondania azon kedvencz eszméjéről, hogy a nővérek szegény, elhagyatott leánykákat neveljenek.

Sokkal jobban ismerte az itteni viszonyokat, semhogy ebbe belement volna. A gyermekneveléstől elállani nem akart, de az apáczák működését sem akarta megbénítani, alárendelve őket az egyháztanács változó rendeleteinek, habár azok eltartásához az alap majdnem semmivel sem járul. Épen azért egy pillanatig sem habozott, hogy az egyháztanács ajánlatát a leghatározottabban visszautasítsa s egyszerűen megszakított minden további tárgyalást az egyháztanácscsal.

A csalódott grófnő bizonyos nehezteléssel értesíti Haynaldot elhatározásáról, mert tőle kedvezőbb eljárást várt, mint azt elég érthetően ki is fejezte. Haynald hivatkozott az egyháztanácsra, megpróbálta még egyszer ajánlani, hogy más alap hiányában fogadja el ezt, mint egyetlen módot eszméinek megvalósítására, de a grófnő hajthatatlan maradt, s nem minden büszkeség nélkül hivatkozott arra, hogy föltételének kivitelében szilárd és kitartó lesz, a mire Haynald is csak azt mondhatá: »Jól ismerem e kitartást, becsülöm azt s hálát adok érte Istennek.« *)

A grófnő tényleg azok közé tartozott, a kik bizonyos makacssággal csüngnek eszméiken. Ily körülmények között más talán teljesen elejtette volna tervét, ő azonban az akadályokból csak lelkesedést merített s csalódásainak romjain annál odaadóbban és kitartóbban kutatta az eszközöket, melyek kitűzött céljához vezethetnék. Az az egy világosan állott előtte, hogy a Seidel-alaptól

*) 1863. okt. 21-én kelt leveléből.

nincs mit várnia; azt is látta, ha nem is látta be, hogy mások, nevezetesen a püspök, azon határtalan lelkesedéssel kívül, mely őt hevíti, valami reális alapot is kívánnak, a pusztá lelkesedést nem tartják elégnek egy szerzetház fönntartására. Ép azért messze kiterjedő összeköttetéseit igénybe véve, elkezdett gyűjteni kedvencz eszméjének megvalósítására.

A gyűjtés, úgy látszik, igen szépen kezdődött s meglehetősen gazdagnak ígérkezett, mert már novemberben, tehát alig egy hónappal a történetek után, azt írja Haynaldnak, hogy a zárdaügyben nemsokára örvendetes tudósítással fogja őt meglepni. *)

A tél folyamán minden alkalmat felhasznált, s bár még nagyon is távol volt céljától, alig tavaszodott, elkezdte ostromolni az anyaházat. A lelkesedés, a felebaráti szeretet s a merész vállalkozás egy bizonyos vegyülete oly erővel hatotta át leveleit, hogy az embert önkénytelenül is magával ragadja. »A legnagyobb szegénység volna, — így válaszol Huth superior, — tekintve azt a ritka Istenbe vetett bizalmat, azt a bámulatra méltó kitartást, melylyel Excellentiád sz. egyházunk érdekeit s a távol Erdély szegényeit felkarolja, ha mi tartózkodásunkat s aggodalmainkat fönntartanók.**) Épen azért — mondja tovább a levél — az anyaház kész azonnal nővéreket adni, mihelyt a legszükségesebb előkészületek megtétettek azok befogadására.« Leírja a legszükségesebb berendezési tárgyakat, jelzi, hogy a világi és egyházi előjáróság beleegyezése kieszközlendő s kéri

*) 1863. nov. 19-én.

**) Pirmasens 1864. máj. 10-én.

a grófnőt, hogy, ha adósságra történék is, czélszerűbb házat venni, semhogy az apáczák bérházba költözzenek. Majd így folytatja: »Egyáltalában ismeretlen még előttünk, hogy minő viszonyba kívánja helyezni Excellentiád az alapítandó házat az anyaházzal szemben? E viszony háromféle lehet: vagy egészen önálló lesz az alapítandó intézet, a melynek csak vezetését veszik át a nővérek; vagy a városé magáé lenne, mint külön alapítvány s a nővérek a város megbízásából kezelnék azt, mindkét esetben szerződésileg biztosítandó a nővérek eltartása; vagy az anyaház filiálja lenne az alapítandó ház a szó szoros értelmében s a nővérek tulajdonába menne át.« Az első két mód nem látszik kivihe-tőnek, az első az alap hiánya miatt, a második azért nem, mert a városi tanács aligha karolná fel az ügyet a kívánt lelkesedéssel. A harmadik mód látszik a jelen körülmények között a legkevesebb akadályba ütközőnek. Az anyaház kész belemenni, kész saját erejével is támogatni, ha a grófnő biztosítja, hogy megszerzi a bejött nővérek számára az engedélyt könyörado-mányok gyűjtésére, a mit magas összeköttetései alapján könnyen meg is tehet. Ez esetben az anyaház hiszi, hogy nemcsak a ház jövőjét biztosíthatja, hanem a lakosság szeretetét is a nővérek számára.

Könnyen elképzelhetjük a grófnő határtalan örömét, s ezt mi sem jellemzi inkább, mint az a tény, hogy rögtön visszaír az anyaházba, jöjjenek a nővérek azonnal, mert számukra az Orsolyák zárdájában helyet készített. Nem nyilatkozik, hogy a fönnyelzett módok melyikét választja, csak jöjjenek a nővérek, a többit majd

később is rendezhetik. Lelkesedésében semmivel sem számol, mohón ragad meg minden eszközt, mely őt céljához közelebb vinni látszik. Az anyaház természetesen nem oszthatta azt a véleményét, hogy a nővérek az Orsolyáknál lakjanak: akadályoznák őket s akadályozva volnának maguk is hivatásuk teljesítésében. Ha már másképp lehetetlen, hát béreljen ki egy lakást, szerezze be a legszükségesebb bútorokat, bármily szegényesen is, de vonúlhassanak be a nővérek saját otthonukba, a hol hivatásukat azonnal megkezdhetik. Ha ez megtörtént, még augusztus folyamán leküldik a nővéreket. Így szól az anyaház válasza; s a mint látszik, szintén nyílt kérdésnek hagyja az alapítandó intézet jogi viszonyát.

A grófnő tehát csakugyan hozzáfogott a legszükségesebb előkészületek megtételéhez. Már-már elérve látja célját, s az öröm áradó hangján kér engedélyt Haynaldtól, mint Erdélynek még mindig törvényes püspökétől, a ház megalapítására. Haynald tényleg már megvált az erdélyi püspöki széktől, de lemondása még mindig várta a szentszék jóváhagyását. Épen az örökvárosban időzött s innen, a pápai szék közvetlen közeléből, adá beleegyezését s erősíté meg a leendő alapítást nemes szívének teljes örömeivel s apostoli hatalmának egész tekintélyével. De álljon itt emlékezetül szó szerinti levele:

»Nagyméltóságú Grófnő!

Mélyen tisztelt Kegyelmes Asszonyom!

Az emberiség legmagasabb céljainak előmozdítására irányuló szakadatlan törekvése Excellenciátat újabb időben arra indítá, hogy sz. Ferencz harmadik rendjének leányaival Pirmasensben tárgyalásokat kezd-

jen abból a czélból, hogy ezek, a keresztényileg nemes és sikeres működés jól megérdemelt hírében álló nővérek a keresztény irgalmasság cselekedeteinek annyira szükséges gyakorlására Nagyszébenben házat alapítsanak és ott Isten nagyobb dicsőségére és az emberiség javára működjenek.

Minél magasztosabb és Excellentiád nemes lelkéhez méltóbb ez a cél, annál öröместebb adom meg ezennel a püspöki beleegyezést a főndicsért nővérek meghívásához.

Püspöki hivatalom várja Excellentiádnak további kegyes tudósításait a nővérek anyagi megélhetésének biztosításáról és ezek alapján szívesen fogja megtenni úgy a megfelelő jelentést a magas kormányhoz, valamint gondoskodni fog a nővérek lelki ellátásáról, és, a püspöki joghatóság keretén belül, érdekeiknek előmozdításáról.

Az Úr adja hozzá mennyei áldását!

A legmélyebb nagyrabecsúlással és tisztelettel

Excellentiádnak

Rómában, 1864. július 1-jén

legalázatosabb szolgálja

† LAJOS s. k.,
erdélyi püspök. *)

---

*) Eredeti német szövege:

»Eure Excellenz, Hochgeborene Frau Gräfin!
Hochverehrte, Gnädige Frau!

Das auf die Förderung der höchsten Zwecke der Menschheit gerichtete unablässige Bestreben Eurer Excellenz liess Hochdieselben in neuerer Zeit eine Verhandlung mit den Töchtern des heiligen Franciscus vom dritten Orden in Pir-

DR. HAYNALD LAJOS
erdélyi püspök (1852–1864).

Azt hinnók, hogy a grófnót ennyi utánjárása célhoz vezette, s e meglehangú püspöki jóváhagyás után azt várnök, hogy a nővéreket ünnepélyesen bevezessék új otthonukba; valósággal azonban még nagyon sok, épen a legfőbb volt hátra.

Az egyházi törvények igen bölcsen megkívánják, hogy valahányszor új apáczázárda állíttatik fel, mindannyiszor előre biztosítva legyen a szerzetesnők anyagi helyzete, mert már előre meg akarja őket óvni minden, szent hivatásukkal össze nem egyeztethető balsorstól s nem adja meg mindaddig az egyházi jóváhagyást, míg anyagilag biztosítva nincsenek. Haynald fentidézett levelével a püspöki hivatalhoz utasította a grófnót a további teendők lebonyolítására, a püspöki hivatal pedig egyenesen Haynald levelére hivatkozva azt kívánta, hogy előbb mutassa ki, miként van biztosítva az alapítandó ház jövője, nevezetesen a nővérek tisztességes fenntartása. Ez azonban nem volt olyan könnyű dolog. Összes gyűj-

masens zu dem behule anknüpfen, womit diese, im wohlverdienten Rute christlich-edlen und erfolgreichen Wirkens stehenden Schwestern zur so sehr nothwendigen Uebung der Werke christlicher Barmherzigkeit in Hermannstadt ein Haus gründen und dort zur grösseren Ehre Gottes und zum Heile der Menschheit wirksam sein mögen.

Je erhabener und Hochlehrer edlen Seele würdiger dieser Zweck ist: umso freudiger ertheile ich hiemit die bischöfliche Einwilligung zur Berufung der belobten Schwestern.

Mein bischöfliches Amt ist der weiteren hochgefälligen Aufschlüsse über die Sicherung der materiellen Subsistenz der Schwestern gewärtig und wird gerne auf Grund derselben sowohl die entsprechende Meldung an die hohe Regierung machen, als auch für die geistliche Versehen der Schwestern und die Förderung ihrer Interessen im Bereiche der bischöflichen Amtsthätigkeit Sorge tragen.

Der Herr gebe dazu seinen himmlischen Segen.

Mit tiefster Hochachtung und Verehrung

Euerer Excellenz

Rom, den 1-ten Juli 1864.

unterthänigster Diener
† LUDWIG m. p.,
Bischof von Siebenbürgen.

tése 6000 forintot tett. Egyéb semmi. 6000 forinton pedig zárdát alapítani lehetetlen. S így végre is a gyönyörű terv zátonyra került. Minden fáradsága, nemes lelke, nagy szeretete mellett is ott állott tehetetlenül, fönnakadva az anyagiaknak elháríthatatlan szirtjein. Végre a legnagyobb lelkesedés s a legjobb akarat is elégtelen ott, a hol az anyagiakról, a megélhetésről van szó. S ime, ez esetben mégis a lelkesedés győzött.

Egyházunk szent tanai szerint mindnyájan testvérek vagyunk, s a hol a szenvedő emberiségről, a nyomor enyhítéséről, a könnyek letörléséről van szó, minden válaszfal megdől a munkás szeretet előtt. A csak Isten dicsőségét s a szenvedő emberiség javát munkáló bajor szerzetesnők miért ne áldoznák föl magukat erdélyi testvéreikért is, miért ne támogatnák őket? A grófnő lelkesedése, igaz keresztény szeretete már előbb megnyerte az anyaházat, s most, midőn mindinkább legyőzhetetlen akadályok merültek fel, az anyaház saját ügyévé tette a nemes eszmét s hajlandóvá lett azt még áldozatok árán is diadalra juttatni.

A majdnem csüggedő grófnő levelére az anyaház superiora biztatólag válaszol. Hiszi, hogy a nehézségek legyőzhetők s hogy a szép és nemes tervet megvalósítsa, maga az anyaház a cselekvés terére lép s a grófnő vállairól jóformán minden terhet levesz. Azon reményben, hogy a grófnő mindenkor támogatni fogja a nővéreket, elvállalja maga az anyaház a felelősséget s a püspöki hivatal által kívánt biztosítékot egymaga nyújtja. Szükség esetén gondoskodik a nővérek ellátásáról s a legvégső esetben vissza fogadja őket. Így az alapítandó intézet az anyaház fiókháza, a nővérek tulajdona lesz. A

grófnő a gyűjtött összeg erejéig berendezi őket, az egyházi és világi hatóság jóváhagyását magas befolyásával kieszközli, mindenkorra engedélyt szerez könyöradományok gyűjtésére s arra, hogy az iskolájukat látogató szegény gyermekektől napjára az egy krajczár díjat szedhessék.

A főnehezség tehát megszűnt, a legfőbb akadályt elhárította az anyaház. Ez oly váratlanul jött, hogy a grófnő maga is alig akarta hinni. Mint mindig, most is Haynaldhoz fordult s megküldte neki az anyaház iratát.

Haynald aug. 24-én válaszolt Emsből. Mindenek előtt bizalmasan tudatja a grófnővel, hogy Róma elfogadta lemondását, ép azért nem akar többé kizárólagosan intézkedni, hanem a püspöki hivatalhoz utasítja megint. Megnyugtatja azonban, hogy most már biztosan sikerül, minthogy az anyaház vette kezébe a dolgot s a meglevő összegen kívül egyebet nem kíván, mint a kéregetési engedély s az iskolapénzszedés kieszközlését*) Így az anyaház saját felelőségére küldi a nővéreket s a legvégső esetben minden nehézség nélkül visszahívja a kisdud csapatot, a mi azonban nem fog megtörténni. Egyben a szöveget is megküldötte a grófnőnek, a melyet a püspöki hivatal elé terjeszsen. Ó egy pillanatig sem kételkedik, hogy a püspöki hivatal most már megadja az engedélyt.

Haynald levele új lelkesedést öntött a grófnőbe, az eszme tehát végre győzött.

---

*) »Denn das Mutterhaus nimmt laut des Schreibens des Hw. H. Huth die ganze Angelegenheit in die Hand und fordert hinsichtlich der Subsistenz, ausser dem Vorhandenen, nur die Bewilligung der Hauskollekte und des Schulkreuzers.« Haynald fönnidézett leveléből.

II.

AZ INTÉZET ALAPÍTÁSA.

A vett utasítás szerint azonnal a püspöki hivatalhoz fordult a grófnő az egyházi jóváhagyás megadásáért s föl kérte, hogy a legfőbb polgári hatóságtól is eszközölje ki a betelepülési engedélyt. A püspöki hivatal most már, minthogy a felelősséget az anyaház vette magára, nemcsak a legnagyobb örömmel teljesítette a grófnő kívánságát, hanem az erdélyi királyi főkormányiszéket is megkereste, eléje terjesztvén a grófnő kérését. A királyi főkormányiszék 1864. október 3-iki ülésében határozott. Mint erre jogosult legfőbb politikai hatóság üdvös és hasznos czélt lát az ügyben, a sz. Ferencz-rendi nővérek betelepülésére örömmel adja meg az engedélyt, egyben megadja arra is, hogy alamizsnát gyűjthessenek s ezzel főnn-marádásukat biztosíthassák. *)

Míg ezek történtek, a grófnő sem volt tétlen. Hozzáfogott alkalmas szállás kereséséhez. Jó ízlése nem hagyta cserben. Nagyszeben legszebb és legegészségesebb részén, a József-városban, emelkedett helyen, szép kerttel

---

*) Az erdélyi királyi főkormányiszék $\frac{18093-1864}{a\ 332}$ számú leirata.

körülvelt, szabadon álló házat, Geringer báró Hegy-
utcza 8. számú kis házat bérelte ki évi 300 forinton.

A kibérelt lakás egyemeletes ház volt, kissé törpe,
de elég tágas szobákkal, egyszerű de kellemes erkélyvel.
Az udvaron elég nagy földszintes gazdasági épület állott,
a melynek kezdetben csak egy részét lehetett használni
konyhának, kamrának stb. Léczes kerítés választotta el
az udvart a szép és nagy kerttől.

Mindjárt hozzá is fogott a lakás lehető legegyszerűbb
bebútorozásához. Egy szobát kis kápolnának rendezett
be, egyet a legszükségesebb és legegyszerűbb bútorzattal
lakásul a nővéreknek, egy másikat iskolának, a melynek
egész berendezése egy hosszú asztalból állott két oldalán
lóczákkal; végre egy szobát hat ágygyal férfi-betegek,
egyedül pedig néhány ágygyal beteg nők számára, a többit
bennlakó növendékeknek. Szegényes, egyszerű kis lak,
egyedül álló szegény gyermekeknek, magukra hagyott
nyomorgó betegeknek: s mégis gazdag mindenben, hiszen
ott fog lakni az Úr Jézus is az oltári szentségben!

Az összes berendezési költségeket a gyűjtött 6000
forint egy részével fedezte, és írt Haynaldnak is, hogy
az alapítványúl tett 2000 frt. kamatait utalja ki, hogy
ezt is a bérösszeg fedezésére fordíthassák. Az anyaházba
is írt, kérve, hogy az apácákat most már haladéktalanúl
küldjék le.

Az anyaház nem is késett. November 12-én útra
kelt a hat nővér a messze Erdélybe, hogy gyökerét
alkossák a majdan terebélyes fává növekvő intézménynek;
a nagy útra velök jött a rendfőnöknő is. Egy heti utazás
után 1864. november 19-én sz. Erzsébet napján délután
megérkeztek Nagyszebenbe: Mária Anastasia rend-

főnöknő, M. Margareta nővér, titkára, s a hat ide helyezett szerzetesnő, u. m.:

Mayer M. Petronella, főnöknő,
Haas M. Blanka,
Weber M. Zenobia,
Wenzler M. Theodora,
Pechmann M. Gervasia,
Preissl M. Theodosia.

A grófnő áradózó örömmel fogadta a nővéreket, a kik csakhamar kivonultak szegényes otthonukba.

Ezen új s nagyfontosságú ház főnöknőjéül tehát Mária Petronellát nevezték ki, s mint a jövő igazolta, valóban bámulatosan szerencsés volt e választás.

M. Petronella főnöknő 1834. ápril 21-én született Bajorhon Raien nevű községében jómódú földbirtokos szülőktől. Mint mélyen vallásos szülők gyermeke, a szerzetesnői pályára már zsenge korától fogva hajlamot érzett. Ez később szilárd elhatározássá vált, a melytől semmi sem volt képes őt eltéríteni. Végre szülei is megadták beleegyezésüket s ő szigorú és munkás szerzetet keresett, a melybe belépjen. Bajorhon a kolostorok s az apácák hazája, s mégis sokáig kutatott, míg ilyennek találta a sz. Ferencz-rendi nővérek pirmsens-i anyaházát s lelkében úgy érezte, hogy a jó Isten ide hívja. Belépett tehát a rendbe, a hol 1858. február 15-én öltöztették be. Nemcsak mintaszerű szerzetesi erényeivel, hanem éles eszével s főkép nagy szervező képességével csakhamar magára vonta előljáróinak figyelmét. 1860-ban már mint főnöknőt alkalmazták a Moosen-i kis leánynevelő intézetben, 1861-ben pedig a benczések ősi fészkébe, Metten-be, küldötték előljárói, s az ottani kórház főnök-

MAYER MÁRIA PETRONELLA,
az intézet főnöknője (1900-ban).

nőjévé lett. Innen 1864-ben visszahívták az anyaházba, hogy sokkal fontosabb helyre, a nagyszabeni ház élére állítsák. Bár folytonos betegeskedése elég sok aggodalomra adott okot, kitűnően ismerték előljárói, hogy minő lélek lakik abban a beteges testben, s mily nagy nyereség, ha csak rövid ideig is vezetheti az új s most leginkább rászoruló intézetet; mert hiszen akkor még a legvérmesebb reménységgel is csak pár évet lehetett volna jósolni a beteges nővérnek. Isten útjai azonban kifürkészhetetlenek s hála végtelen jóságának, még ma is érdemekben gazdag főnöknője ő az intézetnek.

A nővérek lelki ügyeinek vezetését a püspöki hivatal Schnabl Ferenczre, az Orsolyák zárdájának gyónatójára bízta, s mint a következmények igazolták, ez a választás is kitűnően bevált.

November 20-án, vasárnap, alkalmi szent beszéd kíséretében az akkori főesperes-plebános a nagy mise előtt a nővéreket a templomban bemutatta a hitközségnek. Istentisztelet után pedig ünnepélyesen kivezették őket új otthonukba, a hol a rendfőnöknő átvette a fiókházat. Ezzel be volt fejezve a formális alapítás, jóllehet a fönmaradásról még nem gondoskodtak. A következő napon munkához láttak. Mindenek előtt arról kellett gondoskodniok, hogy megélhessenek nemcsak az apácák, hanem a betegek s az iskolába járó szegény gyermekek is. Hiszen már november 24-én jelentkezett az első beteg, Gross Mária, a ki négy hónapon át vette igénybe a gondos ápolás mellett az ellátást is. S még hamarabb, november 21-én már 20 gyermek állított be az új zárdai iskolájába, nagyobb részük oly szegény, hogy délbédjükről is a nővéreknek kellett gondoskodniok. Az

összeg pedig, a mi rendelkezésökre állott, kerek 30 forint volt. Valóban, ezt az intézetet a koldusbotra alapították; mit volt mit tenni, mint már a második nap, november 21-én reggel megfogni azt s megkezdeni a kéregetést, a mi évtizedeken át egyetlen fenntartója volt a háznak. Megindult két nővér a koldulásnak bizony nagyon tövises útján, hogy megszerezzék maguknak, a betegeknek s az árváknak a mindennapi kenyeret. Az első kéregetés igen biztatólag ütött ki, először a grófnő által kijelölt helyekre mentek s pár nap alatt 136 frt. gyűlt össze.

Az intézetben serényen folyt ezalatt a munka. Zenobia nővér a főnnjelzett szobában rendes iskolát tartott. A tanulók főkép a környék legszegényebb családjaiból kerültek ki, nem kis munkát s fáradságot róva tanítónőjük vállaira. A többi nővér pedig a betegápolást osztotta meg. Egyesek a városba mentek magánházakhoz beteget ápolni, a többi honn végezte ezt a munkát, mert mindjárt kezdettől fogva az intézetbe is vettek fel betegeket, minden tekintet nélkül azok vallására és nemzetiségére, a kik tökéletesen ingyen teljes ellátásban és ápolásban részesültek sokszor hónapokon át; a városban, magánházaknál is vallás- és nemzetiség különbség nélkül ápoltak mindenkit, a kihez csak hívták, és pedig teljesen díjtalanul. Az intézetben levő betegek száma már az első hónapban kilenczre szaporodott.

Míg a nővérek áldásthozó munkásságukat így, szép csendesen, de eredményesen megkezdették, a grófnő sem maradt tétlen. Mindenesetre vesztett az ügy s a grófnő is, hogy Haynald, kit a grófnőhöz személyes barátság kötött s ki a nővérek betelepítését oly nagy lelkesedéssel karolta fel, nem volt többé erdélyi püspök; mert ez által

1330
Mit Bewilligung des hohen k. k. Finanzministeriums vom 20. Jänner 1865. Z. 156

50 kr. Ö. W.

LOS

N°. 48,596.

zur Ziehung am 21. October 1865.

Die allergnädigsten und prachtvollsten Spenden Ihrer Majestät der regierenden Kaiserin Elisabeth und Ihrer Majestät Kaiserin Carolina Augusta,

sowie andere äusserst werthvolle Gewinnste

bilden die 500 Treffer dieser

Nur
Gegenstände
in
Gold, Silber
und
edlen Steinen.

LOTTERIE.

Nur
Gegenstände
in
Gold, Silber
und
edlen Steinen.

Das Reinerträgniss wird zu Zwecken der Krankenpflege und des Schulunterrichtes in Hermannstadt verwendet.

Haupttreffer:

Eine Cassette mit completem Speise-Service für 12 Personen, aus massivem Silber und mit reicher Gravirung.

(Das Verzeichniss der weiteren Gewinne ist im Spielplane ersichtlich.)

WIEN, am 4. Nov. 1865

Für das wohlthätige Unternehmen:

Julie Schöller von Steinmann

Die Gewinne können 14 Tage
nach der Ziehung gegen Rückgabe des
Original-Loses in Empfang genommen
werden.

Alle Gewinne, welche binnen
zwei Monaten nach der Ziehung nicht
behooben werden, verfallen zum Vor-
theile des wohlthätigen Zweckes dieser
Unternehmung.

L. v. Ziemer & C. Pöhlmann

AZ INTÉZET ALAPÍTÁSÁRA KIADOTT SORSJEGY.

nemcsak szellemi, hanem majdnem bizonyos anyagi támogatásától is elesett az új intézmény. Ha nem is megokolt, de érthető, hogy Haynald utóda, Fogarasy püspök, és a grófnő között az előzmények után a viszony nem a legjobb volt. A grófnő egészen függetlenül járt el, s Fogarasy, ki, mint látni fogjuk, nagyon is szíven hordta az intézet jövőjét, nem tehetett egyebet, mint hogy tartózkodva minden beavatkozástól, távolról szemlélte az ügyek folyását.

A grófnő, hogy az új intézetre teljes befolyását biztosítsa, 1865. jan. 6-án az anyaházzal egy 6 pontból álló szerződést kötött, mely szerint: a gyűjtött 6000 forintot első berendezésre átadja a nővéreknek, egy sorsjáték keresztülvitelét vállalja magára, melynek tiszta jövedelme a telek és ház megvételére és első alapítványul fog szolgálni. Úgy a ház, mint az egész intézet a nővérek tulajdonjogába megy át, a grófnő azonban egész életére fenntartja magának a védnökséget, s azt a jogát, hogy úgy a növendékek, mint a betegek felvételénél, a meny nyire az intézet jövedelme megengedi, első sorban az ő kívánsága érvényesüljön.

A gyűjtött 6000 forintból az első berendezés után mindössze 1500 frt. maradt. Hogy a zsenge intézménynek mégis valami alapot teremtsen, mint a szerződésben is kifejezésre jutott, a grófnő egy sorsjáték rendezését tervezte. Az eszme kitűnő volt s nagyon szerencsés hozzá az a gondolat, hogy ezt ne Nagyszebenben, hanem Bécsben tegye meg, a hol rendkívül nagy ismeretsséggel és összeköttetésekkel bírt, s az egész sorsjáték sokkal tágabb körben mozoghatott. S ha még hozzá vesszük a

grófnő rendkívüli lelkesedését, a legnagyobb reményekkel kecsegtetett.

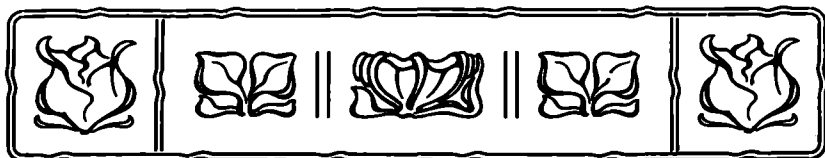
Nem is vártak sokáig, hogy az eszmét megtestesítse. Mindjárt az 1865. év elején megkezdte a munkálátokat. Január 20-án már megvolt hozzá a ministeri engedély. Felejtethetlen Erzsébet királynénk Ő Felsége volt az első, a ki a legértékesebb nyere-ménytárgyat ajándékozta, s a felséges példát egymással versenyezve követték a magasabb körök. Az összes nyere-ménytárgyak kizárólag aranyból, ezüstből és drágakövekből állottak. Márczius 25-én kezdte meg működését a felkért bizottság. Május 1-én 120.000 sorsjegyet bocsátott ki, darabját 50 krajczárjával. A húzást október 21-ére állapították meg. Nagy ügyességgel mozgósította a grófnő a bécsieket s a nagyszebenieket is a jó ügy érdekében, de nem maradt hátra az anyaház sem. Az eredmény az lett, hogy elkelt 69.241 sorsjegy. Befolyt összesen 30.450 frt 41 kr., levonva ebből 10.978 frt 75 krajczár kiadást, tiszta jövedelemnek maradt 19.471 frt 66 krajczár.

Már azelőtt is súlyos teherként nehezedett az új intézetre az évi házbér fizetése s úgy a grófnő, mint az anyaház, azzal a gondolattal foglalkoztak, hogy a telket, a melyet a nővérek bérben bírtak, megvegyék; főképp akkor vált ez a gondolat mindennapi kérdéssé, mikor már látták, hogy az intézet javára rendezett sorsjáték eredménynyel fog járni. Ez még be sem fejeződött s már az anyaház superiora 1865. június 20-án egyetértve a grófnővel megkötötte a szerződést a telek tulajdonosával, Geringer báróval Bécsben, melynek alapján ennek Nagyszebenben, a Hegy-utczában levő két teljesen teher-

mentes majorját 48. és 49. szám alatt a sz. Ferencz-rendi nővérek örök birtokúl 11.000 o. é forinton megvették. Az összeget 67 forint késedelmi kamattal együtt 1866. január 4-én a sorsjáték tiszta jövedelméből fizették ki.

Nagyon fontos esemény volt ez a zsenge intézet életében, mert fönymaradása, jövője a város legszebb, legegészségesebb részén csak ez által lett biztosítva. A telket még ugyanazon hónapban telekkönyvelték a nővérek költségén és nevökre.

III.

ELSŐ FEJLŐDÉSE.

Az új intézet igen érdekes képet nyújtott. Iskolás gyermekek, bennlakók és bejárók, népesítették be a házat, mellettök betegszobák, itt is, ott is az a néhány nővér sűrűlődt, gondokkal terhelt tekintve a jövőbe, valahányszor egy-egy újabb beteg vagy növendék nyitott be. Hogy ez így sokáig nem mehetett, azt az első tekintetre mindenki belátta. Az intézet megnyitása után már a második évben 24-re szaporodott a bennlakó növendékek száma. Ennyi gyermeket közvetlenül a betegek mellett egy ilyen kis házban összezsúfolva, nem lehetett tartani. Nemcsak a hely hiányzott, a hol a növendékeket kellően elhelyezhették volna, miután néhány szobát a betegek foglaltak el, hanem a betegek közvetlen közelsége a gyermekek egészségét is nagy mértékben veszélyeztette. Így már nagyon korán nyilvánvalóvá lett, hogy a kis intézet kettős, magasztos céljának megfelelni képtelen, a kettő közül egyiket el kell ejtenie, hogy a másikat megvalósíthassa; vagy kórház, vagy nevelőintézet legyen! A döntésnél fontolóra kellett venni, hogy a ház kénytelen önmagát fenntartani. A koldulás kielégítő eredményt mutat ugyan, de nagy kérdés, vajjon

AZ INTÉZET 1865-BEN.

így lesz-e a jövőben is? Ha a kórházat tartják fenn, a kolduláson kívül semmi forrás sincs; ha azouban a nevelő-intézet marad fenn, a csekély tandíj s a növendékek egy részének némi eltartási díja mégis csak számottevő támogatást nyújt az intézet fenntartásában. Az érett megfontolásnak az lett az eredménye, hogy kimondották, miszerint ezután csak növendékeket vesznek fel, betegeket ezentúl is ápolnak, de csak magánházaknál. Az intézetben ápolts utolsó beteg 1866. júl. 27-én hagyta el azt. Alapításától kezdve ezen napig 54 mindkét nemű beteg nyert itt ingyenes ápolást és teljes ellátást; együtt 2690 nappalt és éjet tesz ki ápolásuk ideje.

Szomorú szívvel váltak meg a nővérek a sok fáradtságot és önmegtagadást igénylő betegápolástól, fájdalmas szívvel tette a grófnő is, de nem volt más választásuk. Megnyugtatólag hatott rájuk azonban az a tudat, hogy a kis intézet így is a legnemesebb célrt fogja szolgálni, midőn a szegény, elhagyatott, árva leánykák nyernek abban otthont, védelmet, gondos nevelést.

Ez időtől kezdve tehát az intézet osztatlan ereje egy irányban összpontosult, mely ugyanolyan munkát és önfeláldozást kívánt, de érdemszerzésben sem maradt a betegápolás mögött. A nyomban rákövetkező tanévben már 47 növendék látogatja az iskolát s ezekből 32 benne lakó. Legnagyobb részben elhagyatott, árva gyermekek, a kik feltétlenül elzül lenek, ha nem jutnak ide, hol gondos kezek a társadalom s az egyház számára megmentik, felnevelik őket. E 32-ből tizenegyet teljesen ingyen tart a ház, a többi 3—6 frt havi díjt fizet, és pedig úgy, hogy a város egy-egy jólelkű lakója, legtöbbsnyire nyugalmazott katonatisztek magukra vállalták egy-egy félig

vagy egészen elárvult leánykáért a 3--4 forint fizetését. Természetesen a zárda is csak úgy tehetett ezt, hogy egyrészt két nővér az egész éven át körüljárt az országban könyöradományokat gyűjteni, s az akkori viszonyok között a gyűjtés szép eredményt mutatott; másrészt a nővérek szorgos munkálkodása és gondos takarékosága szaporává tette a begyűlt filléreket. Könnyű belátni, mily áldás volt az intézet már akkor, bölcsőjében, a szegény elhagyatottakra nézve.

A növendékek számának szaporodásával az iskola fejlődésének is lépést kellett tartania. Zenobia nővért, ki eddig egészen egyedül tanította a növendékeket, 1867-től kezdve Longina nővér támogatta, ki a női kézimunka tanítását egészen átvette. Midőn azonban az 1869—70. tanévben a növendékek száma 91-re szaporodott, s így két csoportra kellett őket osztani, az anyaházból új nővérek jöttek. Ezen alkalommal az intézet helyiségeit is célszerűbben osztották be. Hogy a növendékek is beférhessenek a kápolnába, az eddigi nyirkos és nagyon is kicsi szobából az emeleti sarokszobába helyezték át. Az udvar felőli földszintes házat kijavíttatták s abban két tantermet rendeztek be.

A következő tanévben már 49-re szaporodott fel a bennlakók száma. Ekkora növendéksereget abban a kis házban, még nagyon szorosan is alig lehetett már elhelyezni. De meg sem tagadhatták tőlük a felvételt, hiszen mindegyikük oly nagyon rászorult a nővérek gondos nevelésére; a legnagyobb részök árva, a többi pedig szegény, elhagyatott leányka volt. Mintegy kisegítőül e szorult helyzetből, merült fel egyidejűleg az a körülmény, hogy az intézettel tőzsomszédos telek, Sigerus Júlia

asszony birtoka, nyilvános árverésre került. Egyrészt a hely szűke miatt, másrészt megfontolva azt, hogy a fejlődő intézetnek nem minden nap kínálkozik ily alkalom, akarva-nemakarva kénytelenek voltak a telek megvásárlásának eszméjével foglalkozni. Természetesen a főnehézséget megint a pénz okozta. A grófnőnél volt ugyan még néhány ezer forint a sorsjáték tiszta jövedelméből, de ő ezt mindenáron alapítványnak szánta s nem igen volt hajlandó a telek megvásárlására fordítani. A nővérek azonban annyira átlátták a helyzet komolyságát, hogy elhatározták, még ha adósságba is vernék magukat, megszerezni a ház jövőjére nézve annyira fontos telket.

Ily előzmények után köszöntött be 1871. márczius 8-ika. Az árverés egészen szabályszerűleg folyt le, s mint legtöbbet ígérő, Herzberg Károly nyugalmazott őrnagy vette meg a telket 9551 o. é. forinton. E pillanatban senki sem sejtette, hogy Herzberg őrnagy a zárda megbízottja s ennek számára vásárolt. Annál nagyobb volt a meglepetés, midőn a megvásárolt telek tulajdonosául a sz. Ferencz-rendi nővéreket jelölte meg.

Márcz. 8-án történt meg az árverés, márcz. 13-án 1831. sz. alatt a városi tanács mint bíróság már arról értesíti az intézetet, hogy a telek megvételét megsemmisítette, azzal okolva meg eljárását, hogy II. József ideje óta a szerzetesnőknek nincs birtokszerzési joguk.

Elég különösen hangzik, ha meggondoljuk, hogy ez a szerzetház a szó legnemesebb értelmében emberbaráti intézmény, melynek önfeláldozó tagjai saját egészségök árán ápolták a város betegeit, fáradságot nem ismerve nevelték szegény, árva, elhagyatott gyermekeit és sok

keserűséggel kéregették össze az egész országban, sőt annak határain kívül is a város ezen szegényeinek segélyezésére a szükséges filléreket.

A nővérek természetesen megfelebbzték a tanács ezen határozatát, mely egyenesen létalapjukat támadta meg s aggódva várták az eredményt. A Curia mint semmitőszék május 16-iki ülésében foglalkozott ezen ügygyel s a tanács határozatát egyszerűen elvetette, a mely döntést a tanács június 6-án közölte a nővérekkel. A telek tehát, ha küzdelem árán is, a nővéreké lett.

A grófnő, ki eközben állandóan gyűjtött, hogy az intézetnek legalább némi alapot biztosíthasson, 4051 frtot küldött a telek költségeinek fedezésére, a többit a nővéreknek kellett előteremteniök. Kölcsönhöz folyamodtak. A Kapdebo-czégtől 2300 frtot vettek föl 8%-os kamatra s azon gondolattal foglalkoztak, hogy a még szükséges 4000 frtot a takarékpénztárnál vegyék fel 6%-os kamatra. Ezen szándékukat bejelentették Fogarasy püspöknek, engedélyét kérve ki. A jólelkű püspök igen kegyesen felelt. Látja az intézet áldásos működését s ez megörvendzeti főpásztori szívét. Oly gyengének tartja azonban az intézet anyagi helyzetét, oly kicsinyeknek a jövedelmi forrásokat, hogy ily terhet elviselni képtelen, ép azért szívesen nyújt segédkezet. Felajánl maga 3000 forint kölcsönt 5%-os kamatra. A kamatot ne fizessék, hanem annak erejéig majd szegény gyermekeket fog küldeni az intézetbe. Az összeget pedig évi 500 forintos részletekben törleszszék. A jó püspök atyailag gondoskodó sorai örömkönnyeket csaltak az aggódó főnöknő szemébe. Szeptember 6-án a vételár utolsó részletét is törlesztették s 21-én a telket a rajta levő házzal együtt a nővérek

nevére betábláztatták. A következő év szeptemberében a törlesztendő első részletet, 500 frtot, elvitte a főnöknő a püspöknek. Fogarasy megdicsérte takarékos munkásságát s elismerésül nemcsak ezen összeget, hanem az egész 3000 frtot kamataival együtt a zárdának ajándékozta.

A következő 1871–2. tanévben már 59 bennlakó növendéke volt az intézetnek s így nagyon jó szolgálatot tett az új telek és ház. Ebben az évben kerültek ide a Teréz-árvaház leánynövendékei is. Ezek ugyanis eddig az árvaházban a fiúkkal együtt nevelkedtek, de ez sehogy sem vált be s így ez időtől a zárdában vannak s az árvaház fizeti érettek a mérsékelt eltartási díjat. A növendékeket most már czélszerűbben lehetett elhelyezni, a kápolna átkerült az újonnan szerzett házba, s a mi fő, az intézet fokozatos fejlődése nem ütközött többé akadályokba. A hét nővér majdnem emberfölötti munkát végzett: az iskolába járó növendékeket két tanteremben az elemi iskolai tárgyakra és külön női munkára tanították, a nagyszámú bennlakó növendékeknek főztek, mostak, ruhát javítottak, tisztogattak, a városban betegeket ápoltak, kéregettek. Cselédségre persze nem jutott, s így nagyban megnehezítette amúgy is terhes munkájokat az, hogy télen-nyáron minden csepp vizet elég messziről kellett hozniok. A nővérek úgy gondolkoztak, hogy a város szegény gyermekeit ingyen tanítják, sokat ingyen tartanak a keservesen összekoldult filléreken, s így a közérdeket szolgálják; tehát méltán kérhetik ők is a város támogatását. Beadványt intéztek a tanácshoz, csak azt kérve, hogy a zárdához legközelebb eső, a Gutféle ház előtti nyilvános kút vízfeszlegét saját költségükön az intézetbe vezethessék. Az elutasító stereotíp

válasz e hátrát: »A kérés nem teljesíthető.« S hordták a vizet tovább. Ismételt kérésöket csak 1874. aug. 5-én teljesíté a város.

Az 1871-ik év örökre szomorú emlékű az intézet történetében. Ez év november 19-én, épen azon a napon, a melyen hét évvel előbb a nővérek betelepédtek, elveszté az intézet felejtethetlen alapítónőjét. Elég fiatalon, 44 éves korában ragadta el a halál, sokkal előbb, sem-hogy mások boldogítását czélzó művét befejezhette volna. Nemes-szívű, fennkölt gondolkozású, vallásos főúri nő volt. Kitartó mély lelkesedés árasztotta el magasan szárnyaló lelkét főkép a szegények, a szenvedők iránt. Leereszkedett mindenkihez, tisztelte, szerette is őt mindenki. A nők szívesen sorakoztak köréje, valahányszor a jó ügy akár munkásságukat, akár filléreiket kívánta. Szavai mindig gyűjtottak és soha sem maradtak teljesítetlenül. Ez intézet is nemes szívének köszöni keletkezését. Fáradhatatlan buzgósággal, kitartással gyűjtött itt is, Bécsben is, hogy fönnmaradását biztosíthassa. És meg kell adni, hogy sokat gyűjtött. Még mielőtt a nővérek bejöttek volna, 6000 forint állott rendelkezésre. Majd a sorsjáték eredményéből előbb 11.481 forintot, majd 4051 forintot adhatott telekvásárlásra. További gyűjtésének eredményeként 8800 forintot adott át kötvényekben 1871. június 1-én Haynald, kalocsai érseknek, ki azt Gyula-Fehérvárra küldötte, s a káptalan kezelése alatt ez képezi a nővérek fönntartását biztosító alaptőkét, melynek évi kamatait a szerzetesnők élvezik. Végül halála után még 3500 forint értékű kötvényt küldöttek az intézetnek, a mely még a gyűjtött összegekből a grófnő hagyatéka között volt.

Csudálatosnak látszik, hogy míg ily szép összegeket gyűjtögetett össze fáradságosan, addig a sajátjából, bár nagyon gazdag volt, soha semmit sem adott a háznak. De többször kifejezte a főnöknő előtt azon szándékát, hogy, ha Bécsből az őt illető örökséget megkapja, majd olyan összeget juttat az intézetnek, a mely annak jövőjét teljesen biztosítani fogja. Fájdalom, meghalt, mielőtt az örökséghez jutott, s anélkül, hogy gondoskodott volna arról, hogy ezen szándékát örökösei megvalósítsák. De ővé az alapítás érdeme, mert lelkesedése adott az intézetnek életet, fáradhatatlan gyűjtése tette lehetővé a telek megvételét s az első, legszükségesebb berendezést. A mag el volt vetve, melyet Isten jósága terebélyes fává nevelt.

A megrendítő hírt a nővérek Bécsből vették, ott hunyta szemeit örök álmra az áldott-lelkű alapítónő. A nagy távolság miatt csak szellemileg borúlhattak a jó anya ravatalához, valóban pedig kápolnájukban siratták meg a felejthetlent. Azóta naponta felszáll az ima halhatatlan lelkéért az egek Urához, emléke pedig élni fog mindig az intézetben lelkesítésül, hogy annak minden tagja törekedjék megvalósítani az alapítónő nemes, fenséges céljait.

A grófnő halála után a magukra hagyott nővérek megtört szívvel, de kettőzött buzgósággal dolgoztak tovább, hiszen a szépen fejlődő intézet fennmaradása most már egészen az ő gondjukat képezte. A növendékek száma napról-napra szaporodott, ezzel természetesen a gond is, hogy azokat kellően elhelyezzék és ellássák. Állandóan, évről-évre, ha máskor nem, a nagy szünidő alatt, két

nővér kéregetni járt. Az így begyűlt pénzből s a csekély eltartási díjakból kellett a főnöknőnek kipróbált gazdálkodásával minden költséget fedezni. A sok szegény és elhagyatott gyermek közül annyit vett föl, a mennyit csak szigorú takarékoság mellett eltarthatott. Így aztán a növendékek száma annyira felszaporodott, hogy elhelyezésök lehetetlenné vált. A helyiségek sem iskolának, sem internátusnak nem feleltek meg, de nem is ez volt eredeti rendeltetésük. Míg azonban egyrészt mindinkább előtérbe nyomult egy czélszerű épület szükségessége, másrészt a költségek hiányában a nővérek nem is gondolhattak erre. E szorúlt helyzetben küldé Isten a zárdának második megalapítóját, Fogarasy püspököt. Ő az első pillanattól kezdve átlátta az intézet nagy hivatását, főpásztori szívének jólesett tudni, hogy nagy egyházmegyéjében a nővérek oly áldásosan működnek, látta mennyire rászorúlnak a támogatásra, s az első pillanattól kezdve gondos atyjukká is lett. De míg a grófnő élt, az intézet fokozatos fejlődését csak figyelemmel kísérte, anélkül, hogy abba beleszólt volna. Most, midőn az intézet árvaságra jutott, egész szeretetével karolta fel azt. 1873. január havában megbízta a gyónatatót, hogy a szükséges építkezésre nézve s a meglevő épületek átalakítására vonatkozólag készíttessen tervet. Mindjárt meg is határozza, hogy nagy és tágas szobák legyenek, mindenben megfelelőek.

A ház Seyfried Mihály mérnököt kérte föl a terv elkészítésére. Márcziusban már meg is volt, de ez az első terv nem felelt meg, a mi épen egy évvel odázta el az építkezést. Alapelvül mindenesetre azt kellett elfogadni, hogy a Geringer-féle ház, melyben az iskola

AZ INTÉZET 1874-BEN.

és az internátus volt elhelyezve s a Sigerus-féle ház, hol a kápolna volt s a nővérek laktak, egy új, emeletes épülettel köttessenek össze, úgy, hogy ebben az osztályok legyenek elhelyezhetők; s a másik két ház úgy alakíttassék át, hogy az új részszel egy egésszet képezzen. Ezen elvek szerint s még a folyó év őszén készítse el az új tervet 1874. év elején már kérdezősködik a püspök, hogy ez nincs-e még készen. Január végén terjesztette fel a mérnök, megnyerve általa a püspök tetszését, a ki nemcsak díjazta a művet, hanem meg is bízta őt a terv kivitelével s elfogadta a 27.629 frtot tevő költségvetést.

Április hó elején fogott munkához a mérnök vezetése alatt Guth Mihály építőmester. Július 22-én tette le Fogarasy püspök nagy ünnepélyességgel az új épület alapkövét, mely alkalommal Kovács Ferencz, a későbbi marosvásárhelyi prelátsplebános tartott lendületes beszédet. Szeptember 29-én teljesen készen állott az épület s a jó nővérek nem kis erőmegfeszítéssel törekedtek a legszükségesebb fölszerelés költségét előteremteni.

A földszint magas, tágas, valóban szép termeiben az osztályokat helyezték el. Az emeleten a munka-iskola, az intézeti lelkész szobája s a növendékek két hálószobája volt. Az átalakított két régi épületben pedig a növendékek háló- és lakó-szobáit, ebédlőket, a nővérek lakásait és a kápolnát helyezték el.

Az építkezés lehetővé tette nemcsak a bennlakó növendékek s az iskola czélszerűbb elhelyezését, hanem azt is, hogy a benulakók számát szaporíthassák s így az 1874-5. tanévben már 81 bennlakó növendéket vehetett föl a főnöknő. A tanévet az új épületben örömmel s

újult lelkesedéssel kezdték meg. November 22-én látogatta meg a püspök az intézetet s ünnepélyesen felszentelte a szép kis kápolnát, a melynek egyszerű oltára helyett a nővérek a következő év tavaszán Münchenből, a Mayer-féle műintézetből gyönyörű gótikus oltárt hozattak. Fogarasy 8 darab gazdagon aranyozott bronz-gyertyatartót rendelt ugyanazon intézetből a művészi oltárra.

Az 1875-ik év újabb örömmel köszöntött be. Haynald, kalocsai érsek, ki mint erdélyi püspök oly benső szeretettel karolta volt fel a zárda alapításának eszméjét, ki oly sok reménnyel buzdítva, lelkesítve támogatta az alapítónő nemes szándékát, továbbra is, a messze távolban is megőrizte az intézet iránti jóindulatát. Ezen igazán atyai szeretetének adta újabb jelét most, midőn 3000 forintot küldött Gyulafehérvárra erdélyi földtehermentesítési kötvényekben, azon meghagyással, hogy ezen alapítványt a káptalan kezelje, s annak évi kamatait a nővérek kapják némi támogatásúl terhes hivatásukban. Valóban nemes, fejedelmi tett!

Veszély is fenyegette az intézetet. A zárdai lelkész, ki eddig főgimnáziumi hitoktató is volt s fizetését onnan húzta, ezen állásáról leköszönt s azon tervvel foglalkozott, hogy visszamegy Németországba. Természetesen csapás lett volna ez a szépen fejlődő intézetre s ilyennek tartotta azt maga a püspök is. Igen szép leiratban elmondja, hogy mennyire nehéz volna alkalmas lelkészt találni, saját pénztárából évi 300 forint fizetést utal ki s megígéri, hogy jövedelméről véglegesen is gondoskodni fog, kérve, hogy maradjon helyén. Schnabl meg is tette.

A következő tanévben egy lépéssel ismét tovább fejlődött az intézet, felállították az V. és VI. elemi osztályt.

Az 1876-ik esztendő egyike a legörvendetesebbeknek az intézet rövid történetében. Ez év szeptember 10-én szeretett apostoli királyunk, I. Ferencz József szerezte intézetünknek azt a felejthetetlen örömet, hogy valóban atyai leereszkedéssel megtekintette annak minden egyes helyiségét, legmagasabb megelégedését fejezve ki a látottak fölött. Fogarasy püspök, a főispán s más előkelőségek kísérték ez alkalommal Ő Felségét, kit a ház szerény főnöknője kalauzolt. Hogy mily benyomást gyakoroltak a Felségre itt szerzett tapasztalatai, a legékeőbb szavaknál is jobban bizonyítja az a tény, hogy látogatása után Wächter főispán 400 forintot hozott az intézetnek, mint Ő Felsége legkegyesebb ajándékát. Mikor pedig a következő év őszen Ringelsheim báró hadtestparancsnok és Fogarasy püspök ajánlataival a zárda folyamodványt terjesztett a Felség elé a szükségessé vált újabb építkezéshez kérve legkegyelmesebb támogatását, a Felség, a mi bizonynyal rendkívüli, 3000 forintot utalt ki e célra legfelsőbb magánpénztárából a ministerium útján a püspök kezeihez.

A tanév végén Fogarasy ismét meglátogatta a zárdát, végig hallgatta a vizsgálatokat s meggyőződött arról, hogy az intézetnek jövője van s fokozatos emelkedése elől elzárkozni nem lehet. Belátta azt is, hogy a régi épületek még így átalakítva is alkalmatlanok, az új pedig nagyon szűk ahhoz, hogy a nagyobb fejlődést ne akadályozná; meg is ígérte nyomban, hogy a még szükséges helyiségeket a bennlakó növendékek számára

és a tantermeket is fel fogja építtetni. A mit a főpásztor éles szeme meglátott, azzal már régebben foglalkoztak az előljárók s így örömmel véve a biztató szót, azonnal munkához is fogtak. A ház jövőjéről lévén szó, az első teendő az volt, hogy olyan tervet készíttessenek, a mely azt mint befejezett egészet mutassa be, ezt aztán részletekben, erejökhöz képest, időről-időre felépítik. Egy ilyen egységes tervre föltétlen szükség volt, nehogy a részenkénti építkezések végül egyöntetű egészet ne adjanak s a célnak meg ne feleljenek. A terv elkészítésére Ohnweiler Mihály helybeli építőmestert kérték fel. Azzal azonban tisztában voltak, hogy a püspök, kinek áldozatkészségét terjedelmes egyházmegyéje oly sok irányban veszi igénybe, aligha adhat annyit, hogy a nagy mű költségei fedezve legyenek. Kettőzött buzgósággal fogtak tehát a megtakarításhoz s a könyöradományok gyűjtéséhez. Ez bírta az intézetet arra, hogy Ő Felségéhez folyamodják, a mi a főnnebb látott szép eredményre vezetett. Folyamodtak másokhoz is, de fájdalom, nagyon kevés sikerrel.

Ezalatt az építőmester elkészült szép, nagyszabású tervével; e szerint kétemeletes ház építendő, melyet közepén szel át a mai folyosó. A zárdai lelkész 1878. márcz. elején emlékiratszerű felterjesztést csatol hozzá s felküldi a püspöknek. Felfeji a terv előnyeit, czélszerűségét, hangsúlyozza az építés szükségességét s arra kéri a püspököt, hogy annak egy részét, a mire égető szükség van, építtesse fel mielőbb. Rámutatott arra is, hogy Ő Felsége ajándékával együtt a háznak 5000 frtja van e célra.

Fogarásy időközben megváltoztatta szándékát, mert márczius 12-én kereken kijelenti, hogy az 5000 forint

nem elég, ő pedig segílyt ez idő szerint nem nyujthat. Fájó szívvel vette az intézet a püspök választát, nem tudta megérteni a változás okát, de ismerve a főpásztor atyai szeretetét, nem csüggedett. A püspök maga vette észre s látta az építkezés szükségességét, meg is ígérte; ha most valami meg is változtatta szándékát, az utolsó szót még nem mondta ki. Vártak türelmesen. Az időt arra használták fel, hogy a tervet még egyszer tanulmány tárgyává tették, s hogy annál alaposabb munkát végezzenek, felkérték Szalay Ferencz építészt, hogy készítse is tervet. Győzzön a jobb! Szalay el is készítette s ez jutányosabbnak is látszott. Sajnos, hogy ezen tervnél már az a nagyszabású eszme nem lebegett többé szem előtt. Össztervet nyujt ő is, de már sokkal kisebb méreteken, jóval egyszerűbbet. Bemutatja, hogy milyen lesz az intézet, ha majdan teljesen kiépül; de ebből már az új kápolna és sok más kimaradt. Ez természetesen rendkívül megnehezítette a későbbi idők munkálatát, de megkönnyítette az épen folyamatban lévőt, a mennyiben a költségek kevesbedtek s így az építés lehetősége hamarabb beállott. Úgy látszik, hogy főkép ez a szempont döntött Szalay terve mellett.

1879. márcz. 10-én a főnöknő Gyulafehérvárt bemutatta ezt a tervet a püspöknek, a ki azt jóvá is hagyta s most megígérte, hogy az intézetet támogatni fogja. Ennek alapján április 1-én megkötötték a szerződést Szalayval. A felépítendő rész az iskola-szárnny volt, melynek szept. 1-éig el kellett készülnie. A költségek 20.821 forintot tettek. Alig kezdődött meg a munka, Fogarasy 5000 forintot küldött I. Ferencz József és Erzsébet királyné Ó Felségeik 25 éves fri-

gyének emlékére. Az összes többi költséget az intézet fedezte minden megtakarított pénzét erre fordítva s a serényen folytatott koldulás egész eredményét erre szánva. Isten megáldotta nemes törekvésüket úgy, hogy 1880. szeptember 27-én Szalaynak az utolsó részletet is kifizették. Az épület azonban már 1879. október 4-én teljesen készen állott és használatba is vétetett. Ezen egyemeletes épületszárnyban hat tanterem, egy munkaterem s egy vizsgaterem volt, mely utóbbit ünnepélyekre is felhasználták, de csak rendes szobamagassággal bírt.

Az új termekben kényelmesebben s jóval czélszerűbben lehetett az iskolát elhelyezni, de ezen szárny s az első új épület között nagy tér maradt üresen úgy, hogy ezen résznek kiépítése s így a két épület összekötése most már nem maradhatott el sokáig. Annyira akadályozva volt a könnyű közlekedés, annyira alkalmatlan volt így az épület, hogy alig készült el, máris az összekötő rész tervére került a sor.

Ha valaha, most ugyancsak hiányzott a pénz. Az előző építkezés mindent felemésztett s még arról is meggyőzte az intézetet, hogy kizárólag a püspökre támaszkodni nem lehet. Ha Fogarasy atyai szíve nem is hagyja el a nővéreket, azért a költségeket egyedül bizonyosan nem vállalja el. Schnablnek az az eszméje támadt hogy talán a Teréz-árvaház előlegezhetne 5000 forintot úgy, hogy annak növendékeiért járó évi díjakkal törlesztené aztán az intézet a kölcsönt. 1880. jan. 2-án ily irányú felterjesztést tett, de a püspök azt felelte, hogy a Teréz-árvaháznak oly nagyok a kiadásai, hogy ilyen kölcsönbe nem mehet bele.

AZ INTÉZET 1882-BEN.

Mit volt mit tenni, mint pár hónapig pihentetni az ügyet s aztán ismét csak a jó püspök ajtaján kopogtatni. A tanév végén megtették az intézetről a szokásos jelentést, mely áldásos működésének hű képét adta. Fogarasy mindig érző szívét ez örömmel, lelkesedéssel töltötte el. Nem bánta meg, a mit tett, sőt új áldozatokra is hajlandóvá lett. Augusztus végén újból megküldette magának a terveket s a költségvetést. Az építkezést, mely 16.478 forinttal volt előirányozva, most már engedélyezte, s egyidejűleg 4000 frtot küldött. Bár ebben az évben nem igen helyez többet kilátásba, megígéri, hogy támogatását meg nem vonja.*)

A gondoskodó jó atya ezen kegyessége új életet öntött a csüggedő előljárókba. Nyomban megkötötték a szerződést és jellemző, hogy Schnabl annyira meg volt győződve arról, hogy a költségeket a püspök fogja fedezni, hogy még a szerződésben is ez áll. A zárda pénztára különben teljesen ki volt merítve. Szeptember közepén már szorgalmasan folyt a munka. Hogy most már legalább egy időre az építkezéseknek véget vessenek, s hogy az intézet teljesen megfelelhessen hivatásának, mosókonyhát, sütőházat, kanálist s a szükségszékek kellő elhelyezését is fölvtették ebbe a tervezetbe, a mi épen 6843 frt 34 krajczárral emelte az előirányzott összeget. Mindezek 1881. év nyarára elkészültek. Fogarasy 1881. év elején 4000 forintot, júliusban 2000 forintot és 1882. év január

*) »Mein Leben steht in Gotteshand, so lang es Tag ist, wirke ich, — und aus diesem meinem oberhirtlichen Wirken können Sie auch die trostvolle Hoffnung schöpfen, dass ich das Meinige sowohl in diesem Jahre, als auch in den mit Gottesgnade kommenden dem, dem schönen Berufe der Mädchenerziehung mit allem Eifer lebenden Kloster und sich aufopfernden Schwestern nicht entziehen werde.« Fogarasy 1880. szept. 9-én 2675. sz. a. kelt leíratából.

havában ismét 2000 forintot küldött s ez volt az utolsó összeg. Az áldott emlékü jó püspök márczius 23-án örökre behunyta szemét.

Az intézet jó atyját, második s a szó szorosabb értelmében vett alapítóját, felépítójét vesztette benne. Még többet, szellemi támaszát! Ha végig tekintem azokat az intézet előjáróinak küldött gyönyörű leiratokat, mindenikben a megelégedés, a buzdítás kifejezéseivel; s elgondolom, mily lelkesedéssel, mily odaadással működtek tovább egy-egy ilyen leirat után a nővérek: valóban érzem, hogy legnagyobb támaszukat vesztették. Szíve hőn dobogott az ifjúságért, fölfogta a leánynevelés nagy fontosságát, ő maga mondta, hogy az ifjúság neveléseért mindenét, még életét is szívesen hozná áldozatul. Az intézet felépítésére összesen 47.629 forintot áldozott. Sokszor hosszasan, késő estig elüldögélt a zárda kertjében, maga köré gyűjtötte a nővéreket s elbeszélgetett velök mint jó atya gyermekeivel. Tanította, intette őket, ismerve nehéz hivatásukat, bizalmat, lelkesedést öntött a csüggedő szívekbe. Még végrendeletében sem feledkezett meg róluk, alapítványt tett, melyből a zárdai lelkész fizetését húzza.

Elhunytá gyászba borította a házat. A jó nővérek koszorút helyeztek ravatalára, részt vettek temetésén, halhatatlan lelkéért sok forró ima szállott az ég Urához s száll ma is, mert a hálás intézet kápolnájában minden évben Requiem van érte. Legyen áldott emléke!

Fogarasy halála igen nagy zavarba hozta a nővéreket. A folyamatban levő építkezést, mint láttuk, kizárólag abban a reményben kezdték meg, hogy azt a püspök fizeti. A közel 23.000 frtra menő építkezés költségeiből

GYERGYÓSZENTMIKLÓSI DR. FOGARASY MIHÁLY
erdélyi püspök (1864—1882).

csak 12.000 forintot adott meg, a többi az intézet nyakába szakadt. Fogarasynak ugyan szándékában volt a nővéreket támogatni, de arról nem gondoskodott, hogy a hagyatékából esetleg fizessék ki a hátralékot, s így Schnabl ez irányú kérése egyszerűen nem nyert meghallgatást. A ház különben is teljesen ki volt merülve s így ez a teher kétszeresen nyomta. De nem volt mit tenni, mindenféle módon hozzá kellett látni a törlesztéshez. Igyekeztek olcsó kölcsönt kapni, de nem igen sikerült. Bizony, sokat vontak meg maguktól, kitartással takarékoskodtak, míg végre 1884. év őszén e nagy összeget is kiegyenlítették.

Míg az intézet kiépítése majdnem egészen lekötötte a figyelmet, addig belélete csendesen, de biztosan haladt előre a megkezdett úton; hiszen mindezek a munkálatok csak nemes rendeltetésének, a leánynevelésnek minél tökéletesebb elérését célozták. A püspök annyira meg volt elégedve a nővérek működésével, hogy a Székely-Udvarhelyt épített új zárdát is föltétlenül velők akarta benépesíteni. Már levelezésben is állott a nővérekkel, 1880. őszén kellett volna a házat átvenniök, de ez még nem volt lakható, a nővéreknek pedig nem volt elegendő tanerőjük s így abban maradt minden.

Az intézet gyors emelkedése következtében a nővérek száma is csakhamar 19-re szaporodott, a hat osztályú leányiskolában pedig az 1881–2. tanévben 197 tanuló volt.

Miután az építkezések most már úgy a hogy be voltak fejezve, az előljárók minden gondjukat a tanítónők kiképzésére fordították. E téren nagy nehézségekbe ütköztek. A nővérek majdnem kizárólag Németországból jöttek, németek voltak. Előbb kimondhatatlan fáradság-

gal el kellett sajátítaniok a magyar nyelvet, azután a tanképesítő vizsgálatra kellett elkészülniök s pedig magánúton, végre valamely magyar képzőnél oklevelet szerezniök. Mindehhez járult, hogy egyidejűleg tanítaniok is kellett, sőt némi házi munkát is végeztek. Igaz, hogy bámulatos kitartással s teljesen megtanulták a magyar nyelvet, de ez a hosszas készülés mégis nemcsak testtelket megviselő, folytonos aggodalmat okozó munka volt a nővérekre nézve, hanem rendkívül sok gondot, aggodást mért az előljárókra is. Valóban mérlegelni ezt csak az tudja, a ki valaha átélte. De más mód nem volt s így bele kellett harapni ebbe a savanyú almába. Hosszas, fáradtságos munka után elkészült Aurea, Regalata és Menodora nővér, s most már ministeri engedély kellett, hogy az Orsolya-szüzek vezetése alatt álló nagyváradi tanítónőképző intézetben tanképesítő vizsgálatot telessenek. Sok akadály, nehézség merült fel, míg a ministerium megadta az engedélyt és a sok huza-vonába épen egy esztendő telt bele, míg 1882-ben letehatték a vizsgálatot, mindhárman jelen. Nemsokára rá Acutina nővér s egy év múlva Agapita nővér tett pótlótanképesítőt, hogy külföldi oklevelöket honosíttathassák. Így, bár nagy áldozatok árán, a képesített tanerők megvoltak.

Most meg a tanítónők honosítását bolygatta a tanfelügyelő, s ez okozott a szegény nővéreknek állandó aggodalmat. Végre is, a ki elhagyja otthonát, övéit, hazáját s eljön ide dolgozni, a jó Istenért feláldozni egészségét, életét a mi nevelésügyünk érdekében, megtanulja édes anyanyelvünket, e haza polgára akar lenni, a magyar haza szeretetére tanítja növendékeit: annak

nincs oka senkitől sem félni. Ily meggyőződésben élt a főnöknő is és rendes folyamodványban kérte a ministeriumtól, ha arra külön is szükség volna, a honosítást. Végre a ministerium azzal vetett véget a zaklatásnak, hogy kijelenté, minthogy a nővéreknek rendes betelepédési engedélyök van, egyúttal honossággal is bírnak.

A tanítónők magánúton való kiképzése okozott legtöbb bajt, ezen szerettek volna valamiképen segíteni. Az a gondolatuk támadt, hogy a Miasszonyunkról nevezett iskolánénék temesvári zárdájába küldenek jelölteket, hogy ott végezzék a tanítónő-képzőt. Be is nyújtotta Schnabl ez irányú felszerelt folyamodványát a püspökhöz. Lönhart püspök felfejtette, hogy ez a szerzetre nézve semmiképen sem volna előnyös, s jelezte egyúttal azt is, hogy a jelöltek kiképzését mindig ugyanabban a szerzetben kell eszközölni, mert ha más szerzet házában taníttatnák őket, ez a szerzetnek aligha válnék javára. Az érvek előtt meg kellett hajolni s megmaradtak a magántanulás nyomorúságai mellett.

1887-ben a hátszegi s 1888-ban a petrosényi iskolát vették át a nővérek. Mindkét ház újabb terheket rótt a nagyszebenire, mert képesített tanítónőit odaadva, újak képesítéséről kellett gondoskodnia. Iskola és internatus évről-évre népesebbek lettek.

Főkép a bennlakó növendékek kényelmesebb és egészségi szempontból is megfelelőbb elhelyezése végett igen czélszerűnek látszott a két kiszögelő kétemeletes rész között levő egyemeletes középipületre a második emeletet rárakni, mert ezáltal két nagy termet nyernének, melyeket mindjárt a

növendékek hálótermének szántak. Minthogy az intézetnek volt ennyi megtakarított pénze, az építkezés nem is ütközött semmi nehézségbe. A munkálatok keresztülvitelével Ohnweiler Mihály építőmestert bízta meg, ki az 1889. év nyarán 3268 frt. 50 kr. költségen feladatának meg is felelt.

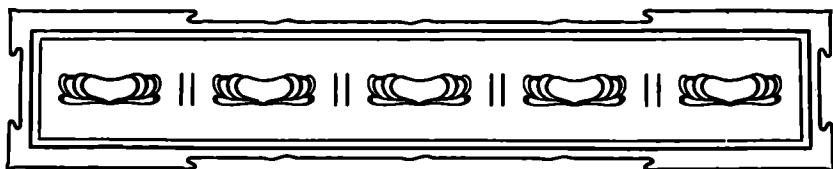
Két évvel rá 1891-ben ismét az intézetben látjuk szorgoskodni Ohnweilert. Most egy tükörfürdőt épít s a mosókonyhából levezető főcsatornát, 1313 forint 78 kr. költségen. Fájdalom, ez alkalommal a fürdőház nem sikerült; túlságosan hideg volt, úgy hogy a legmelegebb nyáron sem lehetett használni. Később teljesen át kellett alakítani s csak így lett használhatóvá. Az intézet különben, az úgynevezett hetedik osztállyal kiegészítve, szép sikerrel működött a megkezdett irányban.

SCHNABL SER. FERENCZ
az intézet első igazgatója (1864–1893).

IV.

SCHNABL FERENCZ.

Az intézet eddig vázolt története a tehetséges és fáradhatatlan főnöknő bámulatos működése mellett főkép Schnabl Ferencz nevéhez fűződik, ki majdnem 30 éven át egész 1893-ig állott annak élén. Mindenkor egyetértőleg az intézet főnöknőjével, ezer gond és töprengés között — hiszen semmiből kellett valamit teremteni — 30 éven át együtt vezette vele az intézetet fokról-fokra, feljebb és feljebb. Csendes, zajtalan, de alapos munkát végzett. Ha igaz Széchényi mondása: »A valódi érdemet nem az határozza meg, ki mikép szólott, mikép írt, hanem mit szólott s mit írt, s kivált hogyan élt s mit cselekedett«, akkor méltán meghajolhatunk Schnabl érdemei előtt.

Schnabl Ferencz 1823. szept. 21-én született Bajorhon Ast nevű községében jómódú földbirtokos szülőktől. Gimnáziumi tanulmányait Münchenben végezte, ugyanott a Maximilian egyetemen két évig philosophiát, négy évig theologiát hallgatott. Tanulmányai végeztével a regensburgi egyházmegye kötelékébe lépett s 1848. júl. 18-án a regensburgi székesegyházban pappá szenteltetett. Martinsbuch, Lobsing- és Vohburg-ban káplánoskodott 1861-ig.

Ekkor értesült arról, hogy Erdély nagynevű püspöke, Haynald, szívesen fogadna be német papokat egyházmegyéjébe, mely ilyenek nélkül szűkölködik. Hamarosan megfogamzott lelkében az eszme, s a messze Erdélybe vágyott. Püspöke csak többszörös kérésére s Haynald közbenjárására adta meg neki 1861. jan. 15-én az engedélyt a távozásra.

1861. évi február hó 19-én már itt volt Nagyszebenben s elfoglalta az Orsolya-szűzek itteni zárdájában új állását mint intézeti lelkész. Megnyerő modora, egyenes, nemes lelkülete csakhamar kedveltté tették Nagyszeben műveltebb köreiben. Különösen Montenuovo herczeg udvarában látták szívesen, a család bizalmas barátja lett, s midőn a grófnő 1864-ben a sz. Ferencz-rendi nővérek intézetét alapítja, egyenes kérésére a püspöki hivatal őt nevezte ki az új zárdá papjává s ettől kezdve el sem hagyá azt többé. Az első két évben vezette még az Orsolyák intézetét is, de 1866-tól kezdve egészen a sz. Ferencz-rendi nővérekhez jött át s azonkívül csak hittanári állását tartotta meg a helybeli főgimnáziumnál, hova 1865-ben az erdélyi gubernium nevezte volt ki, s ezt az állást 1874-ig megszakítás nélkül viselte is. Még 1866-ban, ugyancsak a grófnő kérésére Fogarasy püspök szentszéki tanácsosnak nevezte ki.

Mint hitoktató, gyóntató s zárdai lelkész kezdte meg működését az intézetnél. Nagy lelkesedéssel s kitartó buzgósággal működött közre mindjárt kezdetben, hogy az új ültetvény mély gyökeret verjen; tevékeny részt vett az intézet fejlesztésében s nagy gonddal őrködött annak jó hírneve fölött. Mikor az iskola a keletkezés bonyodalmain már túl volt,

átvette annak vezetését. Az építkezések alkalmával fáradságot nem ismerő körültekintéssel igyekezett mindent a ház előnyére, javára fordítani. Különösen gondja volt arra, hogy a szülők érdeklődését az iskola iránt felkeltse. Amit e végből csak jónak, czélszerűnek gondolt, mindent megtett; sokszor nagy fáradsággal maga tanította be a növendékeket, hogy az évvégi záróünnepély annál jobban sikerüljön. Szabad idejében nagy előszeretettel foglalkozott a gyümölcsfa-tenyésztéssel. Faiskolát állított, híres oltóágakat szerzett, s végtelen öröme telt abban, ha nemes és valóban zamatos gyümölcsével jó embereit megkínálhatta. A fanemesítés terén szerzett érdemeiért Trefort minister 1876-ban elismerését fejezte ki.

Minta-pap volt. Egyházi kötelességeit még beteges állapotában is bámulatos kitartással és pontossággal végezte; a mély vallásosság majdnem aggályos lelkiismerettel párosult. Mint *paedagogus* mester volt. Előadása keresetlen, könnyen érthető, magvas, talán nagyon is egyszerű, de mindig le tudta bilincselni tanítványainak figyelmét. Elve a nevelésben a legmesszebb menő szabadság volt. Szeretettel nevelt. Ki nem állhatta a szigorú, korlátozó rendszabályokat.

Kár, hogy nagyon sokat betegeskedett, s így tehetőségét, ismereteit csak kisebb mértékben érvényesíthette, különösen az utóbbi 10—15 évben. Bonyodalmas betegsége elzárkozottá tette s szívesen vonult vissza. Bár munkakedve a legnagyobb fokban megvolt, egymásután meg kellett válnia hivatalaitól. Az Orsolya-szűzek zárdájában többször volt kisebb-nagyobb ideig rendes, majd rendkívüli gyóntató, de később erről is lemondott. Utóbbi időben már a hitoktatást sem végezhetette, s részben a

nővérek, részben bejáró óraadók helyettesítették: így a sz. Ferencz-rendi atyák s a főgimnáziumi hittanár is.

Érdemeit méltányolva Lőnhart püspök 1885-ben az intézet igazgatójává nevezte ki, de valójában már régen az volt. 1888-ban pedig a szeben-fogarasi kerület tiszteletbeli alesperekévé lett.

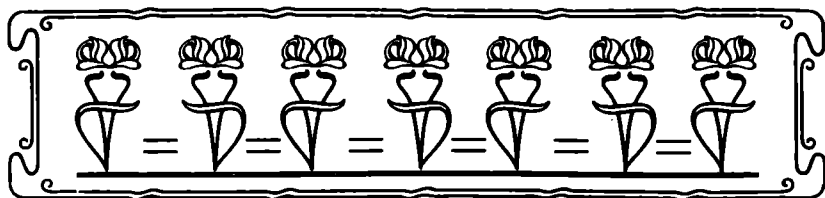
Elgyengülése következtében már alig volt képes valamit végezni, midőn 1893. augusztus 24-én nyugalomba vonult s e sorok íróját nevezte ki helyébe ugyanazon napon Lőnhart püspök.

Csak most tűnt ki igazán, mennyire összenőtt szíve az intézettel; rendkívül aggódott, hogy ez hanyatlani fog s nagyon nehezen barátkozott meg a gondolattal, hogy annak ügyeit más vezesse. Bennlakott a zárdában haláláig. Nagyfokú aggodalma csak akkor kezdett szűnni, midőn látta az intézet rohamos fejlődését; mikor pedig 1896-ban az új szárny s benne a szép kápolna is felépült, aggodalma örömmé, boldogsággá változott. Órákig üldögélt a kápolnában, hiszen évtizedeken át szőtt terveit látta ott megvalósulva. Mint az agg Simeon nyugodtan, megelégedéssel várta végnapjait, mert a mitől annyira félt, a mi annyit aggasztotta, meggyőződött, hogy az intézet nem hanyatlik, hanem emelkedik.

Példás türelemmel s vallásos megnyugvással viselte fájdalmas betegségét, s a milyen volt élete, oly csendesen hunyta be szemét az örök álmra 1898. év ápr. 7-én.

Az intézet márvánnyal jelölte sírját, hálás szívvel őrzi emlékét s halhatatlan lelkéért évente gyászistentiszteletet tart.

V.

ÓVODA, LEÁNYISKOLA.

Az intézet főfeladatát a leánynövendékek nevelése és tanítása képezvén, természetesen ez irányban kellett fejlődésének is megindulnia. Ha ezen fejlődés teljes képét nem is adja, ahhoz mindenesetre fontos adatot szolgáltat a növendékek számaránya. E végből álljon itt a következő táblázat:

1864—5.	tanévben	23	tanuló.
1865—6.	»	37	»
1866—7.	»	47	»
1867—8.	»	59	»
1868—9.	»	65	»
1869—70.	»	91	
1870—1.		88	»
1871—2.	»	95	»
1872—3.		102	»
1873—4.	»	90	
1874—5.		113	
1875—6.	»	130	»
1876—7.		132	
1877—8.		153	

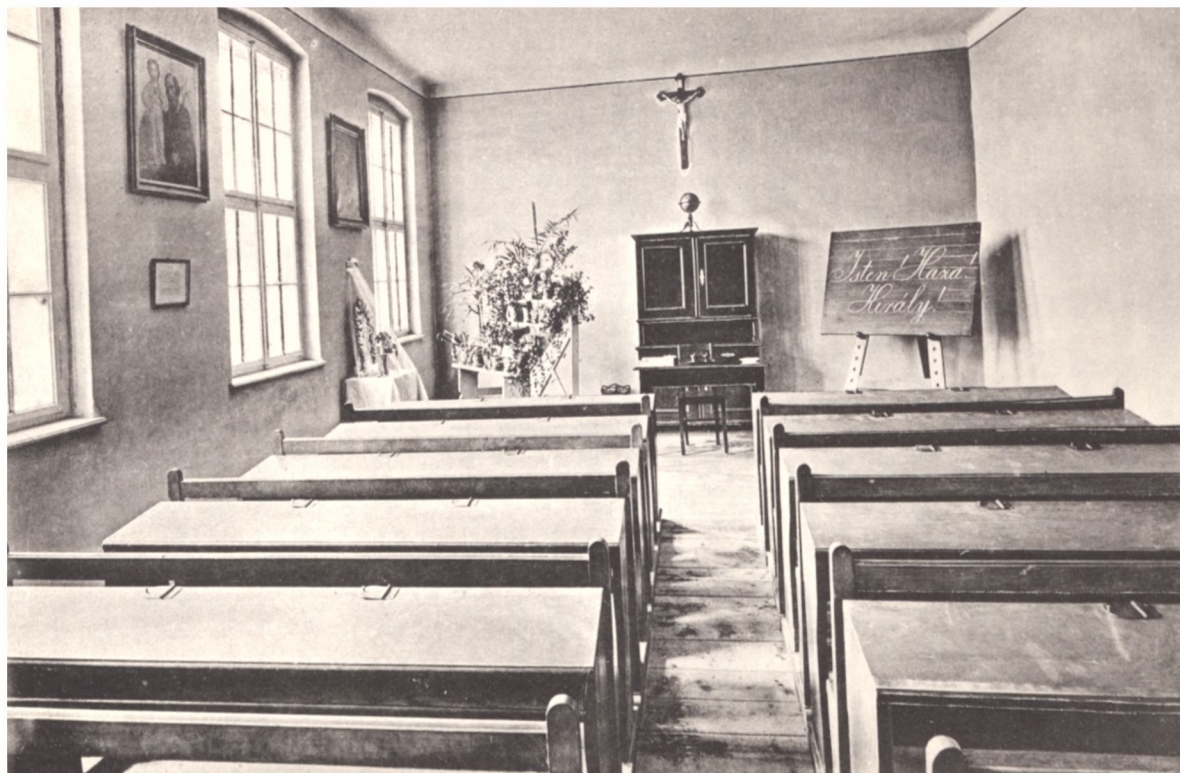

1878—9.	tanévben	159	tanuló.
1879—80.	»	167	»
1880—1.	»	188	»
1881—2.	»	197	»
1882—3.	»	177	
1883—4.	»	205	»
1884—5.	»	227	»
1885—6.	»	224	»
1886—7.		220	»
1887—8.	»	203	»
1888—9.	»	195	»
1889—90.	»	205	»
1890—1.	»	209	»
1891—2.	»	246	»
1892—3.	»	246	»

Ezen táblázat eléggé mutatja, hogy a tanulók létszáma fokozatosan, állandóan emelkedett.

Az első tanítónő Weber M. Zenobia volt, a ki mint okl. tanítónő az első nővérekkel jött Németországból. Fokozatosan beállította a négy osztályú osztatlan elemi iskolát s egy szobában tanította mindnyájokat az elméleti tantárgyakon kívül a női kézimunkára is. 1867-től kezdve azonban ez utóbbit Longina nővér vette át s mivel a kevés-számú tanítónő mindig nagyon el volt foglalta, a női kézimunkát és a zenét állandóan külön nővérek tanították.

Az 1869—70. tanévtől kezdve a négy osztályt két részre osztották, két külön tanteremben. A növendékek számához képest különféleképen csoportosították őket; az I., II. oszt. és a III., IV. oszt., vagy az I. oszt. külön és a II., III., IV. oszt. együtt.

EGY LEÁNYISKOLAI TANTEREM.

1874. szeptemberében átköltözött az iskola az új épületbe, hol három szép helyiséget nyert. Most már úgy osztották meg a tanulókat, hogy az egyik teremben az első, a másikban a második s a harmadikban a harmadik s negyedik osztályt helyezték el. Az 1875—6. tanévben az ötödik s a következőben a hatodik osztály is megnyílt, de mindezek különféleképen csoportosítva mindig csak három teremben voltak.

Nagy előnyére vált az iskolának a külön iskolaszárny felépítése, hová 1879. október havában költözött át. Öt külön terem állott itt rendelkezésére s így az eddig összevont osztályokat szétválaszthatták úgy, hogy csak az V. és VI. osztály maradt együtt. Igen természetesen ezáltal az egyes csoportok népessége csökkent, azonkívül pedig csak egy osztálylyal kellett a tanítónak foglalkoznia s így nagyobb eredményt is érhetett el. Így maradt ez az 1890—1. tanévig, mikor a felső leányiskola első osztályát is felállították. Ettől kezdve az iskola még egy termet lefoglalt, de ez már a főépületbe szorult. Rendesen a VI. osztály s a felső leányiskola első osztálya volt csoportosítva, a többi külön-külön.

1882-ig német oklevéllel bíró nők működtek, de ők maguk megtanultak magyarul, az iskola tannyelve is magyar-német volt; csak a tulajdonképeni magyar képesítés hiányzott. Ezen is mielőbb segíteni akartak a nők s szorgalmasan készülgettek, hogy okleveleiket honosíttassák, mások pedig, hogy teljesen elsajátítva a magyar nyelvet, magyar tanképesítőt tehessenek. Arra is tekintettel voltak, hogy lehetőleg magyar születésű rendtagokat képezzenek ki. A magántanulás nehézségei miatt azonban mindez nagyon lassan ment.

Ha lassau is, de fokozatosan, időről-időre mindinkább szaporodott a tanítónők száma. Már fönnebb láttuk, hogy Aurea, Regalata és Menodora nővérek 1882-ben Nagyváradon letették a magyar képesítőt, Acutina és Agapita nővérek pedig Németországban szerzett oklevelőket 1883-ban honosították. 1886-ban Fructuosa és 1887-ben Tóga nővér is oklevelet nyert. Így a tanítónők csak meglettek volna, de az új fiókházak csakhamar elvonták őket. 1887-ben Hátszegre Aurea és Fructuosa, 1888-ban pedig Petrosénybe Regalata s Agapita nővérek mentek s így Nagyszebenben összesen csak három tanítónő maradt. Ez válságos helyzetbe hozta intézetünket és csak világi tanítónők alkalmazása által lehetett a bajon némiképp segíteni. Fructuosa nővér ugyan betegeskedése miatt visszajött, de akkor helyére Menodora nővért rendelték. Rendkívül megnehezítette a tanerők alkalmazását az is, hogy, ha hosszú készülés után végre oklevélhez jutottak, akkor ki kellett menniök az anyaházba, hogy ott töltsék az ujonczévet, a mi ekkora tanítóhiány mellett elég nagy baj volt, de ezen segíteni nem lehetett.

1889-ben Sylvana és Bonifacia nővér szerzett Nagyváradon oklevelet, de Bonifacia nővért Hátszegre helyezték, Sylvana nővér pedig újonczévre az anyaházba ment s csak egy év múlva alkalmazhatták.

Időközben, főkép az új fiókházak átvétele folytán több helyen felmerült az eszme, hogy iskolájukat szintén a nővérek vezetésére bízzák. Városok és hitközségek részint iskolájuk, részint óvodájuk átvételét kérték, de tanerő hiányában eredménytelenül. De itt Nagyszebenben is már hosszabb idő óta kérték a szülők a nővéreket,

hogy állítsanak fel óvodát. Ezen utóbbi kérést is nemcsak helyszűke miatt nem teljesíthették, hanem azért sem, mert nem volt okleveles óvónőjük. Mindez végre arra indította az előljárókat, hogy Imre Kata jelöltet (Lucara nővér) Budapesten, Farkas Irma jelöltet (Cantia nővér) pedig Kalocsán a ház költségén kiképeztessék. Előbbi 1890-ben, utóbbi pedig 1892-ben nyert óvónői oklevelet.

Az 1890-ik évben kemény csapást mért a jó Isten intézetünkre. Acutina nővér, ki 1873. óta úgyszólván lelke volt az iskolának, influenzában elhalt épen akkor, mikor buzgó és szakavatott működésére a legnagyobb szükség lett volna. A következő évben Milburga és Emélia nővér szereztek ugyan oklevelet, de így is csak hat magyar okleveles tanítónője volt a hétosztályú iskolának.

Tóga nővér 1893-ban Kalocsán polgári leányiskolákra szóló tanítónői oklevelet is szerzett, de ugyanezen évben átvették az apácák a marosvásárhelyi leányiskola vezetését, a hova Menodora és Emélia nővért rendelték, Nagyszebenben pedig négyen maradtak a hét osztály számára, köztük a jó Tóga nővér, a ki már nagyon is beteges volt. S ehhez járult, hogy a felső leányiskola második osztályát végre is már meg kellett nyitni, mert az I. osztály úgyszólván már három év óta állott fenn a II. nélkül.

Az évről-évre átvett fiókházak a hosszas és fáradságos küzködéssel kiképzett tanítónőket egyenkint elvonták intézetünktől. Ez a zárda mintegy önmagáról megfedkezve mindenét odaadta s kínlódott folyton változó, fiatal, világi gyakorló-tanítónőkkel, daczára annak, hogy

a legnagyobb anyagi áldozattal s lelket ölő aggodással készítette elő magánúton, éveken át tanítónőit. Ehhez járult, hogy az öreg Schnabl éveken át betegeskedett s így az intézet erélyes vezetésére képtelen volt. A ki a marosvásárhelyi ház átvétele után beletekint az iskola belső életébe, az aggodva láthatta volna, hogy évek óta gyengítve most már válság előtt áll, a melyből aligha fog hamarosan kivergődni. Két nagy nehézséggel kellett megküzdenie. Az egyik a tanítónőhiány volt, a másik az V., VI. és a felső leányiskola I., II. osztályának csoportosítása, pedig éppen ezeknek összevonása igen káros volt a tanítás eredményére. De az alsó osztályok csoportosításával sem lehetett segíteni, azok népessége miatt. A felső leányiskola II. osztályának megnyitását sem lehetett tovább halogatni.

Az intézet fönntmaradásának és fejlődésének biztosításához tehát a leghatározottabban kellett hozzáfogni 1893-ban.

Egyelőre világi tanítónőket alkalmaztunk. A nővérek képzése azonban az eddiginél is sokkal fokozottabb s erélyesebb alapon indult meg, s ez volt a legfontosabb feladat. A következő 1894. évben Emerika és Victoria, a rákövetkezőben pedig Felicitas és Gezu-alda nővérek nyertek oklevelet.

Az osztályok elválasztása is szépen haladt. 1894-ben felépült az iskolaszárny folytatása s ebben a földszinten s az emeleten 2—2, a kor kívánalmának teljesen megfelelő tanterem s még egy kis zeneszoba is volt. Az alsó kettőben az óvoda kapott helyet, a felső kettőt pedig tantermeknek szántuk. Az V. VI. osztály különvált, a második pedig visszakerült az

iskolaépületbe. S így a bajon legalább egyelőre részben segítve volt.

A szülőknek régi óhaja most teljesült, midőn az 1894—5. tanév kezdetén megnyílt az óvoda.

A kis gyermekek lelke nagyon fogékony, s az első behatások sokszor irányadók egész életükre. »Egy tiszta laphoz hasonló a kis gyermek lelke — mondja egy paedagogus — s nagyon fontos, hogy ki ír arra először és mit.« Az bizonyos, hogy az óvóköteles kis gyermek lelkébe már elültethetjük a vallás csiráit s lelkületének irányítására, szellemének és testének fejlődésére döntő befolyást gyakorolhatunk. Ezen tapasztalatok vezették az intézetet, midőn nagyobb áldozatokat sem kímélve, felállította az óvodát, annál is inkább, mivel itt katholicus óvoda nem volt s ma sincs, csak ez az egy. A szülőknek is szolgálatot tettünk ezáltal, mint-hogy óvóköteles gyermekeiket leányiskolánkat látogató nagyobb gyermekeik örködése mellett, ezekkel együtt küldhetik az óvodába, s ezekkel is mennek haza. Fiúkat és leányokat vegyesen veszünk fel s értők némi csekély havi óvodíjt fizetnek.

Az óvodát megnyitása után azonnal Cantia nővér okl. óvónő, vezette. Az általános tanítónőhiány miatt azonban őt is mint tanítónőt kellett alkalmazni az egyik fiókházban s így az intézet, bár két óvónőt is képeztetett már ki saját költségén, kénytelen volt Weber Teréz jelöltet Nagyváradra küldeni, ki ott az óvónőképzőt végezte s oklevelet szerzett. Mint Álruna nővér most is ő vezeti az óvodát.

A kisdetek létszáma évente 50—60 között váltakozik. Ina, játék, játékszerű munka, testgyakorlat, ének és

beszédgyakorlatok képezik rendes foglalkozásaikat, s a mikor az időjárás megengedi, mindezt a tágas kerthelyiségben teszik.

Visszatérve a leányiskolára, az 1895—6. tanévben végre elérte azt a régen várt kedvező helyzetet, hogy a felső leányiskola összevont osztályait is véglegesen elkülöníthették. De lássuk annak mostani szervezetét.

Az intézetben van hatosztályú elemi és kétosztályú felső leány-népiskola. A növendékek legtöbbje nem nagyszombati, hanem részben a környékről, részben pedig távolabb vidékekről jönnek s főképp a felsőbb osztályokban a létszámnak több mint felét a bennlakók teszik. Ezen növendékek nagy többsége az ötödik, hatodik osztályba s a felső leányiskola első osztályába lép be, nagyrészt polgári leányiskolai bizonyítvány alapján. Ezen körülménnyel feltétlenül számolni kellett. A felső leányiskolai tantervet ezen előtanulmányokkal összeegyeztetni nem lehetett s így a polgári leányiskola tantervét kellett következetesen bevezetni addig is, míg az iskola is átalakulhat azzá.

Különös nehézségét képezi a tanításnak a növendékek anyanyelve. Az elemi iskola I., II. és III. oszt. tanulói majdnem kizárólag német ajkúak, vannak románok is, de csak néhány magyar. A IV., V-ik osztálytól kezdve azonban már nagyon szaporodnak a magyar leányok. Ezzel is számot kell vetni. Az elemi iskola alsó tagozatának tannyelve éppen ezért vegyes, magyar-német. Cél tudatosan igyekszik azonban a növendékeket a magyar nyelvbe bevezetni úgy, hogy az ötödik osztálytól kezdve már a tannyelv minden nagyobb nehézség nélkül a magyar, bár itt még néha a némettel is kell

azt támogatni. A felső leányiskolában már kizárólag magyar a tan nyelv. Ha német és román ajkú növendékeink elég korán kezdik iskolánkat látogatni, míg azt végzik, teljesen megtanulhatják a magyar nyelvet. Másrészt azonban a magyar leányoknak bő alkalom kínálkozik a német nyelv elsajátítására. Különben is tantervünkben a német nyelv tanítását fokozott mértékben vettük fel, főképp azért, hogy a szülők kíváncsiainak annál inkább megfeleljünk, kik gyermekeiket német szóra adják Nagyszebenbe.

1894-ben Spiridion, 1895-ben Tóga nővér halt el, mindketten okleveles tanítónők, utóbbinak polgári iskolákra is volt képesítése s így hosszú ideig pótolhatatlan maradt. A fiókházak is folyton tanítónőhiányban szenvedtek, a képesített tanerők közül oda is kellett egyeseket áthelyezni s azokat itt világiakkal pótolni. Azért éppen ezen időben a legnagyobb erőmegfeszítéssel törekedtünk új tanerőket nyerni. Mint fönnebb említém 1893-tól kezdve már négy nővér tette le a képesítőt. Ezeken kívül 1896-ban Sylvana és Milburga nővérek polgári iskolákra, 1897-ben Carina és Júlia nővérek elemi iskolákra, 1899-ben Emerika és Emélia nővérek polgári iskolákra, 1900-ban Felicitas nővér szintén polgári iskolákra nyert oklevelet. Mindannyian magánúton készültek, tanítva és tanulva a legnagyobb fáradtsággal és önfeláldozással. A mióta pedig tanítónőképzőnk is odafejlődött, hogy képesítőt tarthatunk, éppen 18 nővérnek adtunk már oklevelet.

Csak így juthatott iskolánk 1900-ban abba a helyzetbe, hogy az összes osztályokba szerzetes tanítónőket alkalmazunk az előbbi világi tanerők helyett is. Így most

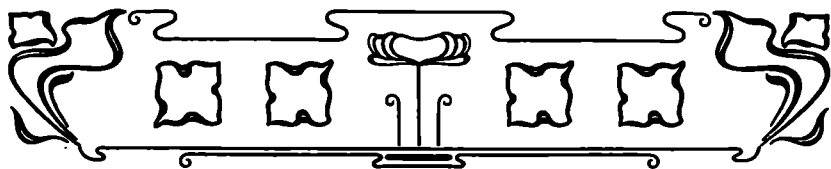
már a mindegyre nem változó, rendes tanítónők mellett lépésről-lépésre jobban és jobban dolgozhatunk azon, hogy az iskola beléletét, a nevelés-tanítást minél behatóbbá tegyük.

Különben ezen utóbbi években a növendékek létszáma is feltűnően szaporodott, mint a következő táblázat mutatja:

Beiratkozott.	Óvodába.	Elemi leány- iskolába.	Felső leány- iskolába.	Képzőbe.	Össze- sen.
1893—4. tanévben	—	214	26	—	240
1894—5.	» 46	240	31	—	317
1895—6.	» 50	233	37	—	320
1896—7.	» 55	227	59	41	382
1897—8.	» 43	247	81	76	447
1898—9.	» 46	248	71	123	488
1899—900.	53	244	60	137	494
1900—I.	» 60	228	62	159	509
1901—2.	» 40	233	63	163	499

A képző-intézeti bennlakó növendékek miatt a leányiskolai bennlakó növendékek számát némileg csökkenteni kellett. De azt is figyelemre kell méltatnunk, hogy a fővárost kivéve talán az ország egyetlen városában sincs öt polgári isk. fokozatú leányiskola együtt, mint itt Nagyszébenben, s így a növendékek száma nagyon megoszlik, s jóval kevesebb esik egyre, mint ott, hol legfeljebb két-három ilyen iskola van.

VI.

TANÍTÓNŐKÉPZŐ.

Bizonyos, hogy minden tanintézetnek, minden iskolának becse, értéke, tekintélye, működésének minden eredménye, ha nem is kizárólag, de első sorban az intézet tantestületének szellemi képzettségétől, rátermettségétől függ. A mily igaz, hogy jól tanítani, a növendékeket helyesen nevelni a legnagyobb művészetek egyike; ép oly bizonyos, hogy ehhez a képzettséget még a legfényesebb tehetség mellett is csak hosszas, fárasztó és kitartó munkássággal szerezhethjük meg, a mit szakavatott vezetés nélkül ritkán, nagyon ritkán érhetünk el és soha ugyanabban a mértékben.

Hogy mily kimondhatatlan fáradság, mily önfeláldozó, testet-lelket teljesen kimerítő munka árán szerezték meg a nővérek a magántanulás nyomorúságai során a képzettséget, arról fogalma csak annak lehet, a ki legalább részben ezt az emberfölötti munkát végigélte és megbámulhatta. Hol állanánk ennyi törekvés, ekkora szorgalom, ily kitartás mellett akkor, ha rendszeres tanítónőképzőt végezhettek volna?!

Már több iskolát vettek át, azok gyorsan, majdnem hihetetlenül emelkedtek, naponta szaporodtak a megkere-

sések a legkülönbözőbb helyekről, hogy iskoláikat szintén a nővérek vegyék át. Ilyen körülmények között még az erőltetett magántanulás is végtelen hosszadalmasnak s elégtelennek bizonyult. A tanítóhiány az átvett iskolákban is nap-nap után mind elviselhetetlenebbé lett. Ha az eddig elfoglalt magaslaton meg akartak maradni, minden áron és mielőbb gondoskodni kellett olyan tanítóképzésről: hogy kisebb megerőltetéssel, rövidebb idő alatt, jóval nagyobb számban, rendszeresen képzett tanerőket nyerjenek. Ez életkérdéssé lett nem is annyira a nagy-szebeni házra, mint az egész rendre nézve itt Magyarországon. Csak így remélhette, hogy intézeteiben a tanítóhiány megszűnik s azok jövője biztosítva lesz.

Egy tanítónőképző felállítása azonban nemcsak a szerzetre nézve, hanem az egész egyházmegye érdekében is igen nagy fontosságúnak és nagyon előnyösnek látszott. »A kié az iskola, azé a jövő.« Mi biztosíthatja azonban inkább az iskolát az egyháznak, mint a vallásos, buzgó tanító, tanítónő! Ilyen tanítókat azonban első sorban onnan remélhetünk, a hol a képző minden évfolymán, minden egyes tárgyat s minden tanár magyarázatát kivétel nélkül a vallásos szellem hatja át. Nem mondom, hogy van vallástalan képző, oh nem; de nagy különbség van a között, ha az egyes tárgyakat a pusztá ész vagy egyéni felfogás szerint, avagy igazi vallásos szellemben tanítjuk. Végtelenül nagy horderejűnek tartom, ha minden, a mit az a képző-intézeti növendék lát, a mit hall, Istenre, a vallásra, lelkiismeretére emlékezteti, ha a nevelés egész szelleme ennek hódol. Eredményeiben messze kihatónak tűnt fel tehát, hogy egyházmegyénknek, a bérczes Erdélynek legyen egy katolikus tanítónőképzője;

»rég érzett szükséglet ez« mondja a püspök jóváhagyó leiratában. De ezen eszme mellett szólott az a körülmény is, hogy a kath. Székelyföld tehetséges leányai itt, esetleg egyházi segélylyel, magukat könnyen kiképezhetik s így megélhetésüket biztosíthatják. Továbbá világos volt az is, hogy egy magyar tannyelvű tanítónőképző itt Nagyszébenben nagy nemzeti hivatást teljesíthet.

Ezen okok annyira meggyőzték az intézet előljáróit, hogy egy perczig sem habozhattunk a fölött, hogy az eszme helyes; csak a kivitel óriási nehézségei szegték szárnyát túlságosan hamar a csapongó lelkesedésnek. Majdnem lehetetlen volt! Az isteni gondviselés azonban csodálatosan támogatta itt is az intézetet. A helyzet szerencsés alakulása következtében épen ebben az időben szereztük meg a szomszéd telket, s a mire előbb gondolni sem mertünk volna, az anyaház pénzbeli támogatása mellett felépíthettük az intézet keleti szárnyát s így a hely szűke nem okozott többé nehézséget. Évekkel előbb megkezdettük már a tanerők kiképzését, néhányan már rendelkezésre is állottak. Az igazgató beható tanulmány tárgyává tette az ügy minden ágát, tájékozást és tapasztalatokat gyűjtött a nevesebb képzőkben. A nagyon kedvező alkalom, a mi szeretett hazánk ezeréves fennállásának örömnépe is beköszöntött. Végre tehát számot vetve az óriási nehézségekkel, a gyöngye erőkkal, de bízva Isten segítségében s a nővérek önfeláldozó munkásságában, az igazgató 1896. július 4-éről kelt fölterjesztésében engedélyt kér a püspöktől, hogy az intézet, a magyar haza ezeréves fennállásának emlékeül, egy bennlakással ellátott tanítónőképzőt állíthasson.

Bármennyire is elő volt készítve minden s bármily meggyőző volt is a fölterjesztés, mégis az igazgató személyes jelentése sem volt képes eloszlatni a püspök kételyeit, s a június 11-én kelt leirat, bár elvileg helyesli a fölterjesztést, egyelőre tartózkodik minden határozattól. Június 15-én másodszor jelenik meg az igazgató a püspöknél, s hogy kételyeit eloszlassa, emlékirat-szerű fölterjesztésében részletesen beszámol mindenről. Az ügy mindennek daczára tovább pihen. Pedig már nagyon is égetővé lett a kérdés, mert ha ezt a jó alkalmat elszalasztja az intézet, ki tudja, visszatér-e valaha? Nem volt mit tenni, július 15-én ismét megsürgettük a püspöki döntést, beterjesztve az alkalmazandó tanerők okmányait. Végre július 24-én kelt leiratával hozzájárult Lőnhart püspök a tanítónőképző-intézet megalapításához.

»Őszinte örömmel és meglelégedéssel vettem tudomásúl, hogy nagyszebeni tan- és nevelőintézetüket egy róm. kath. tanítónőképezde felállítása- és berendezésével óhajtják — hazánk ezeréves fennállásának örvendes emlékére — kibővíteni s mintegy betetőzni. Örvendek ezen elhatározásuknak azért, mert ha a nővérek keze alatt egy jól berendezett, kipróbált tanerőkkel ellátott nőképezde létesülhet, ezzel egyházmegyémnek egy régóta érzett és érzékenyen fájlalt szükséglete fog óhajunknak megfelelő kielégítést nyerni. Meggyőződést szereztem arról is, hogy a szerzetes ház nemcsak megfelelő tantermekkel és minden megkívántató helyiségekkel, — hanem a mi fő — elegendő képzett és kipróbált tanerővel is rendelkezik . . . .«

»Azért is főpásztori joghatóságomuál fogva, — melyet az 1868-iki XXXVIII. t.-cz. 13. §-a is elismer

— ezennel elhatározom és engedélyezem, hogy a Szent Ferencz-rendi Nővérek Nagyszeben Józsefvárosi intézetükben róm. kath. tanítónőképezdét — bennlakással — állítsanak, annak első osztályát már az 1896—7. tanévben megnyissák, s folytatólag tanévenként egy-egy osztály megnyitásával az intézetet négy tanfolyamra kiegészítsék és berendezzék. Megengedem egyszersmind s feljogosítom, hogy abban . . . . rendszert a tanév végén nyilvános képesítő vizsgálatok tartassanak . . . .«

»Ennek sikeres keresztülvitelével s egyszersmind a tanítónőképző-intézet igazgatásával Dr. Bilinszky Lajos lelkiigazgatót bízom meg . . . .«

»Midőn ezen nagyhorderejű intézkedést teszem, a szent és üdvös kezdeményre Isten szent kegyelmét és segedelmét lelkemből leedem és arra főpásztori legszívesebb áldásomat kiterjesztem . . . . *)

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister 49714. számú leiratában a képző felállítását örvendetes tudomásul vette s az állami felügyelet gyakorlására magából a ministeriumból Dr. Radnai Rezső titkárt nevezte ki ministeri biztosnak.

A képző felállításának híre az egész egyházmegyében örvendetes visszhangra talált.

Szeptemberben megnyílt az első évfolyam, a melybe rendes és magántanuló összesen 41 iratkozott be. A növendékek Erdély legkülönbözőbb részeiből jöttek, s előzőleg polgári vagy felsőleányiskolát végeztek, sőt kettő már a képző első tanfolyamát is sikeresen végezte. A

---

*) Lőnhart püspök 1896. júl. 24-én kelt 2512. számú leiratából.

püspök által kinevezett tanártestület lelkesen fogott munkájához.

Ettől kezdve a képző évről-évre egy-egy évfolyammal bővült, míg mind a négy fel volt állítva. Az egyes évfolyamok berendezése, megnyitása természetesen nagy fáradságot s nagy körültekintést kívánt. Egyrészt a tantermek bebútorozása s a tanítás eszközeinek beszerzése, nevezetesen a szertárak gyarapítása nemcsak nagyobb anyagi áldozatba került, s az erre szükséges összeget elő kellett teremteni, hanem a legjobbnak és legcélszerűbbnek kiválasztása sok gondot, sok utánjárást is igényelt. Másrészt még nagyobb munkásságot kívánt a tanfolyamok szellemi beállítása, a nevelés-tanítás megállapítása. Főkép kezdetben a tanerőknek nagy feladattal, óriási munkával kellett megküzdeniök, a mi csak együttes közreműködés mellett volt lehetséges. Meg kellett állapítani a helyi tanterveket, összhangzásba hozni a tanítást, pontosan meghatározni a nevelés menetét. Ha minden kezdet nehéz, úgy egy ilyen intézet szervezése, berendezése valóban tető-felket öllő munka.

Az osztálytermek megválasztásánál első sorban arra törekedtünk, hogy azok majdan együttesen egy külön folyosóval bírjanak s ez sikerült is, mert az iskolaszárny első emeletét egészen a képző céljaira foglalhattuk le, a hol szép helyiségeket nyertünk, melyeknek ablakai mind kertre nyílnak. A termek berendezése egyszerű, de gyakorlati és ebben főkép az egészségi szempontok voltak döntők. Ezért mellőztük az iskolapadokat s a tantermeket asztalokkal és székekkel láttuk el. A tornagyakorlatokat a növendékek nyáron a szabadban, télen külön tornahelyiségben végzik a női szobatornászathoz

ÉGY KÉPZŐINTÉZETI TANTEREM.

szükséges szerekkel. A háztartástan sikeresebb tanítását célozza a konyhakert, mely a növendékek gondozása alatt áll, a hol az illető tanítónő vezetése mellett a konyhakertészetet gyakorlatilag is elsajátítják.

Úgy a tanerők, mint a tanulók továbbképzésére s a tanítás alaposabbá tételére döntő befolyást gyakorolnak a könyvtár és a szertárak. Ezek 1893-ig igen kezdetleges állapotban voltak, majdnem említést sem érdemlő csekélyiségekből állottak. Akkor talán még nem is voltak annyira szükségesek, de ezen időtől kezdve azokra, mint a sikeres tanítás nélkülözhetetlen segédeszközeire, igen nagy gondot fordítottunk, de még fokozottabb mértékben a képző felállítása óta. Nagy összegekbe került azóta úgy a könyvtár, mint a szertárak gyarapítása; a legújabb és legjobb eszközöket igyekeztünk megszerezni a legnagyobb körültekintéssel. Úgy könyvtárunk mint szertáraink ma már, ha nem is terjedelmileg, de tartalmilag számot tesznek. A mink van, az czélszerű, használható és használjuk is.

A tanítás alapjául a ministeri tautervet vettük, mint négy évfolyamú képzőnek megfelelőbbet. Az egész tanmenetet pedig az a szellem hatja át, hogy művelt és a gyakorlatban teljesen beváló jó tanítónőket bocsássunk ki az életbe. Kezdetől fogva az a cél lebeg a tanártestület szeme előtt, hogy a képző minden tekintetben komoly, minta-intézet legyen; mert inkább semmi, mint olyan félig-meddig jó.

A ministeri biztos 1898-ban látogatta meg először képzőnket. Napokon át megfigyelte a tanítást és beható vizsgálat alá vett mindent. Bő tapasztalataiból életrevaló s az intézet fejlődését nagyban előmozdító tanácsokat

adott az igazgatónak s a testületnek. Úgy ezen, mint későbbi látogatásai alkalmával mint az intézet munkásságának ügybuzgó támogatója lépett fel, és szép paedagogiai tudásával, más képzőkben szerzett gazdag tapasztalataival nagyban elősegíté az intézet mintaszerű fejlődését. Különben első látogatása után a vallás- és közoktatásügyi minister a püspökhöz intézett iratában képzőnkéről többek között ezeket írja:

»Az intézet szervezete, elhelyezése, vezetése, tanári testülete . . . és az eddigi fokozatos fejlődése olyan, hogy az alapításkor hozzá kötött várákosomnak mindenben megfelel. Különösen jól esett értesülnöm arról, hogy az exponált helyzetével járó nemzeti missióját szép sikerrel teljesíti és hogy a tudományos tekintetben is kifogástalan színvonalon mozgó tanítás és nevelés egyrészt a nemzeti momentumokat, másrészt a növendékek leendő élethivatására felette fontos gyakorlati és szakjellegű vonatkozásokat nagy gonddal kiemeli. . . .«

»Az intézet jelenlegi szakavatott és dicséretes ügybuzgalmú igazgatója és kötelességtudó, lelkes tanári testülete mellett már az első képesítő-vizsgálat alkalmával méltán fog sorakozni azon többi róm. kath. tanítónőképző intézetekhez, melyek a hazai nőnevelésnek oly hasznos szolgálatokat tesznek . . . .« *)

Az első tűzpróba, az első tanképesítő-vizsgálat 1900. június havában volt s a testület fáradhatatlan, komoly munkásságát szép siker koronázta. Már az első tanképesítő magas színvonalon mozgott, határozott, öntudatos

*) A vallás- és közokt. minister 1898. decz. 18-án kelt 78201. sz. leiratából.

munkásság félreismerhetetlen, tiszta eredményét mutatta be. A vizsgálatra állott 28 rendes tanuló közül 15 kitűnő, 6 jeles és 7 jó osztályzatú oklevelet nyert. Azóta a tan-képesítő vizsgálatok aránylag mind ilyen eredményűek.

A tanári testület tagjai kezdettől fogva majdnem ugyanazok. Dr. Bilinszky Lajos igazgató-tanár. Az első években a hittant is ő adta elő, az 1899—900. tan-évben Dobordán Károly hitoktató, azóta pedig Tóth Kálmán hitoktató tanítja. Továbbá M. Menodora, M. Milburga, M. Emerika, M. Emélia, M. Fruktuosa, M. Mederika nővér, tanítónők.

Az oklevelet nyert növendékek legnagyobb része alkalmazást is kapott, részint mint tanítónők, részint mint nevelőnők. Többen vannak közöttük, kik állami és államilag segélyezett községi iskolánál nyertek állást, a túlnyomó rész pedig felekezeti iskolánál. Különben a következő növendékek szereztek mostanig oklevelet:

1900-ban.

1. Bárdosy Eugenia,
2. Benedek Etelka,
3. Benedek Margit,
4. Béres Mecrodora nővér,
5. Bideskúthy Ilona,
6. Bocsánczy Valeria,
7. Darkó Anna,
8. Dexel Constantina nővér,
9. Forster Áczó nővér,
10. Hlavathy Gizella,
11. Kloner Gervásia nővér,
12. Kósa Jolán,

13. Lőrinczy Erzsébet,
14. Mántó Irén,
15. Meindl Sotera nővér,
16. Mihály Irma,
17. Móss Olga,
18. Muçiu Urechia Kornélia,
19. Muçiu Urechia Mária,
20. Nagy Karola,
21. Posta Mária,
22. Reinl Paula,
23. Rozehnal Olga,
24. Stoica Aurelia,
25. Szarka Jozéfa,
26. Szánthó Vilma,
27. Szócs Amália,
28. Werzár Irma.

1901-ben.

29. Aigner Gabina nővér,
30. Baczoni Irén,
31. Blees Anna jelöltnő,
32. Csete Etelka,
33. Fejér Irén,
34. Gernárdt Anna,
35. Hári Zsuzsanna,
36. Häussler Paula,
37. Jancsó Ida,
38. Kapdebó Mariska,
39. Kárthál Emma,
40. Kiss Emilia,
41. Koncsag Anna,

42. Krippner Hyginia,
43. Lehmeier Elberta nővér,
44. Márki Róza,
45. Márkus Ilona,
46. Márton Emilia,
47. Máti Lenke,
48. Nagy Rózsika,
49. Návrádi M. Pacifica nővér,
50. Pohl Dorottya,
51. Pöppl Mária jelöltnő,
52. Prexl Malvin,
53. Reichert M. Virginia nővér,
54. Seger Vislava nővér,
55. Schiller Hildeberta nővér,
56. Simon Berta,
57. Svégl Mariska,
58. Szabó Anna,
59. Tankó Irma,
60. Tolnay Magda,
61. Técsi Mariska,
62. Tunyogi Csapó Berta,
63. Wild Nymphodora nővér,
64. Winkler Johanna,
65. Zwillingner Aloysia.

1902-ben.

66. Alföldy Irma,
67. Balló Veronika,
68. Barabás Róza,
69. Barabás Eleonora,
70. Barabás Anna,

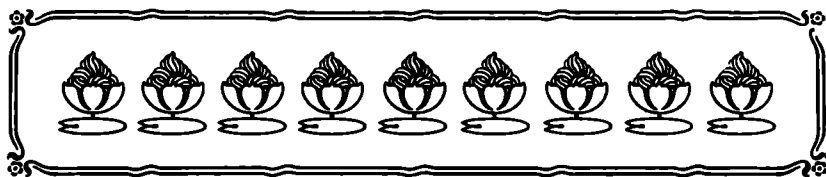
71. Bartha Helládia nővér,
72. Bertalan Róza,
73. Bobofszky Jozéfa,
74. Bodoni Matild,
75. Borbáth Erzsébet,
76. Csernusák Teréz,
77. Csiky Irén,
78. Dsokebin Mária Irma,
79. Frink Ilona,
80. Hamar Emma,
81. Herschkowitz Erna,
82. Hilz Brittó nővér,
83. Holz Teréz jelöltnő,
84. Horváth Anna,
85. Illyés Klaudia,
86. Keresztes Mária,
87. Kóka Emma,
88. Kubányi Mariska,
89. Labina Józsa,
90. Lemény Livia,
91. Maurer Róza,
92. Megyaszay Anna,
93. Nagy Anna,
94. Neukirchinger Lonilla nővér,
95. Novák Róza,
96. Papp Ida,
97. Pápay Ida,
98. Peitl Emma,
99. Péterffy Regina,
100. Péterfy Mariska,
101. Porzsolt Zsuzsanna,

- 102. Salamon Julianna,
- 103. Spanek Ilona,
- 104. Strausz Erzsí,
- 105. Szöllősi Berta,
- 106. Szvoboda Anna,
- 107. Veress Ilona.

Munkamesternői bizonyítványt nyertek:

Dietl Erzsébet, Orsolya-jelölt,
Gorgesz Vilma.

VII.

ÉPÍTKEZÉSEK.

Mikor Schnabl nyugalomba vonult, — mint a fennebbieken láttuk — az intézet főképe a nagy tanítónőhiány miatt nagyon válságos helyzetbe jutott. Minden lehető meg kellett tehát tenni, hogy ezen mielőbb s gyökeresen segítsünk. Még 1893. őszén meglátogatott bennünket az anyaház superiora s már ekkor azon kéréssel fordultunk hozzá, hogy az anyaház támogassa az intézetet legalább a legégetőbbben szükséges építkezésben, hogy az összevont osztályokat szétválaszthassuk s az óvodát megnyithassuk. A superior kilátásba is helyezett némi segílyt. Így aztán a tél folyamán elkészült a terv s 1894. nyarán fel is épült a már említett egyemeletes iskolaszárny, melynek költségei 9221 frt. 57 krajczárt tettek ki.

Ez így meglett volna, s az osztályok elválasztása mindenesetre egy hatalmas lépéssel vitte előbbre az intézet fejlődését, de ezzel még a tanítónőképzés érdekében semmit sem tettünk, pedig — a mint már érintettem — a nagyszebeni háznak, s vele a többi fiókházaknak a jövője ettől függött. Ezen szükséglet állandó s mindig érzékeny nyomása alatt érlelődött meg a képző felállításának esz-

AZ INTÉZET 1895-BEN.

méje; ehhez pedig első sorban az volt szükséges, hogy építsünk és pedig nagyobb szabású dolgot. Ezt kelle tehát tanulmányozni. S most tűnt fel először a nagy hiba, a mit az elődök elkövettek, mikor nagyobb szabású ösztervezet nélkül építettek. A feladatot rendkívül megnehezíté, hogy olyan tervet kellett alkotni, mely a meglevőhöz alkalmazkodjék, az általános beosztásnak, szobamagasságoknak, külső stílnak megfelelően, a lehető legnagyobb fokban gyakorlati legyen, elégítse ki a fölmerült követelményeket, feleljen meg lehetőleg a jövőben fölmerülhető kívánságoknak is és mégis az egész épület majdan egységes egészet mutasson; nehogy a nem szakértő szem is azonnal észrevegye, hogy hat-hét ízben készült egységes tervezet nélkül.

A feladat nem volt csekély, merész változtatásokat kellett tenni a meglevő épületen, s habár akkor még reményünk sem lehetett, hogy azt keresztül is vihessük, legalább papiroson olyan tervet sikerült összeállítani, hogy ma senki sem sejti, miszerint ez a ház nem egyszerre, egy terv szerint készült.

Sokkal nehezebb volt azonban a kivitel. Először is építeni lehetetlen, míg a zárda a szomszéd telket meg nem veszi. De nemcsak építeni, hanem az intézet jövőjét biztosítani, fejlődésére csak gondolni is lehetetlen ezen telek nélkül. Ez a zárda tőszomszédságában, Hegy-utca 4. szám alatt levő, Nuridsán Ráfael kereskedő tulajdonát képező telek »Bergl« név alatt volt ismeretes. Régi idő óta nyári kerthelyiség volt itt s mulató közönsége bizony nagyon sokszor zavarta a zárda éji nyugalma és a lehető legkellemetlenebb szomszédság vala paedagogiai szempontból is. A nővérek gondolkoztak is rajta mindig,

hogy megvegyék, de sokszor még a legszükségesebbre sem telt a pénz, s így ezt a tervet állandóan jobb időkre halasztották.

Épen mikor leginkább foglalkoztunk a kérdéssel, megbukott a nagyszombati Kapdebo-féle bankház s vele csődbe jutott Nuridsán is. Csakhamar nyilvánossá lett, hogy a »Bergl« is árverésre kerül. Rémhír volt ez az intézetre nézve. Ezen telek nélkül minden további fejlődés el van zárva. De ez nem elég! Ha erre a telekre, mondjuk a szomszéd telket is hozzávéve, nagybbszabású vendéglőt, vagy mint tervezve volt, gimnáziumot építenek, a lehető legkellemetlenebb helyzetbe hozzák az intézetet, talán lehetetlenné is teszik. Pedig a zárdának édes-kevése reménye volt ahhoz, hogy megvehesse, sőt élénken emlékezve az utolsó telekszerzésre, biztosra vehette, hogy ezt meg fogják akadályozni. Tétlenül azonban semmi szín alatt sem várhatta a történendőket. A rövid időt lázas sietséggel kellett felhasználni.

Az anyaházhoz fordultunk támogatásért, de eredménytelenül; azután Lőnhart püspökhöz, de nagyon nyomós érveink ellenére itt sem találtunk meghallgatást. Nagy, terhes adósságra még nem mertünk gondolni. Más tervhez nyúltunk. Vegye meg a róm. kath. egyháztanács. Hogy azután mit teszünk, azt majd megmutatja az idő, de mindenáron meg kell akadályozni, hogy idegen kézre kerüljön, mert ha ez megtörténik, talán sohasem juthatunk többé hozzá.

A tervvel hamarosan elkészültünk. Az intézet igazgatója meghívást kapott az egyháztanács ülésére, hol hosszabb megokolással azt az ajánlatot tette, hogy vegye meg a telket a Seidel-féle alap, mely több mint

50.000 forint tőkével rendelkezik; építsen rá kórházat és bízza azt a nővérek vezetésére. De az egyháztanács halani sem akart róla.

A szükség nagy mester. A telket mindenáron biztosítani kellett. Csináltunk hát merészebb tervet. Megveszi az intézet, adjon erre neki a Seidel-alap kamattalan kölcsönt; kórházat is az intézet épít s abban az alap főnntart magának négy ágyat, ezért évente 150 forintot fizet s azon kívül a napi díjakat akkor s annyi beteg után, a mikor s a hány van. Ez a terv már sokkal kedvezőbben hangzott az alapra nézve, semhogy abba az egyháztanács bele nem ment volna. 9000 frt. kamat nélküli kölcsönt szavazott meg az intézet részére, a melyet 1896. október 1-étől kezdve évi 1000 forintos részletekben fizessen vissza. Mind a két fél meg volt róla győződve, hogy jó alkut kötött.

Míg ezek a tárgyalások folytak, újabb fordulat állott be a telek eladására vonatkozólag. Altrichter ügyvéd ugyanis kiegészített Nuridsán hitelezőivel s így a »Bergl« nem került árverésre, hanem szabad kézből adták el.

Az intézet, most már biztosítva az alap részéről, alkudozásba bocsátkozott Nuridsánnal. Ez azonban oly nagy összeget kért, hogy a ház csak nagynehezen szánhatta rá magát. 12.500 forintban állapította meg ugyanis Nuridsán a telek utolsó árát.

Az ügyet az igazgató ismét az egyháztanácsba vitte, kifejtve, hogy ily vételárral szemben az intézet képtelennek érzi magát arra, hogy a vásárba belemenjen s az alappal szerződést kössön, bármennyire is fájlalná a kórház eszméjének elejtését. Sok tárgyalgatás után végre az igazgató ajánlatára kimondta az egyháztanács, hogy

tekintettel azokra az elévülhetetlen érdemekre, a melyeket a nővérek ezzel az egyházközséggel szemben szereztek, indíttatva érzi magát, hogy őket ezen szorult helyzetökben segítse s a Seidel-alapból egyszersmindenkorra 1500 forint ajándékot ad az intézetnek mindenféle kötelezettség nélkül azon czélból, hogy így a nevezett telket megvehesse. Így tehát már 10.500 frt. biztosítva volt, a másik 2000 forintot a zárda is magára vállalhatta.

Ezek alapján 1894. július 10-én megkötötte az intézet a Seidel-alappal a fennjelölt szerződést s egyidejűleg Nuridsánnal is megegyezett a vásárra vonatkozólag.

Miután a püspöki hivatal megerősítette a szerződéseket, november 13-án kifizette Ninger apátplebános, mint a Seidel-alap gondnoka, a 9000 frt. kamattalan kölcsönt s az 1500 frt. ajándékot. Az intézet megtakarított pénzéből hozzá tette a 2000 forintot s kifizette 1894. év november hó 17-én Nuridsánnak az egész vételárt, birtokába véve a »Bergl«-t. Ugyanazon hó 26-án a telket a nővérek nevökre betábláztatták.

Végre tehát a telek a zárdáé lett s bátran bevallhatjuk, hogy ezzel nagy kő esett le az intézet szívéről. Új életnek, újabb fejlődésnek volt ez hajnala. Sokáig vártak reá, sok aggodalmat állottak ki miatta, sokféle műtéthez kellett nyúlni; de megfelelkezve minden fáradtságról, küzködésről, újult erővel s lelkesedéssel foghattunk most a nagy munka folytatásához.

A legelső teendő a szerződés végrehajtása volt. Abban egy kórház építését vállalta magára az intézet. Nem volt ez új eszme, kezdettől fogva foglalkoztak a nővérek betegápolással is, és ha hivatásuk ezen ága kedvező talajra talál, bizonyosan terebélyes fává lesz. A

nővéreken sohasem múlt, ők, mint mindig, most is nagy örömmel üdvözölték az eszmét, mint olyat, mely a szenvedő emberiségnek határtalan javát czélozza. Három tervet is készítettett a ház. Érintkezésbe léptünk az alispáni hivattal, tudakozódtunk minden irányban, de a fennálló rendeletek olyan igényeket támasztanak, hogy az intézet egészen magára hagyatva azoknak megfelelni teljesen képtelen volt; nem is tekintve azt, hogy a kórház itt az intézet tőszomszédságában amúgy sem volna helyén.

Így merült fel az a terv, hogy a Seidel-alap meglevő házát sokkal könnyebb volna kórházzá átalakítani, néhány nővért oda áttenni, a kik benn is és a kórházon kívül is kizárólag betegápolással foglalkoznának. Az intézet el is készítette az átalakítási tervezetet s ajánlatba hozta a szerződés ilyenforma módosítását, de az egyháztanács ebbe megint nem akart belemenni.

Nem volt ezek szerint más választásunk, mint a kötött szerződés felbontása, miután mindkét fél belátta, hogy az kivihetetlen, megvalósítható rokontervet pedig az egyháztanács elfogadni nem volt hajlandó. A tárgyalások eredménye az lett, hogy az egyháztanács 1895. okt. 23-án tartott ülésén hozott határozata értelmében a 9000 frt kamattalan kölcsönt meghagyja az intézetnél 1896. okt. elejéig kamattalanul, akkor visszafizetendő az egész összeg, vagy attól kezdve kamatoztatandó, az 1500 frt ajándék ezután is annak tekintendő, különben pedig minden kötelezettség megszűnt.

Ezáltal a kórház ügye lekerült a szőnyegről. A nővérek sajnálattal váltak meg a tervtől, s áthatva a betegápolás nagy fontosságától, nemcsak az emberbaráti felfogást tekintve, hanem s főkép a lelkek érdekében, az

eszmét el nem ejtették, ott szunnyadoz az keblökben, s várja az alkalmasabb időt, midőn életre kelhet.

Ezen egész műveletből nemcsak szép anyagi támogatást merített az intézet, hanem az a nagy haszna is volt belőle, hogy e nélkül aligha vehette volna meg valaha a »Bergl«-t.

Most már, miután a szerződészerű kötelezettségek megszűntek és kórház-építésről szó sem lehetett, visszatértünk eredeti tervünkhöz, a melyet különben eddig sem tévesztettünk szem elől egy perczig sem, hanem a kórházzal együttesen szerettük volna megvalósítani, s a mi nem volt más, mint az intézet nagyobb szabású fejlesztése s a tanítónőképző felállítása. Az út most már nyitva állott. Az új telek lehetővé tette az építkezést. A legrosszabb esetben nagyobb kölcsönt kell felvenni, de nem lehetetlen többé, mint előbb volt. Mielőtt a pénzforrás előteremtéséhez láttunk volna, meg kellett állapítani, hogy az összervezetből mit s mennyit építhetünk fel. Itt a következő szempontok voltak döntők: Hosszú, hosszú időn át hó óhaja volt az intézetnek, hogy egy megfelelő kápolnát kapjon, a hová az összes növendékek beférjenek. A most tervezett építkezés által ezt a rég óhajtott célt is meg akartuk valósítani. Jóllehet az összervezetbe nagyon nehezen lehetett volna beilleszteni egy nyilvános templomot, mégis fölvetettük ezt a kérdést is és hosszú időn át latolgattuk a gondolatot, hogy nem volna-e célszerű mindjárt nyilvános templomot építeni, a mely ezen városrész vallási szükségletének is szolgálatot tegyen. Nagyszeben ezen része rendkívül épül és népesedik. Majdnem azt mondhatnók, hogy épen ezen irányban terjed a város leginkább. A plebánia-templom, az Orso-

lyák és Ferenczrendiek temploma mind távol vannak. Ha talán ma még nem is föltétlen szükséglet, egy-két évtized múlva igen könnyen azzá lehet. Mindenesetre okos dolog volna előre gondoskodni most, mikor arra a legkedvezőbb alkalom kínálkozik. Az intézet kötelességének ismerte, hogy ezt az eszmét illetékes helyeken fölvesse. Természetesen a nyilvános templom építése többbe kerül, mint egy házi kápolnáé, itt pedig egyúttal arról is kellett volna gondoskodni, hogy az intézet céljainak is megfeleljen, a mi a költségeket valamivel még emelte volna. Az intézet hajlandó volt a maga részét fedezni s a nyilvános templomot fölépíteni, ha valahonnan tekintélyesebb segílyt nyer. A püspöki hivataltól kereken tagadó választ kaptunk. Puhatoltunk a státusnál is, de ott sem biztattak semmivel. Így aztán a nyilvános templom tervét egészen elejtettük, mert sokkal többbe került volna, mint a házi kápolna, az intézet közvetlen érdekének pedig inkább megfelel ez, mint amaz.

Egy másik szükséglet, a mit ezen építkezések alkalmával meg kellett oldani, a szerzetesnők lakása volt. Az intézet keletkezése óta mindenkor és mindent elkövettek a nővérek, hogy a növendékek a lehető legjobban legyenek elhelyezve, az internátus az egészségi kívánalmaknak a lehető legtökéletesebben megfeleljen; ezt a célzt szolgálta minden eddigi építkezés, csak önmagukról nem gondoskodtak soha. A Sigerus-féle régi kis házikóban voltak összezsúfolva, annak kis padlószobáiban háltak négyen-öten egy szűk, alacsony szobácskában. Ott volt az ebédlőjük is és az intézet főépületében levő konyhából az udvaron át hordták oda az ételeket. Nemcsak végtelenül alkalmatlan, hanem egészségre nézve

a legnagyobb fokban káros volt ez az elhelyezés, ezen tehát okvetetlenül segíteni kellett. Nem volt az intézetnek téli fürdője sem, s mivel az intézet lakói már a 180-at is elérték, erre is feltétlen szükség volt. A növendékek számára megfelelő betegszobák is kellettek.

Ezeket mind figyelembe véve s főkép arra ügyelve, hogy az épület minden tekintetben czélszerű legyen, megcsináltuk az új szárny vázlatát, a melynek alapján Szalay építőmester elkészítette a tervrajzot és költségvetést.

Miután mindezek készen voltak, az anyaházhoz fordultunk segélyért, sőt az igazgató a tervezettel s költségvetéssel ki is utazott Bajorországba, hogy személyes előterjesztésével kieszközölje a rend előjáróinak támogatását. Istennek hála, ez sikerült is. *Hundhammer superior* örömmel látta a tervezet czélszerű voltát, meggyőződött nemcsak a szükségletekről, hanem arról is, hogy ezt jobban megoldani alig lehet, s nem idegenkedett a támogatástól. Az összeült *Capitulum* pedig kimondotta, hogy az anyaház segíti az intézetet ezen építkezésben s a 9000 forint kölcsönt is törleszti.

Ezen örömdetes határozattal azonnal haza jött az igazgató s megkötöttük Szalayval a szerződést, úgy, hogy még 1895. év szeptember 15-én nekifogott a munkának. Ebben az évben fedél alá került s a jövő évben teljesen elkészült a hatalmas kétemeletes szárnyépület pinczével és souterrainnel.

Ezen szárny a következő helyiségeket foglalja magában. A souterrainben konyha, a növendékek számára két nagy ebédlő, a melyeket folyosó köt össze, a többi részén pincze van. A földszinten a főbejárat az utca

AZ INTÉZET KELETI SZÁRNYA. ÉPÜLT 1896-BAN.

felől a középfolyosóra vezet, mely az egész szárnyon végighúzódik. Két oldalt a következő helyiségek vannak: jobbról: igazgatói lakás két szoba, vendégszoba, főnöknői iroda; balról: kapus szobája, két fogadó-szoba. Az udvar felőli részben szintén középfolyosóval négy betegszoba, téli-fürdő, végül a nővérek ebédlője. Az első emeleten az utca felőli részben középfolyosóval hat szoba s egy kis ruhatár, a nővérek lakása. Az udvar felőli részben a kápolna két emelet magassággal. A második emeleten ugyancsak középfolyosóval öt nagy hálóterem s egy kisebb szoba.

Az egész szárny 693·81 négyszögméter területen épült. A vízvezetékkel s a fürdő berendezésével együtt 47.479 frt 45 kr.-ba került. Tekintettel arra, hogy két-emeletes, részben souterrainnel, részben pinczével, s tekintettel a kápolna belső kivitelére s vastag falaira, nem mondható drágának, mert négyszögméterenkint 68 frt 41 krajczárba került. A költségekből az anyaház közel 44.000 forintot fedezett s a 9000 frt. adósságot is törlesztette, a többit, az egész bebútorozását s a villanyvilágítás bevezetését, mind az intézet állotta ki.

Ezen új szárnyépület lehetővé tette a képző felállítást, a nővérek czélszerű elhelyezését s a konyhának is, mely eddig a főépület közepén volt, sokkal alkalmasabb hely jutott. Mégis mindezek ellenére még mindig újabb építkezésre kellett gondolni, mert évről-évre nemcsak újabb és újabb képzőintézeti tanteremre volt szükség, hanem a képző bennlakó növendékeinek nappali szobákról, a leányiskolai növendékeknek szintén nappali szobáról, s egy nagyobb díszteremről kellett gondoskodni. Ezek felépítését az is sürgette, hogy az épület csak ez

által éri el arányos alakját, mert eddig az északkeleti szárnynak megfelelő délnyugati nem kétemeletes volt, mint amaz, hanem csak egyemeletes. Ezen szárny kiépítésével kellett a fönnebbi szükségleteket kapcsolatba hozni. El is készítettük a vázlatot, a melynek alapján Szalay építőmester kidolgozta a tervezetet a költségvetéssel együtt.

Hogy ezáltal az egész épület egyöntetűvé és célszerűvé váljék, egyidejűleg több átalakítást is kellett keresztülvinni, így pl. egy nagy teremnek 150 m² területű padozatát 60 cm.-rel leengedni, hasonlóan néhány kisebb szobánál; válaszfalakat húzni és ilyeneket eltávolítani stb. Sőt a költségek megtakarítása végett az egész meglevő fedélszerkezetet is fel kellett használnunk s a díszterem kimagasló mennyezetét ebbe beleilleszteni.

Ehhez az építkezéshez már az anyaház csak csekély összeggel, 3000 forinttal járulhatott. De a jó Isten gondoskodott a többiről is, olyan jótevőt küldve az intézetnek, ki atyai szívének egész melegével árasztá el azt. 1897. október havában látogatta meg gr. Majláth püspök-atyánk intézetünket először. A nagylelkű főpap a szerény nővérek önfeláldozó munkásságában hamar észrevette a nagy tetterőt, a nagy anyagi és szellemi tökélet, a mi nagykiterjedésű egyházmegyéjének javára, boldogítására kamatozik. Megtekintette alaposan az intézetet s azt atyai szeretetében, jóságába fogadta s azóta szerető szíve őrködik felette. Miként a természetnek szüksége van a nap éltető melegére, hogy tenyészsen, fejlődhessék, akként ilyen intézeteknek is — legalább a tapasztalás azt mutatja — magasan szárnyaló egyházfőkre van szükségük, a kiknek anyagi, de még inkább szellemi

GRÓF MAJLÁTH GUSZTÁV KÁROLY
erdélyi püspök.

támogatása, fenkölt gondolkozása, nemes szíve nyújtja azoknak az életerőt. Majláth püspök belátta azonnal az új építkezés szükséges voltát s fejedelmi bőkezűséggel 15.000 forintot adott annak költségeire. Ez a nagy áldozat lehetővé tette, hogy az építkezést azonnal megkezdhessük.

Kiírtuk az árlejtést, a melynek alapján Szalay kapta meg ezt a munkálatot is. Miként az előbbi építkezéseknél, úgy ennél is az asztalos-munkákat Obermayer Gusztáv helybeli asztalos-mesternek, a lakatos és bádogos munkákat pedig Ziegler Mihály helybeli lakatos-mesternek adtuk ki; ezen mesterek ugyanis kipróbált, teljesen megbízható, legjobb mesterei városunknak. 1898. márcz. 7-én kötöttük meg a szerződéseket és azonnal serényen neki is fogtak a munkálatoknak. Őszre készen volt az egész.

Ez az építkezés főkép azért nevezetes, mert ezzel befejeződött az intézet főépülete, mely hat részletben készült. Szép nagy dísztermet nyertünk, a melyről elmondhattuk, hogy sikerült. 178·88 m² területű s 6 m. magas. Nagy munkaiskolát is kaptunk, mely 105·60 m², két nagy hálótermet s három zeneszobát. Az első emeleten pedig a helyiségek átalakíttattak nappali szobává a leányiskolai növendékek számára, tantermekké s tanári szobává. Így végre megértük azt az időt, hogy az intézet teljesen elkészülve, valóban impozáns épületté vált, nemes és nagyhorderejű hivatását is most már sokkal megfelelőbben töltheti be.

S mégis, ezt a nagyterjedelmű épületet is, hiszen 2197·28 négyszögméter területen fekszik a főépület, még elégtelennek találtuk s napról-napra mind határo-

zottabban jelentkeztek olyan szükségletetek, a melyek kielégítéséről mielőbb kellett gondoskodni. Mivel az intézet a növendékek egészségére állandóan nagy gondot kíván fordítani, a játszótér s a hegyoldal rendezéséhez kellett látni. Az udvar közepébe szögelt ki a főépületből a mosókonyha, mellette a sütőházzal. Ez a játszótér megosztotta, s zavarólag hatott. Igaz, hogy a mosókonyha elég új épület volt, 1880-ban készült, de hogy a játszótér nagyíthassuk s szabaddá tegyük, rászántuk magunkat, hogy lebontassuk s alkalmasabb helyen építsünk mosóházat.

Befolytak erre más körülmények is. Az intézet lakóinak száma már megközelítette a 300-at. Ily nagy létszám mellett a mosás kimondhatatlan nehézséggel járt. Az erre szánt helyiség igen kicsiny volt. A mosást az apácáknak kellett végezni, ez pedig bizony nagyon sok munkát adott a kevés nővérnek, kik ezzel foglalkozhattak. Csak úgy voltak képesek erre, hogy hosszú idő óta, hetenkint egyszer éjjel 2—3 órakor felkeltek s mostak sokan a többi szerzetesnők közül is s azután rendes munkájukhoz láttak. Ennek megszüntetéséről természetesen épen a nővérek egészsége miatt kellett gondoskodni. Annak a nagy rakás ruhának szárítása téli időben a padláson nemcsak fáradságos volt, hanem majdnem a lehetetlenségek közé tartozott. Mindezen tehát segíteni kellett.

Volt más ok is. A főépületben már alig fértek el a jelöltnők. Arra kell ugyanis törekednie a szerzetnek, hogy lehetőleg mentől több magyar tagja legyen, mint-hogy itt Magyarországon már annyi iskolában és kórházban működnek. A jelentkezőket próbaidőre s a kik tanítónökké képezetnek az egész időn át, ide utalták, ebbe

AZ INTÉZET NYUGATI SZÁRNYA. ISKOLASZÁRNY.

a házba. Ez természetes is, de az így 20—22-re felfszaporodott jelöltnőknek hely kellett. A főépületben nemcsak el nem fértek, hanem azok a helyiségek, a melyeket eddig elfoglaltak, más célokra igen szükségesek voltak. Így elkerülhetetlenné vált egy külön fizikai szertár felállítása; be kellett rendezni még egy betegszobát; kellett a legkisebb növendékek számára még egy hálószoba, s az óvodának sem volt még állandó helye.

Volt az intézetnek egy kis gazdasági épülete is külön istállóval és színnel. Ez régi, rozoga házacska volt, a melyet még a telekkel együtt vettek. Már összedúlással fenyegetett, s egészen elrútította a főépület környékét. Ehelyett is föltétlenül újat kellett építeni.

Ezekhez járult az is, hogy az egész telek egyszerű deszkakerítéssel volt körülvéve. Bizony bemásztak azon különösen a hegyoldal felől nemcsak gyümölcsöt lopni a kertből, hanem elvittek mindent, a mit csak elvihettek, főképp éjjelenként; sőt betörték az intézetbe is. Végre ezen is segíteni kellett.

A felsorolt szükségletek talán így papirosou kevésbbé sürgősek, de a valóságban annyira égetők voltak, hogy miután a főépületet Isten segedelmével teljesen befejeztük, ezekre kellett első sorban gondolnunk. A leghelyesebbnek látszott, ha az összes építkezéseket lehetőleg egy terv keretébe foglaljuk. Itt főelvül állítottuk föl az udvar és kert területének a lehetőségig nagyobbítását, alkalmasabbá tételét, mert bármily nagy ilyen területe van egy nevelőintézetnek, az sohasem elég nagy.

A tervezet tehát ezek alapján elkészült, még pedig úgy, hogy a jelöltek házát a hegyoldalba építjük be,

ezáltal nemcsak el nem foglalunk, de sőt nyerünk területet. A kerítésfallal pedig egy kissé ki akartunk ugrani, s ehhez a városi tanács hozzájárulását kértük. Ez utóbbit meg is nyertük s ott mintegy 140 m² területet kaptunk, úgyszintén a gazdasági épületnél is valamit; természetesen ezen területet megvettük a várostól.

A tervezetek alapján kiírtuk az árlejtést. A beérkezett ajánlatok közül itt is Szalayé volt a legmegfelelőbb s így ezt az építkezést is neki adtuk, úgy, mint az előbbieket, hogy t. i. az asztalos-munkákat Obermayer, a lakatos-munkákat pedig Ziegler kapta. A szerződéseket 1901. ápr. 25-én kötöttük meg s nyomban meg is kezdték a munkálatokat.

Ezen építkezés zömét a jelöltek úgynevezett Sz. Antal háza képezte. Ez a Nuridsán-féle telek hátsó részén, a hegyoldalban áll. Hat méter mélyen vágták le a hegyet s ott sziklakemény alapra építették ezt az alulról nézve kétemeletes, az udvar felől pedig egyemeletes házat. A souterrain egyik oldala magasan kiáll a talajból és csak hátsó oldala van a földben; de tekintettel arra, hogy úgy is mosóház, ez egyáltalában nincs hátrányára. Ebben három nagy terem: a mosó, szárító és vasaló helyiség van, továbbá egyik oldalon a lépcsőház, a másikon pedig nagyobb pinczébe és a jégverembe vezető folyosó van. A felső udvarról lépcső vezet le, lenn pedig külön kijárat van a hegyoldalra. A földszinten a konyha számára éléskamra, a jelöltek ebédlője s az óvoda foglal helyet, az emeleten pedig három nagy hálóterem ugyancsak a jelöltek számára. A sz. Antal házat a főépülettel egy körfolyosó köti össze, mely a konyhába vezet. Ez a ház 43.620 K.-ba került a beton, csatornázási és

A JELÖLTEK SZ. ANTAL HÁZA.

kövezési munkálatokkal együtt. Maga az épület összekötő folyosók nélkül 228·68 m² területen fekszik.

A Szent-Antal-ház mellett van a két betegszobából és halottas-szobából álló földszintes elkülönített épület fertőző betegek számára. Ilyen nagy növendék-seregnél gyakran fordulnak elő ragadós gyermekbetegségek, mikor is csak gyors és szigorú elszigeteléssel lehet a baj terjedését meggátolni. A tapasztalat vezetett rá, hogy ilyen elkülönített kórház elkerülhetetlenül szükséges és e tekintetben nem szabad az áldozattól visszaretenni. 2300 K.-ba került, de már is tapasztaltuk megbecsülhetetlen hasznát.

A gazdasági épület egészen a telek szélén fekszik, legtávolabb a főépulettől, melylyel semmiféle összefüggésben sincs. Ezt, mivel a körülötte levő épületek mind villák, szintén villaszerűleg építettük fel. Áll egy nagy teremből, egy kisebb teremből s egy istálló-helyiségből szarvasmarhák számára; van pinczéje s magas szénapadlása. A nagyobb teremben a laikus testvérek, a kisebbben a háziszolga lakik. Mellette egy 10 méter hosszú elég díszes faszín áll. Az épület előtt rendezett gazdasági udvar van, melyet a kerttől sodronyháló választ el. Ez az épület 9080 K.-ba került, és 135·27 m² területen fekszik.

Ezen épületekkel egyidejűleg az egész telek körül 265·30 méter hosszú kőfal is épült, átlag 3·5 m. magasságban. Ez elég díszes kivitelű, úgy, hogy az egész teleknek bizonyos zárdaszerű, barátságos jelleget ad, nemcsak biztonságot nyújt. Ez a kőfal 10·414 K. 6 fillérbe került.

Az egész építkezés költsége tehát a régi épületek lebontását is beleszámítva 65·414 korona 6 fillér.

E nagy összegből a püspök úr ó Méltósága 10.000 koronát kegyeskedett elvállalni, ugyanannyit az anyaház is. A hátralevő valóban nagy összeget az intézet évek óta megtakarított pénzéből fizette.

Novemberben már készen állottak az épületek s használatba is vettük azokat.

A sz. Antal ház építése alkalmával a hegyoldalból nyert nagymennyiségű földdel az intézet kertjét, az egész hegyoldalt rendeztük. E terület nagy részét eddig sétahelyül nem használhattuk a deszkakerítés miatt, de főleg azért nem, mert egy része nagyon meredek volt. Most feltöltéseket és levágásokat alkalmazva az egésznek új alakot adtunk, így ott is nagyobb tért nyerve, alkalmas útról gondoskodtunk. Ennek keresztülvitelére néhány támasztófalat is építettek. Ha még a befásítás is meg lesz, néhány év múlva a teleknek ez a része igen kellemes sétahelyül fog szolgálni. Azouban ezek a munkálatok is 2964 K.-ba kerültek.

Az új mosóház berendezése hosszú időn át nehéz gondot mért az intézetre. Azt világosan láttuk, hogy a nővéreken segíteni kell, mert főképp az éjjeli munka nagyon megviseli egészségöket, pedig ahhoz kevesen vannak, semhogy nappal azt a temérdek mosást elvégezhetnék. A segítségre egyetlen módot a mosógépek beállítása látszott nyújtani. Bár rengeteg pénzbe kerül, mégis erre határozza el magát az intézet, ha ezen gépekről nincs oly sok ellentétes vélemény elterjedve. Végre is dönteni kellett. Ajánlatokat kértünk be különböző gyáraktól. Levelezésbe léptünk különböző intézetekkel és kórházakkal, még külföldiekkel is, a hol már a gépek működtek s kikértük véleményöket. Az igazgató személyesen is

megtekintet ilyen berendezéseket, míg végre összevetve a szerzett tapasztalatokat, arra a határozatra jutottunk, hogy csakugyan beállítjuk a gépezeteket s megállapíthattuk azt is, hogy melyik cég mosógépét fogjuk meghozatni. Így döntöttünk a felett, hogy a felszerelést házilag fogjuk végeztetni, a szükséges gépeket Bécsből a Krauss és Társa cégtől szerezzük be, mindazt pedig, a mit itthon el lehet készíttetni, a helybeli Fabritius-féle gépgyárban csináltatjuk. Mindkét céggel megkötöttük a szerződést s ezek mihamar munkához fogtak.

Mivel nálunk ezek a berendezések még kissé ismeretlenek, részletesen leírom a mienket.

A mosóház három nagyobb helyiségből áll. Az elsőben a vízmelegítő henger van felállítva 1000 literes tartánnyal, a melyben a víz körforgás alapján melegszik fel a kívánt hőfokra. Fokmérő mutatja a tartány vízmennyiségét. Ebből a mosóház különböző helyiségeibe csövek vezetnek s ezek látják el az egészet a kívánt meleg vízzel. Ugyanitt vannak elhelyezve a nagy áztató-kádak is levezető csapokkal. Ezen helyiségből fűtik a szárító kamra nagy kemenczéjét is.

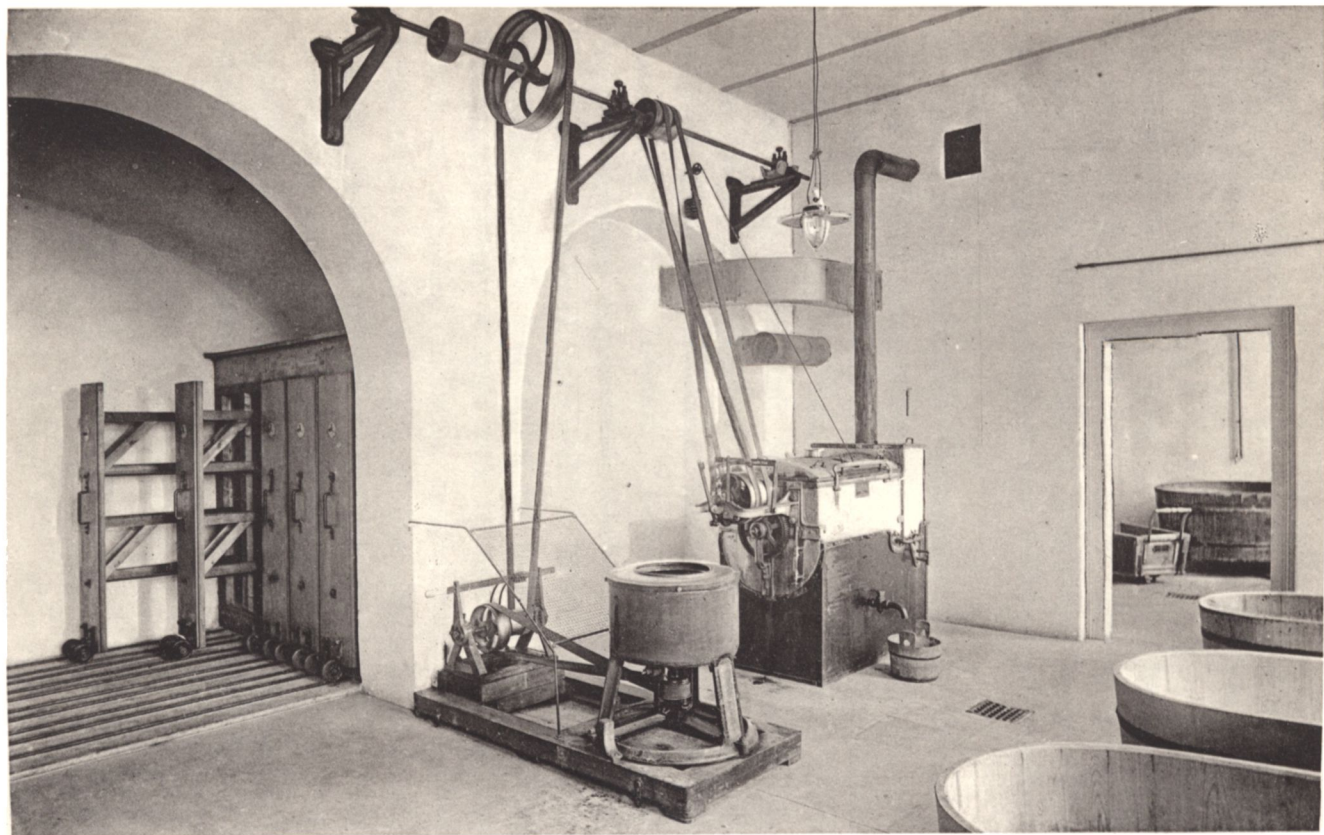
A második teremben van a mosógép rézhenger-szerkezettel, mely közel 100°-os gőzben mossa a ruhát azáltal, hogy folyton forog s a benne levő ruhát egyik oldalról a másikra veti; mintegy 150 ing fér bele egyszerre. A henger belseje egészen síma, úgy, hogy benne a ruha nem szakadhat, s hogy túlságosan össze ne kúszalódjék, önműködő készülék segítségével hatszor jobbra s ugyanannyiszor balra tesz körforgást. Itt vannak a vízvezetékekkel összekötött tisztázó kádak s a körfűtőgép, mely egyszerű légnyomással a vizet annyira ki-

préseli a ruhából, hogy ez majdnem félszárazan kerül ki belőle, anélkül, hogy a legkisebb sértődés is érte volna, mert hiszen mozdulatlanul marad benne. Ez fölöslegessé teszi a ruha kifacsarását s rendkívül előmozdítja a száradást. A mosóteremből a szárító-kamrába kerül a ruha, hol 12—15 percz alatt teljesen megszárad. Ezt a kamrát nagyobb szabású fűtőkészülék (calorifer) melegíti; pontosan szabályozható légbeáramlással és gőzelvezetéssel van ellátva.

A harmadik teremben történik a vasalás. Itt van a vasalógép, mely a síma ruhát mángorolja és vasalja egyszerre; a kényesebb ruhát kézzel vasalják s e célra külön igen czélszerű melegítő-kemencze szolgál. Itt van felállítva a villanyos motor is, mely az összes gépeket hajtja.

A mosóház teljes berendezése 9390 kor. 75 fillérbe került. Önmagában mindenesetre nagy összeg, de feledteti a nagy kiadást és megnyugtatólag hat a jelentékeny munkaerő-megtakarítás s így a nővérek egészségének megkímélése, valamint azon körülmény, hogy a mosógép 100 fokos gőzében a kórcsírák valószínűleg elpusztulnak, s így a ruhát fertőtleníti, a mi egészségi szempontból megbecsülhetetlen. Különben csak annyit akarok még megjegyezni, hogy ennek mintájára rendezik be épen most a helybeli országos elmegyógyintézetben is a mosóházat.

Hogy növendékeinknek s a nővéreknek is annál több alkalmat nyujtsunk még kevésbbé kedvező időjárás mellett is a szabadban való mozgásra, csinos és izléses kivitelű verandákat csináltattunk; a nővérek kertjében 10 méter hosszú és 3 méter széleset 868 K. 82 fillér költ-

A MOSÓHÁZ BERENDEZÉSE.

séggel. A képezdésznők terén egy 25 méter hosszú fedett lugast szintén tetszetős kivitelben padozva s padokkal ellátva 2033 K. 53 fillér költséggel. A leányiskolai növendékek játszóterén pedig egy 52 méter hosszú fedett lugast 4123 K. 40 fillér költséggel. Erre a nagy kiadásra is csak azért szántuk rá magunkat, hogy ezáltal is előmozdítsuk növendékeink testi fejlődését s fönntartsuk egészségöket.

Ezzel az építkezéseket bizonyosan egy jó időre befejeztük. Talán nem szükséges említenem, hogy igen nagy fáradságba, kimondhatatlan sok gond és aggodásba kerültek. Mert hiszen mindig a pénzhiánnyal kellett küzdeni, addig próbálgatni, tervezgetni, míg kis költséggel is valami jót, nagyot és czélszerűt állíthattunk elő. Magunk készítettük a terveket, házilag csináltattunk meg mindent, a mit csak lehetett. Csakis így sikerült aránylag kis összeggel nagyszabású, tökéletesen szolid kivitelű és a kívánalmaknak megfelelő építkezést végezni. Az ellenőrzés maga is testet-lelket ölő munka volt, s mégis, ha visszatekintünk a mult idők nyomorúságaira és most látjuk az impozáns intézetet, megfeledkezve a kiállott küzdelmekről, hálát adunk a jó Istennek, a ki csodálatosan és szemmel láthatólag ennyire megsegített. Azzal a megnyugtató öntudattal emlékezünk vissza a nagy munkára, hogy édes hazánknek, egyházmegyénknek, a katholikus nevelés-tanításnak szolgálatot tettünk.

VIII.

A KÁPOLNA.

Ha valaki ellátogat Nagyszebenbe, hogy megtekintse ezt az érdekes multú várost, Erdély egykori főhelyét, szerény véleményem szerint nem fogja megbánni, ha bekopogtat a sz. Ferencz-rendi nővérek intézetébe s megnézi házi kápolnájukat. Nem fog valami monumentális alkotást látni, de mindenesetre Magyarország hasonló kápolnái közül egyikét a legsikerültebbeknek. Sokaktól hallottam már, hogy őket itt a szent mise könnyekig meghatotta, hogy a kápolna benső kedves dísze úgy összeolvad a sz. cselekménynyel, az ájtatos énekkel, hogy az egész együttesen ellenállhatatlanul emeli a lelket Isten trónjához.

Mióta a jó nővérek itt meghonosodtak, épen azóta élt a vágy is szívökben, hogy szerény, de fejlődő intézetüknek kincsházát, égi Jegyesőknek megfelelő kápolnát építhessenek.

A Geringer-féle házban betelepedésük után azonnal egy kis utczai szobát rendeztek be kápolnának. Még a grófnő gondoskodott ennek szegényes bútorzatáról. Egy kis oltár, felette a szeplőtelen fogantatás képe, néhány

egyszerű pad volt az egész. Egy kehely, egy ciborium s öt miseruha alkotta a felszerelést. Minden egyszerű, szegényes, de a nővérek mégis igen örültek, mert az Úr Jézus házukban volt. A míg Schnabl az Orsolyáknál lakott, addig ritkábban jöhetett ki misézni, de azért mindennap volt sz. mise, melyet nagyobbírszt a katonalelkészek végeztek. Igen-igen sokszor jelen volt a grófnő is gyermekeivel együtt. Mindenkor a fiatal herczeg, a mostani főudvarmester ministrált.

A növendékek számának szaporodtával a szoba már nagyon kicsinynek bizonyult, s így a kápolna felkerült az emeletre, egy nagyobb szobába. Itt hallgattak sz. misét hétköznapokon, vásárnap pedig a növendékek a plebánia-templomba mentek, de a nővérek egy része ilyenkor is honn hallgatott sz. misét, kivéve a sátoros ünnepeket, a mikor mind a plebániára mentek, mivel a kápolna magán-jellegű volt. De a püspök már akkor adott évről-évre engedélyt ezekre a napokra is.

Itt maradt a kápolna 1871-ig, a mikor a Sigerus-féle házba költözött.

1874-ben, az első építkezés alkalmával már gondolkodtak új kápolnáról, de ekkor még ez a terv leküzdhetetlen akadályokba ütközött. A mit tehettek, azt megtették. A Sigerus-féle házat összekötötték az új épülettel s egyik termét részben újjá építették kápolnának úgy, hogy a régi épületből is könnyen volt megközelíthető s az új épület folyosója épen ajtajához vezetett. Ez már jóval megfelelőbb volt, mint az előzőek. Körülbelül 11 méter hosszú, 6 m. széles és 5 m. magas lehetett. Közönséges szobafestő festette ki, de elég csinosan és izlésesen. Új és jóval nagyobb padok kerültek bele, de egyelőre csak

a régi oltár. A nővérek azonban újat is rendeltek. Ezt a kápolnát Fogarasy püspök 1874. november 22-én áldotta meg.

A következő év márczius havában a nővérek végtelen örömeire Münchenből az új főoltár is megérkezett. Valóban dicséretére válik a Mayer-féle műintézetnek. Góthikus stylben épült s lépcsők nélkül 5 méter magas, három toronnyal. Középen a hatalmas szentség-ház emelkedik ki, vert arannyal fedett szárnyas ajtóival, két oldalt a kinszenvedés eszközeit s az áldozati tárgyakat tartó gyönyörű relief kivitelű angyalok díszítik. Az egész oltár fából készült dús faragványokkal. Az arány s a tagozatok kiválóan sikerültek. A színek élénkek, de nyugodtan összeolvadnak. Különösen gazdag az aranyozás az oszlopfőkön s az áttört díszítéseken. 1198 frt.-ba került. A vámot megtakarította az intézet, minthogy a ministerium vámmmentességet adott a behozatalra. Alig hogy megérkezett az új oltár, felállították a kápolnában, és Schnabl a püspöktől nyert engedélylyel meg is áldotta. Magának Fogarasy püspöknek is rendkívül megtetszett és ugyanazon műintézetnél 8 találó gyertyatartót rendelt az oltárra. Ezek bronzból készültek gazdagon tűzaranyozva. 190 forintba kerültek.

Bármilyen egyszerű volt az új kápolna, sok örömet, boldogságot szerzett a nővéreknek.

Schnabl összegyűjtött filléreiből szintén emléket állított és pedig igen becseset. Egy igen szép góthikus kelyhet és ugyanolyan szentségmutatót csináltatott. A kehely színezüstből készült gazdagon tűzaranyozva. Nodus-án a Jézus szó betűi olvashatók, a kupa oldalán pedig féldomború mellképei vannak az Üdvözítőnek,

Máriának, pelikánnak, sasnak, továbbá ott van Jézus és Mária monogrammjá. Több mint 300 forintba került. A szentségmutató szintén színezüstből készült gazdagon tűzaranyozva. Remek munka, tornyocskákkal s áttört részletekkel. Három igen sikerült ezüst szobrocska díszíti: felül a bold. Szűz szeplőtlen fogantatásának, jobbról Sz. Fereucznek, balról Sz. Erzsébetnek szobra. A lunula tiszta aranyból van, valódi drágakövekkel kirakva. Az egész rendkívül gondos és finom kivitelű. Ára 750 frt volt. Mindkettő a Mayer-féle bécsi híres arany-műves czégnél készült, a fogadalmi templom praelatus-plebánosának, Marschalnak felügyelete alatt.

Mivel az intézet rohamosan fejlődött, nemsokára ez a kápolna is kicsinynek bizonyult. Arra azonban a nővérek gondolni sem mertek, hogy egyhamar újat kapjanak. De mentől tovább húzódott a megvalósítás lehetősége, annál inkább érlelődött a vágy egy nagyszabású, szép kápolna után. Úgy látszik, ebben összpontosult a nővérek minden óhaja, minden kívánsága. Legalább erre engedett következtetni az a körülmény, hogy a mikor 1894-ben elkészítettük a tervezetet az iskolaszárny kiépítésére, Schnabl a leghatározottabban ellenezte, arra hivatkozva, hogy ezáltal ismét beláthatatlan időre odázzunk el a kápolna ügyét. Az iskolaszárnyat mégis fölépítettük, de az új kápolna gondolatával is kezdtünk mind behatóbban foglalkozni.

Végre az 1896-ik évben, mikor az intézet össztervezetét kellett elkészíteni, épen a kápolna elhelyezése okozta a főnehézséget. Ha kezdetben készítették volna össztervet, a kápolnát bizonyosan a főépület közepére helyezik el és arányosan két oldalt az épületet. Most minderről

szó sem lehetett. Alkalmazkodnunk kellett a meglevők-höz, tekintettel kellett lennünk arra, hogy nagyon célszerűen és takarékosan építhessünk, s az intézet külső alakját is szem előtt kellett tartanunk. Így állapítottuk meg a tervet s a kápolnát úgy, a mint ma is áll. Kezdetben góthikus stylben akartuk felépíteni. Ezen tervünk azonban megdőlt, mivel az anyaház előljárói, kik akkor pénzzel támogattak, nem járultak hozzá; egyrészt azért nem, mert úgy többbe került volna, másrészt azért, mert akkor az volt ott künn a felfogás, hogy a román stylben épült, lapos mennyezetű kápolna szebb és megfelelőbb. Elejtettük tehát a góthikus stylt és román stylben építettük fel.

A kápolna az első emeleten az intézet északkeleti szárnyának felét foglalja el, úgy, hogy minden oldalról könnyen megközelíthető. A földszintről külön lépcső vezet föl épen az ajtajához. Az első emeleti folyosók előtte kereszteződnek, a második emeleti folyosók szintén a kórusra vezető bejárat előtt. A kápolna 240 m² területű; a hajó 20 m. hosszú és 10 m. széles, a szentély 4 m. mély és 5.40 m. széles. Mellette két oldalt sekrestye van, a szentélybe nyíló oratorium-szerű ablakokkal. A szentély kupolája valamivel alantabb marad a hajó mennyezeténél, melytől a diadalív választja el. A szentély bejáratánál két oldalt 10 cm.-re kiszögellő oszlop van s a gazdag korinthusi oszlopfőkre ereszkedik le a diadalív. Különben a szentélyt a hajótól még kemény fából készült, gyönyörű faragványú, tiszta román stílű korlát is elválasztja. A hajó mennyezete lapos, mindenféle díszítés nélkül egyszerűen vakolva, mert már akkor gondoltunk a kifestésre. A hajó oldalfalain 10 cm.-re kiszögellő síma

AZ INTÉZET KÁPOLNÁJA.

oszlopok (lesínák) vaunak 4'60 m. magasságban gazdag korinthusi oszlopfőekkel, a melyekre az ablakok fölött levő hatalmas ívezetek végei nehezednek s így az oldalfalak kellemesen tagozódnak. Ilyen oszlopok és ívek díszítik a szentélynek a hajó felé néző két oldalfalát is. Hátnál a bejárat fölött a hajó egész szélességében (10 m.) 3'20 m. mély kórus van, a mely két korinthusi oszlopon nyugszik s teljesen szabadon hagyja a kórus alatti kilátást. A kórusból igen szép kivitelű, könnyű, kovácsolt-vas csigalépcső vezet le a hajóba. Épen a hajó közepén, a kórus alatt hatalmas szárnyas-ajtón át jutunk a kápolnába. Ez ó-német stylben készült s erőteljes arányaival igen találó.

Ez a kápolna beosztása s meglehetősen egyszerű architektúrája. A méretek nagyok, azonnal szembeötlők a gyakorlati cél, de a kivitel mégis annyi változatosságot mutat, hogy üressé, unalmassá nem válik. Természetesen az egész úgy volt tartva, hogy a festőnek aztán tere legyen életet lehelni bele, s gazdagon pótolni mindazt, a mit az architektúra meg nem adhatott.

Először az üvegfestményű ablakokat igyekeztünk megszerezni. Erre már pénzt sem az anyaháztól nem várhattunk, sem az intézet nem adhatott, mert a mije esetleg volt, az a ház berendezésére nagyon is elkelt. A kolduláshoz fordultunk. Még 1895-ben nyomtattunk gyűjtő-íveket s röpitettünk kérőleveleket a szélrózsa minden irányába. Sok helyről választ sem kaptunk, de sokan küldöttek kisebb-nagyobb összeget, majdnem minden káptalan, majdnem minden püspök, s többen a főherczégek közül. Hozzájárultak itt Erdélyben is sokan, és többen szép eredménynyel gyűjtöttek, kiket mind egyenkint fel-

sorolni a helyszűke nem engedi meg, de a hálás intézet emlékében nevök mindenkor élni fog. A sok kicsiny összegyűlt, s nagy fáradságunkat ha nem is valami fényes, de elég szép siker koronázta.

Az összeget jól kell gyümölcsöztetni, a vásárlásnál okosan kell eljárni s megkészszerződik a mi van; így tapasztaltuk mi is. A begyűlt összegeket igyekeztünk a lehető legjobban gyümölcsöztetni. Megnéztük a különböző czégek munkáit, ajánlatot kértünk minden-főlől, megbíráltattuk szakértőkkel s végre is csak azon egy elv szerint akartunk határozni, hogy minden tekintetben s minden ízében igazán művészi kivitelű képeket kapjunk a nélkül, hogy egyik vagy másik czégtől rábeszéltettük volna magunkat. Ezen szigorúan betartott elvünk mellett úgy találtuk, hogy a müncheni Mayer-féle műintézet ablakai művészi tekintben, úgy a felfogást, mint a kidolgozást illetőleg, minden más munkát túlszárnyalnak. Elhatároztuk tehát, hogy ezzel az intézettel szerződünk. Hosszú levélváltás következett erre, mert az ablakok meghatározását, sőt a kivitel egyes módozatainak megállapítását is fenntartottuk magunknak. Küldtünk ki egyes vázlatokat, bekértük a tervezeteket, megjelöltük a megváltoztatandó részeket, s hosszas eszmecsere után így állapodtunk meg az egyes képek minden részletében.

A műintézet valóban szolid és művészi munkát végzett s oly ablakokat küldött, melyek, szerény véleményünk szerint, nemcsak kiállják a versenyt, hanem feltétlenül túlszárnyalnak sok más hasonló alkotást. Valósággal műdarabok!

A szentély közepén, a főoltár fölött egy kerek ablak Jézus legszentebb Szívét ábrázolja, imádó, kedves angyal-

A KÁPOLNA KÉT ÜVEGFESTMÉNYŰ ÁBLAKA.

A KÁPOLNA KÉT MÁR ÁBLAKA.

fejekkel körülvéve. A kápolna ugyanis Jézus legszentebb Szívének tiszteletére van szentelve. A szentély két oldalán két, aránylag kisebb méretű 2·40 m. magas és 0·80 m. széles ablak van. Egyik a boldogságos Szűz felhőkben lebegő alakját ábrázolja, a másik sz. Józsefet hasonló alakban. Mindkettő igen szép kivitelű. Az előbbi e sorok írójának szerény ajándéka.

A hajót 10 hatalmas ablak világítja meg. Mind-egyik 4 m. magas és 1·40 m. széles. Ezek közül kettő, a kórus melletti, egyszerűbb kivitelű, a többi nyolcz pedig igen gazdag. Elhelyezésükben némi időrend (chronologia) is van. Jézus születése, gyermekkora, tanítása és halála, s ezek közé vannak ékelve a szerzet védőszentjei. Az alakok mind életnagyságúak, a keretet gazdag ékítmények alkotják, vagy pedig román architektura. De lássuk az ablakokat egyenkint: Az első Jézus születését ábrázolja. A bold. Szűz Jézus jászola mellett ül, sz. József a másik oldalon áll, fölöttük lebeg az angyal, szalagján »Gloria in excelsis Deo« felírással. Gyönyörű szépek és kifejezők a gondosan kidolgozott arcok, a ruha gazdag, az egész kép kedves, megkapó. A második ablakot sz. Ferencz álló alakja díszíti, kezében a kereszttel. A harmadik a sz. Családot ábrázolja kedves, vonzó alakban. Mária és József kezénél fogva vezetik a kis Jézust. A növendékek szüleitől gyűlt be a pénz erre az ablakra s így valóban a család eszményképe a keresztény családok ajándéka. A negyedik páduai sz. Antalt, a rend védőszentjét, karján a kisdud Jézussal, az ötödik sz. Lajost ábrázolja, a mint egy vánkoson a töviskoronát tartja. A hatodik Jézust állítja elénk, a mikor a gyermekeket megáldja. Igen kedves csoportozat,

az intézeti növendékek gyűjtéséből került a pénz, ez az ő ablakuk. A hetedik, sz. Erzsébet, intézetünk volt növendékének, Popp Szilviának ajándéka. A nyolczadik az Üdvözítőt mutatja a keresztfán, mellette a bold. Szűz és sz. János, a kereszttővénél pedig Magdolna térdel. Ez talán a legsikerültebb. A kórus melletti két ablak gazdag szőnyegmintát mutat, csak az egyiknek alsó részén van kép, három kedves angyal szalaggal, melyen »Pax vobis« olvasható, mintegy ezzel köszöntik a belépőt.

Az ablakok művészi kivitele gyakorlott, mélyen érző akadémikus festőre vall.

E mellett az árakkal is meg lehetünk elégedve, sőt talán el is fogadhatjuk a műintézet állítását, hogy ezeken az ablakokon semmi hasznuk nem volt. Hogy aránylag olyan olcsón jutottunk hozzájuk, annak is köszönhetjük, hogy a ministerium teljes vámmentességet engedélyezett, a szállítási költségeket s a beállítási munkálatok kiadásait pedig a műintézet fedezte. A szentélyben levő ablakok darabja 150 forintba, a csoportképekkel ellátottaké 450 forintba s az egyes alakokat ábrázolóké 360 forintba került. Az összes ablakokért teljesen készen 4112 forint 20 krajczárt fizettünk.

Ugyanattól a műintézettől két életnagyságú szobrot is hozattunk, Jézus Szíve az egyik, s Mária Szíve a másik, a falból kiugró megfelelő talapzatokkal (consolokkal). Mindkettő igen szépen sikerült, finom kivitelű. Ezeket a szentély két oldalának a hajó felé néző részén állítottuk fel s így a két mellékoltár helyét pótolják. Egyidejűleg egy lourdesi szobrot is rendeltünk, a melynek különösen szende s gyöngéd arczkifejezése ritka

LOURDESI BARLANG A KÁPOLNÁBAN.

szépen sikerült. A barlangot hozzá Bécsből szereztük s a kórus alatt kiéptítménynyel úgy állítottuk fel, hogy felülről nyer világítást. Nappal is, de főkép este villanyfénynél megragadóan szép, s úgy a nővéreknek, mint a növendékeknek legkedvesebb imahelyét képezi. Maguk a szobrok 434 forintba kerültek.

Miután a kápolna elkészült, Lönhart püspök engedélye folytán a jó öreg Schnabl-nak szereztük meg azt az örömet, hogy azt 1896. augusztus 9-én benedikálja. Egészen csendben folyt le, házi, családi ünnepség volt, de annál mélyebb volt az öröm mindnyájunk szívében s annál bensőbb áhitattal mondtunk hálát a jó Istennek segítségéért az Ő díszes házában.

Habár az intézet céljainak a házi kápolna jobban megfelel, külső alakja miatt mégis szívesebben építettünk volna egy kis zárdatemplomot. Ez azonban, mint láttuk, lehetetlen volt. De úgy segítettünk a dolgon, hogy egy kis, mintegy 14 méter magas tornyot építettünk kápolnánkra, mely ezáltal egész kis templom-alakot nyert. A toronyban egy kis, 67½ kg. nehéz harang is van, mely sz. Ferencz nevét viseli, itt öntötték helyben 137 frt 68 kr. költségen. Az öreg Schnabl ajándéka. Ő is áldotta meg 1896. szept. 12-én s nyomban fel is húzták a toronyba, a honnan azóta messze elhallatszó, csengő, szép hangjával naponta háromszor hívja fel az Ave Máriára nemcsak az intézet lakóit, hanem Nagyszebennek ezt az egész városrészét.

Még két szép és értékes tárgygyal gazdagította a jó öreg úr kápolnánkat. Az egyik egy csinos örök-lámpa tiszta színezüstből tűzaranyozva. A bécsi Mayer-féle cég műve, mely 300 frtéért szállította. A másik a kehelynek

és szentségmutatónak megfelelő szép fődeles kehely. Ezt a bécsi Zambach czégnél szerezte be, szintén egészen ezüst, gazdagon aranyozva. 360 frt. volt az ára.

Az új kápolna számára Lönhart püspök nyilvánossági jogot adott s így a nagyhetet is megtarthatjuk. E célból a budapesti Rétai és Benedek cégétől 360 forinton egy szép szent sírt szereztünk s azt az 1897. év nagyhetében fel is állítottuk. A növendékek betanulták a lamentációkat, passiót stb. és mély áhítattal, a legsebb rendben ünnepeltük az első nagyhetet és feltámadást. Az bizonyos, hogy minden szórakozástól menten, sokkal bensőbb, sokkal zavartalanabb így az áhítat, s a mély értelmű szertartások maradandó emléket hagynak a fogékony szívekben.

Még két más tárgyról is meg kell emlékezmem, a melyek a kápolnát díszítik. Az egyik a csillár 24 gyerityára, rézből, tűzaranyozva. A Gavora-féle budapesti cég szállította 200 frtért. A másik az orgona-hármonium. Erős építmény, szép, erőteljes és kellemes hangú, pedállal és két billentyű-sorral, 630 forintba került; Schnabl ajándéka. Addig is, míg az intézet abba a helyzetbe jön, hogy orgonát állíthasson, igen jó szolgálatot tesz.

Mindezek valóban díszítették s a szükségességekkel el is látták a kápolnát, de a fődolog, a kifestés még hátra volt. Pedig ezzel is nagyon élénken foglalkoztunk, főképp mikor már a falak egy jó év múlva teljesen kiszáradtak. Abban az élénk tudatban, hogy ez nagy költséggel járó s örökre szóló munka, nagyon hosszas ideig és nagyon behatóan foglalkoztunk ezzel a kérdéssel úgy a festő személyére, mint a kifestés módjára vonatkozólag. Mindenfelé kérdezősködtünk. Természetesen egészen eredeti,

önálló s művészi értékű munkát óhajtottunk. Megtekintette intézetünk kápolnáját Brückner, tehetséges fiatal bécsi festő, tervezet is készített, de azzal nem lehettünk egy értelemben.

Végre is azt gondoltuk, hogy a leghelyesebben teszszük, ha a művészetek hazájában, Münchenben nézünk körül. Jól tudtuk, hogy vannak nekünk magyaroknak is, még pedig nagyhírű művészeink, de sajnos, azoknak a munkáját megfizetni nem voltunk képesek, a többinek a munkája pedig — lehet, hogy tévedünk, — de minket nem elégített volna ki. Felhívtuk tehát a Mayer-féle műintézetet, mint olyant, mely már annyi művészi tárggyal gazdagította kápolnánkat, hogy hozzon valakit javaslatba a müncheni festők közül. A műintézet Kandler Lajos tanárt ajánlotta. Több oldalról beszerzett értesüléseink igen kedvezők voltak. Kandler a hírneves bécsi festővel, Kastnerrel épen akkor a kapucinusok müncheni templomát festette ki. Itt is s a hol csak addig dolgozott, mindenütt kedvezően nyilatkoztak róla. Ezek alapján még 1898. év végén érintkezésbe léptünk vele.

Kandler lejött ide, tüzetesen megnézte a kápolnát, de egyelőre csak a főbb szempontokat beszéltük meg vele s teljesen szabadkezet engedtünk neki a tervezésben, mire ismét távozott. A beküldött tervezetet azonban nem fogadhattuk el. Szép volt az a maga nemében, de nem az, a mit mi óhajtottunk. A szigorú stylszerűség, a merev román jelleg nem nyerhette meg tetszésünket. Azt azonban már ebből láttuk s mondta is minden szakértő, a ki csak beletekintett, hogy igazi művészszel van dolgunk. A megkezdett úton tehát tovább haladtunk. Megadtuk

a részletesebb utasítást is, küldtünk fel vázlatos rajzokat, majd ismét személyesen cseréltük ki eszméinket s főkép a magyar festők nagyobb alkotásainak megfigyelésére utaltuk. Tanulmányozta is a Budapesten levő nevesebb falfestményeket, s napokat töltött Pécsen, az ottani gyönyörű székesegyház festményeinek megtekintésével. Erre az időre esett olaszországi útja is, s az így szerzett úde benyomások alatt tette meg otthoni tanulmányait s fogott hozzá az eredeti kartonok kidolgozásához. Teljes két évbe került, míg a terveket elkészítette s csak az 1901. év tavaszán kezdhetett a kifestéshez. Ezt a munkát is igen tehetséges tanítványaival maga végezte. A díszítmények kasein festéssel, a képek tempera s al fresco módon készültek.

Csak hosszas próbálgatás után sikerült a szentély kifestésének kérdését a mai szerencsés megoldáshoz juttatni. A kupolát, mint az apáca-templomokban már szokásos, Mária megkoronázása ékesíti. Hatalmas, nagyszabású kép. A nyitott mennyország fénysugaraiban Krisztus álló alakja látszik, végtelen kegyes, isteni tekintettel, a mint az aranykoronát a felhőkben lebegve fel szálló sz. Szűz feje fölött tartja. Mária alakja rendkívül sikerült; kibontott dús haja nyugodtan ömlik ruhájára, arcza mennyei, alakja átszellemült, imára kulcsolt kezei csak emelik a hatást. Fölöttük a Szentlélek galamb képében, még magasabban az Atya, felhőkbe burkolva, kitárt, áldó karokkal. Körülöttük kedves, lebegő angyalfejek. Két nagyobb lebegő angyal arany füstölővel, alább pedig két térdeplő angyal imára kulcsolt kezekkel egészítik ki a képet. Az egész jelenetet a kék ég veszi körül, mintha egy perczre megnyílt volna, hogy

belepillantsunk. Az ég kékjét gyöngye aranyszálak enyhítik.

Már itt meg kell jegyeznem, hogy az arcok kivétel nélkül rendkívül szépek, vonzók, kedvesek, felemelnek, áhítatra keltenek. A ruhák pazarul gazdagok, könnyedén, természetes egyszerűséggel ömlenek el a testen. Az alakok kidomborodnak, szinte megelevenednek, s mégis a legnagyobb nyugalom, áhítatos csend uralja az egészet.

A kupolát a szentély oldalfalaitól széles pánt választja el gazdag díszítéssel, a melyen a katakombákból vett ó-keresztény jelvények, Krisztus monogrammok s az oltári szentségre vonatkozó jelképek, pelikán, szarvas stb. díszlenek. Ezen alúl az egész szentély falát hosszukás négy-szögű, sötétzöld márványlap-utánzatok fedik, míg a szentély alját mintegy 2.50 méter magasságból a földig érő, arannyal gazdagon átszőtt, megfelelő színezésű, igen szép függőnyminta borítja. Így az egész szentély összhangzó egészet alkot, s valamivel gazdagabbnak tűnik fel, mint a hajó.

A hajó 200 m²-nyi lapos mennyezete hálás tért nyújtott a művész alkotásainak. Mint román ízlésű templomoknál általában szokásos, mezőkre osztotta. Hatalmas gerenda-utánzatok több különböző nagyságú négyzetre és téglalapra osztják az egészet, a középén három nagy mezőt alkotva. Négy sarkán a négy evangelista jelképe van arany mezőben, mintegy jelezve, hogy a négy evangelista tartja az egész mennyezetet. Középrészén, a nagy főkép körül, hasonló négyszögekben angyalok ábrázolják a négy sarkalatos erényt: az igazságot, erősséget, okosságot és mértékletességet. A többi oldalnéyszögek távlati festés által bemélyedni látszanak

és fenekőket finom kivitelű, változatos arabeszkek díszítik, a melyek egyenkint is művészi becsú festmények. A három középső mezőben három nagy kép van elhelyezve. A szentélytől számítva az első egy templom belsejét ábrázolja, melyben bold. Alacoque Margit imazsámolyon térdel. Ekkor az oltáron felhőbe burkoltan az Úr Jézus jelenik meg előtte, égő szívvel a mellén s legszentebb Szívének tiszteletét rendeli el. Különösen Jézus alakja kedves és fonséges. Minthogy a kápolna Jézus imádandó szívének tiszteletére van szentelve, ezt a képet tettük első helyre.

A mennyezet közepén van a főkép 36 négyszög-méternyi területen. Azt a jelenetet ábrázolja, a mikor sz. István felajánlja a koronát a boldogságos Szűznek s körülötte csoportosulnak az összes magyar szentek. Az előtérben szent István térdel a koronázási palástban s Mária felé nyújtja a szent koronát. A bold. Szűz felhőkön trónol karján a kised Jézust tartva, ki áldólag emeli kezét a korona felé. Úgy a palást, mint a sz. korona az Ipolyi-féle akadémiai fénynyomat után készült s igen hű utánzat. Szent István mellett sz. Imre daliás alakja áll, vállaira ömlő gazdag fürteivel, hercegi ruhában. A kalocsai jezsuita kollegiumban levő sz. Imre képe után készült. Mellette sz. Margit a szelidlelkű apáca, s a háttérben sz. Gellért püspök. A másik oldalon sz. Erzsébet térdel, kötényében a rózsákkal. Mellette sz. László áll bárdjával, hasonló a pécsi székesegyházban levő sz. László alakhoz. A háttérben Kapisztrán János szerzetes, kezében a keresztes zászlóval. Az egész csoportozatot derültté teszi a három kis angyal, kik az előtérben Magyarország címerét tart-

ják. Főkép erről a képről elmondhatjuk, hogy komoly tanulmány, és művészi ízlés sikerült alkotása. A felfogás egészen eredeti, a kivitel korhű.

A harmadik nagy kép sz. Ferenczet ábrázolja, a mint megjelenik neki az Úr Jézus a szárnyas kereszten és sebhelyeinek nyomát hagyja a szentnek kezein és lábain. Gyönyörű szépen domborodik ki úgy az Üdvözítő, mint sz. Ferencz alakja.

Az oldalfalak kidolgozása jóval egyszerűbb. Az oszlopok stukkóval vannak borítva. Talapzatuk sötétszürke, majdnem fekete, maguk az oszlopok zöldes márványutánzatok, az oszlopfejek pedig dúsan aranyozvák s ezekre nehezednek a felső ívezetek, úgy, hogy az oszlopok közötti terek, mint megannyi mellékfülke bemélyednek. Ott, hol a diadalív a két oszlopfőre nehezedik, két angyal áll, a jobbfelőli a dicsőségesen uralkodó XIII. Leó pápa, a balfelőli pedig gróf Majláth püspök-atyánk czímerét tartja. Különben a diadalív két oldalán a hajó felé eső téren két-két angyal lebeg a kinszenvedés jelvényeivel. A hajóban levő oszlopok fölötti tért a leczke oldalán kezdve az apostolok életnagyságú medaillon-alakú mellképei díszítik. A kórus korlátja vöröses márványutánzatot mutat egészen román ízlésben. A kórus alatti mennyezeten pedig a mindig segítő sz. Szűz kedves képe fogadja a belépőt.

Élénk, eleven színekben pompázik az egész kápolna, a mi, tekintettel a gazdag üvegfestményekre, nem is lehetett máskép. De azért a színek oly kellemesen vegyülnek, hogy sohasem bántók. Az összbenyomás nyugodt, derült és fenséges, minden tekintetben művészi és mindenek fölött áhítatra keltő. És ezen nem is csodálkozhatunk,

ha visszagondolunk úgy a művészek, mint tanítványainak benső, igaz vallásosságára, arra a mély csendre, a mely betölté a kápolnát, míg dolgoztak, arra a meglepő alázatosságra, a melylyel mintegy imádkozva festettek. Szakértők mondják, hogy míg nagyon sok művészi kép hidegen hagy, ezek valóban áhítatos imára hívnak. Tartósságukról kezeskedik a művész jó hírve, becsületesége. Különben minden aranyozás tiszta vert aranyból készült.

A kápolna kifestését aránylag nem is mondhatjuk nagyon drágának, kivált ha meggondoljuk, hogy minden, a mi benne van, eredeti. Összesen 10.600 koronába került.

Oltárunkat teljesen újra festettük és aranyoztattuk 600 korona költséggel s egyúttal az egész kápolnába parkettet rakattunk, a mi 1300 koronába került. A szép, tiszta munka Obermayer asztalost dicséri.

1901. szeptember 8-án ünnepélyesen bevonultunk szép szentélyünkbe, mely azóta állandó örömünk, büszkeségünk.

A kápolnát rendesen fűtjük s e célra Meidinger-féle csinos kályha áll benne. A villanyvilágítást is bevezettük, s ez még emeli a festés szépségeit.

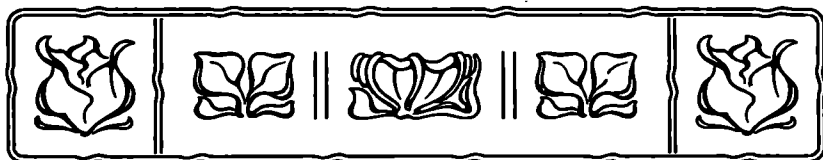
Egy pár gyönyörűen himzett miseruhánk is van. Néhányat az anyaháztól kaptunk, a többit munkatanítónők készítette nagy szorgalommal és finom műízléssel.

A KÁPOLNA KÓRUSA.

IX.

INTERNÁTUS, FELSZERELÉS.

»Az ember csak nevelés által lehet emberré.« »Ha hálával tartozunk szüleinknek, kiktől testi életünket nyertük, nem kevesebbel tartozunk nevelőinknek, kiktől lelki, szellemi életünket örököltük.« »A jó nevelés valódi művészet s a legnagyobb művész az igazi nevelő.« Ha ezek és hasonló mondások igazak, akkor mindenesetre nagy fontosságú egy jó nevelő-intézet, és miként mindegyik, úgy ez is, a melyről szólni akarok, megérdemli, hogy beható figyelemre méltassuk. Igaz ugyan, hogy a gyermeknevelés nagy, főséges kötelemét Isten a szülőkre ruházta, az is igaz, hogy a régi rómaiak maguk nevelték gyermekeiket s a szigorú erkölcsű matronák kezei közül kerültek ki a világhódító hősök; de a létért való küzdelemben, a megélhetés ezer gondjai között ma már nagyon sok szülő nemcsak a tanítást kénytelen szakavatott kezekre bízni, hanem sok esetben, nevezetesen ha saját lakóhelyén gyermekét nem iskoláztathatja, a nevelés egy részét is másokra kell ruháznia. A nevelők és nevelőnők még a felső körökben is mind ritkábbak lesznek, s ha a szülők jó nevelő-intézetet találnak, gyermekeiket szívesebben ad-

ják be oda. Ez természetes is, mert az együttes nevelésnek s a nyilvános tanításnak sok előnye van s nagyban előkészít a társadalmi, a közös életre; sok olyan erényt kelt és fejleszt a növendék lelkében, a melyet a magántanításnál sokszor el nem érhetünk. A nevelő-intézet sokszor olyan befolyású a családi körből átvett gyermek testszellemi fejlődésére, mint az új talaj az átültetett csemetére.

Intézetünk alapítása első percztől kezdve a nevelést is fölvette munkatervébe, s mivel már az első években kénytelen volt a betegápolást elejteni, minden erejével e magasztos cél felé fordult s évek multán Erdély legnagyobb leánynevelő intézetévé fejlődött.

Kezdetben szegény, elhagyatott s nagyobbbrészt árva leánykákat fogadott be falai közé, a kik házi nevelésben egyáltalában nem részesülhettek s a kik a biztos elzűllésnek esnek áldozatul, ha az intézetbe nem kerülnek. Legtöbbször egyes jótevők fizetik értök a nagyon mérsékelt havi díjakat, leginkább itt helyben lakó nyugalmazott katonatisztek. De sokat vettek föl a nővérek saját terhőkre is, a kiket a rendes kéregetés eredményéből tartottak el. Lassanként olyan szegényebb szülők is kértek felvételt leánykaik számára, a kik maguk fizették meg a csekély tartásdíjakat. Mikor aztán 1874-ben az első építkezés megtörtént, s az internátus berendezése is megfelelőbb lett, kezdték jobbmódúak is ide hozni gyermekeiket, és értök a teljes, habár mindig mérsékelt ellátásdíjat fizették. Ettől az időtől kezdve állandóan emelkedik a bennlakók száma s nevezetesen azoké, a kik teljes díjat fizetnek, habár ingyen és féldíjjal is mindig szép számmal vannak. Főkép azonban a felső leányiskola

fölállítása s még inkább a tanítónőképző alapítása óta emelkedett rohamosan a szám, úgy, hogy az összes jelentkezőket már lehetetlen volt fölvenni.

Az intézet alapításától maig ily arányban növekedett a bennlakó növendékek s a nővérek száma:

1864—5. tanévben volt	5	bennlakó
1868—9.	»	» 40 »
1875—6.	»	» 86 »
1883—4.	»	» 107 »
1893—4.	»	» 134 »
1896—7.	»	» 163 »
1901—2.	»	» 210 »
1864—5.	»	» 6 nővér
1883—4.	»	» 19 »
1893—4.	»	» 28 »
1902—3.	»	van 49 »

Ezek a számok minden bizonyítgatásnál határozottabban mutatják a nagyfokú bizalmat, a melylyel a közönség nevelő-intézetünk iránt viseltetik. De az intézet is megtett mindenkor minden lehető, hogy testben-lélekben ép és egészséges növendékeket neveljen s ilyeneket adjon vissza a szerető szülőknek. Tisztában volt mindenkor azzal a mérhetetlen felelősséggel, a melyet magára vállalt akkor, midőn a szülők aggódva szeretett kincsét, gyermekeit fogadja falai közé, tudta és érezte állandóan, hogy a gondosan szerető szülőket kell helyettesítenie, a növendékek testét ápolni, fejleszteni, edzeni, egészségök fölött őrködni, szellemöket művelni, kedélyöket nemesíteni, akaratukat minden szépre, jóra és nemesre irányítani s mind ezt a gyöngédség, szeretet, kiméletes szoktatás és a példa

által kell megvalósítania. Csak így juthatott ehhez az eredményhez.

Már az alapításnál véghetetlen szerencsével Nagyszében legszebb, legegészségesebb táját szemelték ki az intézet helyéül. A város szélén van s mégis nagyon közel, jó 5 percznyire a város központjától. Magaslaton, száraz talajon fekszik. A jó nagy teleknek majdnem közepén van a főépület, melyet minden oldalról befásított terület vesz körül. Különben ilyen az egész városrész, nagy kertekkel és villaszerű épületekkel, ki egészen az erdőig. Az intézet az egész környékből kimagaslik s teljesen szabadon áll. A teleknek nyugati, udvar felőli része hegyoldal, melynek alján patak, a malom-árok csörgedez, azontúl messze kiterjedő rétek, mezők terülnek el, míg a szem a távolban Kistorony falu fehérlő házain akad meg. Ha pedig az emelet ablakaiból kelet felé nézünk, tekiutetünk a gyönyörű fogarasi havasok hótakart tetőin nyugszik meg. Valóban minden oldalról első kézből kapjuk az éltető, tiszta, friss levegőt. S ha még hozzá vesszük, hogy mily zavartalan csend és nyugalom honol ezen a tájon, örömmel mondhatjuk, hogy tan- és nevelő-intézetnek ennél pompásabb helyet kívánni sem lehet.

Az internátus kezdetben bérházban volt elhelyezve, de már 1874-ben felépítették a mai intézet egy részét s azóta keletkezett minden, a mi csak itt van; az egésznek úgy kétharmad része az utóbbi 10 év alatt; nem maradt a régi épületekből épenséggel semmi. Tehát az egész ház újabb keletű s így a legújabb egészségi és paedagogiai kívánalmakat úgy az építésnél, mint a be rendezésnél figyelembe vehettük.

EGYIKE A NÖVENDÉKEK HÁLÓTERMEINEK.

Talán a hálósobákön kezdhetem a leírást. Egész-ségi szempontból ezek a legfontosabbak. Hiszen életének felét ezekben tölti el az ember, a gyermek még többet. Hálótermeink mind a második emeleten vannak. Hatalmas, tágas, magas, világos és szellős termek. Az összes ablakok a szabadba, kerthelyiségre nyílnak s úgy vannak alkalmazva, hogy minden termet szemközt fekvő ablakokon át lehet szellőztetni s így nagy léghezam keletkezik, a mi által a szellőztetés tökéletessé lesz. A hálótermek túlnyomó része ablakaikkal délkeletnek fekszik. Külön folyosó köti össze a képző-intézet hálótermeit s más a leányiskolai növendékekét. Meg kell jegyezmem, hogy az építkezések alkalmával — mint már fennebb is említém — az asztalosmunkákat mindig külön adtuk ki a város legjobb asztalosának, igen kis százalék leengedéssel is megelégedtünk, csakhogy jól készítse, s így elértük azt, hogy ablakok és ajtók kifogástalanul zárnak. A hálótermeket egész nap szellőztetjük.

Az ágyak úgy vannak elhelyezve, hogy a növendékek erkölcsi érzéke teljesen meg legyen óva. A hálósobák nagyságának megfelelő a bennök elhelyezett ágyak száma. Az ágyak rendes faágyak, az utóbbi években azonban megkezdettük ezeknek kiküszöbölését és helyettük csinos vaságyakat állítunk be sodrony betéttel. Évenkint 25 darabot, eddig összesen 100 darabot cseréltünk ki. De a faágyak ellen sem volt kifogásunk, mert a nagyfokú tisztaság és szellőztetés következtében azok is minden szennytől mentek voltak.

Az ágyneműt a növendékek hozzák, csak az árva leánykáknak ad az intézet. Egyformaság kedvéért mindnyájan fehér ágyterítőt használnak. Minden hálóterembe

egy nővér van rendelve, a ki ott elfüggönyözött czellában alszik s különben is a hálótermet gondozni van hivatva.

Nagy szigorúsággal őrködünk a hálótermek tisztasága felett. Vízvezetékkel és jó levezető csövekkel vannak ellátva, a mi nagyban megkönnyíti azok tisztántartását. Hosszú időn át sok aggodalmat okoztak a petroleum-lámpák, mert a legnagyobb óvatosság mellett is remegni kellett a szerencsétlenségtől. Ettől is megszabadított a villany. Költséges volt ugyan a bevezetés s az évi átalány is elég magas, de a nagy áldozatot is szívesen meghozzuk a növendékek biztonsága érdekében. Különben az intézet összes helyiségei villanynyal vannak világítva s így minden veszély ki van zárva. A hálótermekbe úgy van bevezetve, hogy nemcsak a növendékek nyithatják és zárhatják, hanem a nővér éjnek idején ágyából is bármely pillanatban felgyújthatja a lámpákat. A folyosókon pedig egész éjjel égne.

A felkelés, mosakodás, fésülködés a nővérek felügyelete alatt történik, a kik nemcsak az alapos tisztaságra ügyelnek, hanem a kisebb növendékeknek segítségökre is vannak. A hálóteremben szükséges ruhákat, fésűket stb. éjjeli szekrényeikben tartják.

A ruházkodásnál főelvül az egyszerűséget és tisztaságot tartjuk. Tanulja meg a leány, hogy nem a külső fény, nem a feltűnő, czifra ruha, a drága kelme s a pipere határozza meg az ember értékét, hanem a szellem műveltsége s mindenekfölött a szív jósága és nemessége. Legyen ruhája csinos, ízléses, de mindenkor egyszerű; megjelenése gyöngéd, kedves, de mindenkor szerény. Ne legyen ruhájában, megjelenésében semmi esetlen, de ne is legyen semmi feltűnő. Arra szeretnők vezetni növendékeinket,

hogy úgy maguk, mint a háztartás számára, a mit csak elkészíthetnek, azt maguk készítsék el, s ne dísz tárgyak, ne piperecikkek legyenek azok, hanem valóban hasznos és használható dolgok. Különben minden növendéknek külön ruhaszekrénye van, melynek ajtaján hozott ruhá-neműinek leltára függ. Ruháikat, fehérneműiket a legnagyobb rendben kötelesek tartani s erre szigorúan felügyelnek a nővérek. Havonta érdemjegyet kapnak a rendtartásból is és kéthavonta a szülőknek is hazaküldik a jegyeket. Fehérneműiket, harisnyáikat, sőt részben ruháikat is maguk javítgatják minden szombaton délután, rendes szakértő felügyelet mellett.

Arra is nagy gondot fordítunk, hogy fehérneműik mindig tiszták legyenek s a növendékek minél többször váltsák. Ezt erkölcsi és egészségi szempontból a legfontosabb dolgok közé számítjuk. Ezért a nővérek mindig arra törekedtek, hogy maguk mossanak. A legnagyobb áldozatkészséggel, saját egészségük kockáztatásával végezték e rengeteg munkát s nem adták ki mosónőknak, csak hogy az a ruha valóban tiszta legyen. Épen e célból építettük nagyobb szabású mosóházunkat is, nagy költséggel felszereltük gépekkel s így még inkább abban a helyzetben vannak a nővérek, hogy a legkényesebb kíválmaknak is eleget tehessenek. A vízvezeték gazdagon ellátja a mosóházat vízzel, a gépek igen jól működnek, nagy az időmegtakarítás, nem kell sietni, nem kell takarékoskodni, meg van minden kellék, hogy a legnagyobb gondossággal egészen tisztára moshassák s szépen megvasalhassák a ruhát. Sőt a mosógép fertőtlenít is, úgy, hogy e tekintetben sem marad fenn semmi kívánni való.

A friss, tiszta levegő mellett mindenesetre a táplálkozásnak van a legnagyobb befolyása a szervezet fejlődésére. A nevelő-intézetek egy részében, főképp fiúknál, az a szokás dívik, hogy az intézet kiadja az ételmezést vállalkozónak, a ki persze a mai rendszer szerint nemcsak tisztességes jövedelmet akar, hanem gyorsan meg is akar gazdagodni. Ez természetesen a növendékek rovására történik. Másrészt azonban azt sem szabad felednünk, hogy a gyermek, a serdülő ifjú a szülői háznál is válogatós s egyéb gondja még nem lévén, bizony sokszor kifogásolja azt, a mi ínyét nem elégíti ki. E két pontra vonatkozólag felfogásom szerint minden intézetnek arra kell törekednie, hogy az ételmezést házilag kezelje s hogy egyszerű, igazán tápláló, elegendő mennyiségű s elég ízletesen elkészített ételeket nyújtson, s ezzel eleget tesz kötelességének.

Erre törekszik intézetünk is. A legszebb búzát vesszük meg ősszel, a milyent csak kaphatunk: bármikor szívesen megmutatjuk bárkinek magtárunkat. Nem szerzünk be egy fél kiló lisztet sem kereskedésből. A múmalomban időnkint öröltetünk s ebből használunk lisztet mindenre, úgy kenyérre mint tésttaneműekre. A kenyeret itt az intézetben a nővérek sütik. Ennél jobb és táplálóbba kenyeret nem nyujthat intézet. Erről tudjuk, hogy búzából van s nem hamisította meg senki. Mivel a maga idején s nagyban vesszük a búzát, elég olcsón jutunk hozzá s így nincs okunk a kenyérrel takarékoskodni. Annyit kapnak növendékeink, a mennyit csak kívánnak. Két mészáros szolgáltatta a különféle húst. Nagyszében húskereslete oly nagy, hogy igen-igen élénk a verseny. Az intézet rendkívül nagy összeget ad ki

ÉGYIKÉ A NÖVENDÉKEK EBÉDLŐINEK.

évente húsrá, s így érdekében áll a mészárosnak, hogy ezt a jó vevőt el ne veszítse s ezért törekszik is a legjobb s kifogástalan húst szállítani. A húst mindig a konyhát vezető nővér veszi át s ha minősége ellen bármi kifogása van, egyszerűen visszautasítja. Az intézet nagyon sok tejet fogyaszt. Tartunk ugyan négy-öt fejős tehenet, de ez szóba sem jöhet. A nagymennyiségű tejet évek hosszú sora óta Kistorony faluból hozzák teljesen megbízható asszonyok. Mivel az intézet őket jól fizeti, mindig kifogástalan, tiszta és jó tejet hoznak, saját érdekük is ezt kívánja. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy száraz és szellős, igen jó pinczehelyiségeink vannak. A környék szász falvaiból zöldséget és gyümölcsöt nagy választékban hoznak a piacra s így gondoskodhatunk télire bőségesen.

A nővérek főznek. Főkép az utóbbi években nem kímélt az intézet semmi költséget, hogy a konyha felszerelése teljes legyen, hogy minden kényelmet megszerezzen, a mivel a nővérek munkáját megkönnyítheti csak azért, hogy annál nagyobb gondot s annál több időt fordíthassanak az ételek megfelelő elkészítésére. Szerény meggyőződése az, hogy, ha a kényesebb ízlést talán nem is elégítheti ki, de jelenleg igen tápláló, rendes polgári kosztot nyújt az intézet növendékeinek.

Nagy szerencsénk, hogy Nagyszebennek igen jó ivóvize van. De ez a vízvezeték csak nyolcz évvel ezelőtt készült, addig e tekintetben nagy volt a nyomorúság s ezen úgy kellett segíteni, hogy szűrő gépezetet állított fel az intézet. Ennek azonban nagyon kevés gyakorlati haszna volt. Az emeleti helyiségekbe szivattyúzták a vizet; ez nemcsak nagyon fáradságos munka volt, hanem

épen ezért takarékoskodni is kellett a vízzel, pedig ez úgy az egészség, mint a tisztaság szempontjából nagyon hátrányos. Azért nagy örömmel üdvözlöttük a városi vízvezeték s azt úgy vezettük be az intézetbe, hogy annak minden részében gazdagon el legyünk látva vízzel. A bevezetés nagyon költséges volt, az évi fogyasztás díja is nagyon sokra megy, de mégis, a kik átérték a régi állapotokat, meg tudjuk becsülni azt a nagy előnyt, hogy kristálytiszt a nagyon jó forrásvízünk van mindenütt, s úgy tapasztaltuk, hogy ez az egészségi állapotra is határozottan jótékony hatást gyakorolt.

Növendékeink napirendjét úgy állítottuk össze, hogy a tanulási időket a lehetőségig szabad idők váltsák fel, a mikor kellemes szórakozás között a lélek felfrissül, az elfáradt test pihen, új erőt, rugékonyságot szerez. Téli időben természetesen alkalmas helyiség szükséges ehhez. Az intézet első fejlődésének idejében ez lehetetlen volt, az utóbbi évek nagyszabású építkezései azonban ezt is lehetővé tették. Tágas, nagy termet nyertek a kicsiny növendékek, hasonló a nagyobb leányiskolai növendékek, a melyet mindjárt úgy osztottunk be, hogy csak a fal mellett vannak padok, különben nincsenek sem asztalok, sem székek, hogy sétálásra, társas játékokra kényszerítsük növendékeinket, hadd mozogjanak, a nap többi részeiben úgyis ülnek. Kettős nagy tartózkodási termők van a képezdésznőknek is. Ezekben a termekben csak az úgynevezett szabad időt töltik akkor, mikor nem mehetnek a szabadba. Egy és ugyanazon teremben egyfolytában egy és fél óránál tovább nincsenek a növendékek, mert külön van az iskola-, a tartózkodási-, az ebédlő-, a tanulós a hálóterem. Így az egyes helyiségeket a legteljeseb-

LEÁNYISKOLAI NÖVENDÉKEK JÁTSZÓTERE S LUGASA.

ben szellőztethetjük, s mikor a növendékek a másik terembe mennek, ott egészen tiszta, friss levegőt kapnak.

A szabad időt mindig a nővérek felügyelete alatt töltik. Ezek csak ellenőrzik őket, de teljes szabadságot engednek nekik az üdülésre, ha szükséges, valamely kellemes szórakozásra vezetik őket, vagy velők együtt játszanak. A képző-intézeti növendékeknek tartózkodási termőkben egy zongora is rendelkezésőkre áll.

A növendékek a téli hónapokat kivéve, a mint csak lehetséges, az udvarban töltik szabad idejüket, sőt a tanulás idejét is. Mindent megtett az intézet, hogy nagy játszóterek s befásított kerthelyiségek álljanak rendelkezésőkre. Szabad játszótérök van külön a leányiskola s külön a képző-intézet növendékeinek, hol szaladgálással, a legkülönbözőbb testedző kellemes szórakozással, társas játékokkal töltik idejüket. Sőt még esős időben is a nagy fedett lugasokban sétálgatnak s ott is tanulnak. Ezenkívül időnként nagyobb sétákra is mennek. A képző-intézet növendékeinek külön konyhakertjük is van, a hol gyakorlatilag sajátítják el a szükséges ismereteket. Ebben ki vannak osztva az ágyások s a leányok végzik az összes munkálatokat: ásnek, kapálnak, gyomlálnak, öntöznek, a tanítónő vezetése mellett megállapítják, mit, mikor vetnek el, figyelemmel kísérik az időjárást, följegyzik a növényzetre jótékonyan s károsan ható mellékkörülményeket s ezek szemmeltartásával bírálatot mondanak a termés fölött, mennyiben sikerült, s mi folyt be leginkább arra, hogy így sikerült. A konyhakerttel kapcsolatban gyümölcsös faiskola is van, hol megtanulják a szemzést, oltást, fa-nemesítést. Mindez nemcsak gyakorlati ismerettel látja el a növendékeket, hanem nemes szórakozást nyújt, hasz-

nos munkához szoktatja őket s a test fejlődéséhez is hozzájárul.

Tudjuk és érezzük, hogy nagyon jó volna, főképp a nagyobb leányokat felváltva a konyhába küldeni, a mosóházban s a vasalásnál foglalkoztatni, a sütőházban alkalmazni, tanulják meg őszzsel a gyümölcs, a zöldség elrakását stb. stb. Tudjuk, hogy mily végtelen haszna volna ennek minden irányban, a mit kifejtteni itt nem lehet feladatomban, de fájdalom, tanterveink rengeteg túlterhelése mellett mindezekre még csak gondolni sem lehet. Várnunk kell, míg tantervkészítőink az elméleti ismeretek mellett felsőbb fokú leányiskoláinkban a test fejlesztésére s a gyakorlati jártasságokra is megfelelő gondot fognak fordítani. Csak óhajunk lehet, hogy ez az idő mielőbb jöjjön el.

A fejlődésre s az egészség fenntartására mindenesetre döntő befolyással van a gyakori fürdés is. Kezdetől fogva figyelemmel voltak erre, de a téli fürdést csak kisebb mértékben valósíthatták meg, nyári időben azonban az intézettől nem messze levő fürdőbe vezették a növendékeket. 1901-ben építettek ugyan az intézet udvarán egy nyári tükörfürdőt, de ezt kezdetben nem használhatták, mert a víz nem melegedhetett föl benne. 1894-ben átalakítottuk, üvegfedelelet s üvegfalat kapott és a vízvezetékekkel hoztuk összeköttetésbe, zuhanynyal is elláttuk, s azóta igen jól használható. 1896-ban pedig az új szárnyban öt kádra téli fürdőt rendeztünk be, a mely kitünően bevált s azóta állandóan használatban van. Vízmelegítő hengert alkalmaztunk s ezáltal lehetséges, hogy egy délután 25—30 növendék fürödjék. A kádak kis czellákban vannak elhelyezve, bejáratukat pedig fűg-

gőny zárja el. Az előtérben a nővér felügyeletet tart s egyszersmind segítségére is van a növendékeknek. A ki megfürdött, megnyitja a levezető csapot s a víz kifolyik, a míg ő felöltözik. A nővér kimossa a kádat, s friss vizet enged be, míg a következő levetkezik. Így téli időben körülbelül minden hónapban egyszer mindenki fürödhetik. A fürdőszobát átjáró-ajtó köti össze a betegszobákkal. A betegek és gyengélkedők orvosi rendelet szerint többször is fürdenek.

Minden lehetőet megteszünk az egészség érdekében, de ily nagy létszám mellett mégis fordulnak elő betegedések. A betegápolás tekintetében azonban csakugyan semmi kívánnivaló nincs. Négy betegszoba, két nagyobb s két kisebb áll rendelkezésre, állandóan egy, szükség esetén két nővér gondos vezetése alatt. Az orvos mindennap meglátogatja az intézetet, szükség esetén kétszer s többször is. A beteg azonnal szakértő betegápoló-nővér önfeláldozó gondozása alá kerül s ha a legkisebb szükség is merül fel, azonnal rendes éjjeli ápolásban is részesül. Egészen nyugodtan elmondhatjuk, hogy betegeinkkel úgy bánunk el, mint jobban egyetlen szülői ház sem. Ha fertőző betegség fordul elő, azonnal elkülönítjük a beteget a többitől s a fertőző betegháza kerül, a mely a legújabb kíváncsalmaknak teljesen megfelelően épült. Ide a beteggel együtt egy betegápoló-nővér is átköltözik, ki ott marad s ott lakik, míg a beteg vagy betegek teljesen felgyógyultak.

Minden nagy szünidőn az intézet összes termeit s az itt maradt ágyneműt orvosi felügyelet alatt fertőtlenítik. Megteszik ezt tanév alatt is, ha egyes termekben vagy betegszobában szükségesnek látszik. Ezt rendesen meszelés követi.

Míg a testi nevelésre ekkora gondot fordítunk, a lelket sem hagyjuk parlagon. Itt a hitet meggyőződéssé tenni, az erkölcsiséget szilárd alapra fektetni, s a legnemesebb női erényeket a lélekbe plántálni képezi legfőbb törekvésünket. Arra a meggyőződésre építjük összes munkásságunkat, hogy az a nő, a kinek lelkében élő hit van, a kinek gondolatait, vágyait és tetteit a vallásosság szabályozza, megállja helyét a társadalom bármely rétegében s boldogtalanná sohasem lesz. Nem a fokozott vallásoktatással, nem is a vallásgyakorlatok sokaságával, hanem az intézetünket minden ízében átható vallásos szellemmel akarjuk ezt elérni. Szívja magába növendékünk ezt a szellemet mint az üde, éltető levegőt, legyen az hús és vér benne, mely új, erős életet ad. Tanulják megismerni az Istent nemcsak mint rettentő, igazságos bírót, hanem mint szerető, jóságos atyát, kit, ha elhagyunk, saját szégyenünk, ha megbántunk, nekünk fáj, ha nélküle élünk, saját vesztünket, romlásunkat munkáljuk; kinek szeretete kitágítja önös és gyarló szíveinket, szeretettel, jósággal, irgalommal, könyörülettel telíti azt embertársaink iránt. A nap-nap után megújuló példa vezesse őket erre az istenfélelemre. Miként esténként a kápolna mélységes csendjében, az Úr oltára előtt, oly őszinteséggel számot adnak önmaguknak napi botlásaikról, hibáikról, vétkeikről s kibékülve az Úrral, azt a megbecsülhetetlen s felérhetetlen benső békét viszik magukkal hálószobáikba: úgy törekedjenek majdan az élet viharai közt is az Úr lábánál keresni a szív, a lélek békéjét s ott találják is fel azt, a mit a világ nem adhat. Hiszszük, hinni akarjuk, hogy a kápolna gyönyörű frescoi, az intézetben lépteu-nyomon látható szent képek és szobrok, a

A KÉPZŐ UDVARA. HÁTTERBEN A GAZDASÁGI ÉPÜLET.

nővérek ajkairól elhangzó szavak, a mindennap látott példa, mind-mind nem tűnnek el nyomtalanul; az ezek által keltett gondolatok és érzelmek megmaradnak a lélekben, s majd az élet tengerén, a legválságosabb perczben felújulnak, hogy a kísértésben menekülést, a szenvedésben erőt, a küzdelemben kitartást, a fájdalomokban vigaszt, a csalódásokban megnyugvást nyújtsanak.

Észrevétlenül, mintegy önkénytelenül nap-nap után hozzászoknak a tekintély tiszteletéhez, az előljárók higgadt, meggondolt parancsát könnyedén teljesítik, természetesen, rendes dolognak tartják. Hálával viseltetnek irántuk, ragaszkodnak hozzájuk s érzékenyen fájlalják, ha valamivel megsértették őket. Társaikkal nemes baráti viszonyba lépnek, szeretettel, gyöngédséggel, előzékenységgel viseltetnek irántuk. Mindez lassankint előkészíti őket az életre, kifejleszti bennök ama legfontosabb társadalmi érzelmeket és készségeket, melyek nélkül ott nem boldogulhatnának, többé-kevésbbé önfejtűek, magukba zárkóztak lennének. Így fejlődik ki a szelídség, szeretet, illem, részvét, hála, önfeláldozás, szerénység, szemérmesség, mindmegannyi gyöngye a női kebelnek.

A vallásosság s a női erények koszorúja alkotja aztán a kedély alapját, a melynek fejlesztése szintén egyik főgondunkat képezi. Űde, romlatlan, derült kedélyt csak az előbbeniek biztosíthatnak. Fontos itt azonban az is, hogy a szív képzése, a kedély nemesítése háttérbe ne szoruljon az észművelés mellett. Ezt a célt szolgálja sok egyéb mellett a kiterjedt zeneoktatás is. Felesleges itt a zene szelídítő, vidámító, szív-nemesítő hatásáról beszélni, annyira ismeretes ennek döntő befolyása a kedélyre. A zeneoktatás mindenkor nagy mértékben szerepelt az

intézet falai között. Ma már 11 külön zeneszoba áll a tanítványok rendelkezésére. Van 12 zongoránk, két harmoniumunk, két czimbalmundk, a cziterát és hegedút a növendékek maguk szerzik be. Mindezeket a hangszereket tanítják is. Hét tanítónő kizárólag zeneórákat ad. Az elmúlt tanévben 94 növendék tanult zenét, kivéve a képezdésznőket, a kik a hegedút mint kötelező tárgyat tanulják, még pedig tömeges tanítás mellett. A zenevizsgálatok s az évváró ünnepségek mindig kellő bizonytságot tettek a zenében elért eredményről s volt növendékeink kedves emlékeik között őrzik azokat.

A festésben s a finomabb női kézimunkákban, tűfestésben szintén nyertek további kiképzést főkép olyan növendékek, a kik iskolakötelezettségüknek már eleget tettek s azonfölül is egy-két évig még itt maradtak, hogy e tárgyakban, a zenében és francia nyelvben tovább képezzék magukat. Ez azonban teljesen magánjellegű volt. De mikor a képzőt felállítottuk s a bennlakó helyekre oly nagy szükségünk lett, kénytelenek voltunk ezt beszüntetni s azóta ilyen czélból nem veszünk fel növendékeket; azonban ama növendékeink, kik a kiszabott kézimunkákat befejezték, a díszmunkákat szorgalmi munka alakjában a legmagasabb fokig elsajátíthatják.

Hogy ízlésük választékosabb és finomabb legyen, a fellépésben bátrabbak, megjelenésükben ildomosak, mozdulataikban fesztelenebbek legyenek s e mellett a képzelő tehetség értékes tápot, a kedély nemes szórakozást találjon, az intézet mindenkor súlyt helyezett a nyilvános ünnepségekre. Ezáltal azt a kapcsot is kerestük, a mely közelebb hozza az egymástól mindinkább távolodó társadalmat és iskolát. Már az elmúlt időkben karácsony-

NŐI KÉZIMUNKA- ÉS RAJZTEREM.

kor és évzáró-ünnepség alkalmával kisebb szindarabokat, bohózatokat, énekek, zenedarabok s szavalatokból álló előadásokat tartottak, s az akkori nagyterem rendesen megtelt válogatott közönséggel, az évvégi ünnepségeken pedig a vidéki szülők nagy része is megjelent. Mikor az intézet jobban fejlődött, ezekre még fokozottabb mértékben gondolhattunk. 1898-ban felépítettük az új dísztermet, a mely már kétszerannyi közönséget is képes befogadni. Színpadunkat átalakítottuk a fokozottabb igényeknek megfelelőleg, gyarapítottuk a ruhatárt, bevezettük a színpadra a villanyt úgy, hogy ma már e tekintetben is kiállhatjuk a versenyt bármely intézettel.

Az utóbbi időkben rendesen karácsonykor és év végén rendezünk nyilvános ünnepségeket, valamint előadást rendezünk akkor is, ha a püspök urat körünkben tisztelhetjük. A karácsonyi ünnepség alkalmával legtöbbször vallásos jellegű színművet adnak elő. Ezután a gazdag karácsonyfa körül csoportosulnak s igazán családi módon ülik meg a sz. estét. A többi ünnepségeken zongora, czimbalom, hegedű és czitera darabokat, 3.—8 hangú énekeket, szavalatokat vagy magánjeleneteket adnak elő. Ezeken kívül zártkörű ünnepségek vannak az előljárók nevenapján, ilyenek az önképzőkör díszülései is, a melyeket felolvasások- és szabad előadásokon kívül zene és énekdarabok is élénkítenek.

Tavaszi és őszi időben tanulságos és kellemes kirándulásokra is elviszszük növendékeinket. Ilyen kirándulások voltak a közelmúltban: Vízaknán, hol megkoszorúztuk a 48-as honvédek emlékszobrát, hazafias énekeket zengve azon a történelmileg nevezetes helyen. Megtekintettük a kivilágított sóbányát s a bányászati

munkálatokat. Orláton, hol fonó és szövőgépeket, mész-kőbányákat és mészégetést, műmalmot, rézöntőműhelyt tekintettünk meg. Szelistyén az ottani román iskolát, a román népeletet ismertük meg és élveztük a természet pazar pompáját. Feleken a Bruckenthal bárók kastélyát és szép parkját, az űzemben levő űveggyárat s fűrészmalmot láttuk. Elrándultunk a Vöröstorony-szorosba, megismertük az Olt gyönyörű völgyét, átléptük Románia határát s megnéztünk egy kis román falut. Mindezekből nemcsak egy-egy kellemes nap emléke maradt meg, hanem gyarapodott ismeretünk, tágult látókörünk, nemesedett kedélyünk, lelkünk is.

A szellem művelésére kell természetesen a legtöbb időt s fáradságot fordítanunk. E tekintetben csak az lehet s az kell, hogy célunk legyen, hogy igazi tudást, valódi ismereteket s készségeket sajátítsanak el növendékeink a tantervek által kijelölt keretben, annyit s oly mértékben, a mennyit csak elsajátíthatnak a testi fejlesztés és kedélyápolás megóvása mellett, de soha azok ellenére. A tanítás rendes óráin kívül különórák (correetitiók) nincsenek, de különbség nélkül támogatják egymást a növendékek s mindnyájukat a nővérek, hogy a szellemképzés nehéz, terhes munkáját a lehetőségig megkönnyítsék. A tanulás idejében rendes felügyeletet tartanak a nővérek.

A francia nyelvet mint nem kötelező tárgyat többen tanulják. Ismereteik bővítésére szolgálnak a magánolvasmányok. Kellő utasítás és vezetés mellett használják a könyvtárt kicsinyek nagyok egyaránt. Ez az önképzés a képző-intézet növendékeinél nagyobb fokú s az önképzőkör munkásságában nyilvánul. Hogy az önálló munká-

AZ INTÉZET DÍSZTERME.

hoz szokjanak, itt már megkezdik a szárnypróbálgatásokat. Költeményeket s prózai darabokat átértve s átérezve szavalnak és ezen szempontok szerint megbírálják a fellépőt. Önálló dolgozatokat nyújtanak be, a melyek azonban végzett tanulmányaikkal szerves összefüggésben állanak s azok eredményeiként tekinthetők. Ezeket behatóan megbírálják s a sikerülteket felolvassák. Egész működésük a képző tanári-testület egyik tagjának irányítása s vezetése szerint történik. Ily tudatos és célirányos vezetés mellett önképzésüknek valóban megbecsülhetetlen eszközét képezi a kör.

Talán nem is annyira a tanítványok, mint inkább a tanítónők önművelését s továbbképzését szolgálja a könyvtár, a szertárak s a taneszközök; de jól felfogva a dolgot, a végeredményben ezek is a növendékek képzésére szolgálnak, mert a tanítónők önművelése, továbbképzése csak jól gyümölcsöző tőke, melynek kamatait ismét csak a tanítványok élvezik. Főkép az utóbbi években valóban rendkívül nagy összegeket fordítottunk úgy a könyvtár, mint a szertárak gyarapítására. Külön teremben helyeztük el a szertárt s külön a könyvtárt. Felszerelésünk ma a következő:

Könyvtár.

a) Tanítónői könyvtár	1102	mű;	1426	kötet,	77	füzetben.
b) Segédkönyvek	629	»	944		23	
c) Önképzőköri könyvtár	355	»	426	»		
d) Ifjúsági könyvtár	292	»	396	»		

Összesen 2378 mű; 3192 kötet, 100 füzetben.

Zene, ének.

a) 387 énekmű, áll: 293 kötet, 961 füzet, 154 éneklapból.

b) 297 zenemű, » 71 » 247 »

Összesen 684 mű, áll: 364 kötet, 1208 füzet, 154 lapból.

Szertárak.

I. Természetrájk.

1. Kitömött állat	76 drb.
2. Spiritusz készítmény	24 »
3. Száraz készítmények	9
4. Természetes csontvázak s csontkészítmények	11 »
5. Szétszedhető boncztnai minták papírmachéból az embertanhoz	13 »
6. Madárfészek	12 »
7. Tojásgyűjtemény (30 féle)	1 pld.
8. Rovargyűjtemény (80 féle)	1 »
9. Lepkegyűjtemény (55 féle)	1 »
10. Szárított növények (Herbarium).	250 lap.
11. Fagyűjtemény lombos és tűlevelű fáinkból	30 fajta.
12. Maggyűjtemény	70 »
13. Ásványgyűjtemény	214 »
14. Mergl-féle embertani falitáblák	4 drb.
15. Leutemann-, Koch-, Quentell- és Jung-féle anatómiai falitáblák	30 »
16. Leutemann- és Gerold-féle állattani táblák	83 »
17. Meinhold-féle állattani táblák	8
18. Zippel- és Bollmann-féle növénytni táblák	78 »
19. Pilling-, Müller- és Schlitzberger-féle növénytni táblák.	30
20. Schubert-féle természetrajzi képek	150

2. Természettan.

a) Erőműtani készülék	56 drb.
b) Hőtani készülék	13 »
c) Hangtani készülék	15 »
d) Fénytani készülék.	30 »
e) Delejességhez való készülék	10 »
f) Villanyossági készülék	56 »

3. Vegytan.

a) Vegytani eszközök	202 drb.
b) Vegytani anyagok	104 féle.

Szemléltetési eszközök.

1. Hittan.

Bibliai képek	40 drb.
---------------	---------

2. Beszéd-értelemgyakorlatok.

a) Szemléltetési minták	74 drb.
b) Szemléltetési képek	52 »

3. Nyelvtan.

a) Mozgatható betűk	4 pld.
b) Fali olvasó táblák.	29 drb.

4. Mennyiségtan.

a) Szemléltetési táblák	11 drb.
b) Számoló gép	4 »
c) Mérő eszközök	32 »

5. Földrajz, történelem.

a) Térképek	37 drb.
b) Földgömb	3
c) Tellurium.	1 »

6. Rajz.

1. Gipsz-minták	27 drb.
2. Mértani testek .	24 »
3. Sodrony-minták	3 »
4. Láttani készülék	1 »
5. Várday faliminták	90 »
6. Gerlach-Schenk fonó- és szövő-ipar minta- lapok	160 lap.
7. Häuselmann Zeichenschule .	80 »
8. Zeller és Schnell Ornamentalis rajzlapok	72 »
9. Koch-, Klein- és Schwabtól Blumen-Studien	27
10. Effenberg női rajzlapok	48
11. Doll Aquarellschule .	12 »

7. Női kézimunka.

a) Kötőgép .	1 drb.
b) Himzőgép	1
c) Varrógép	8

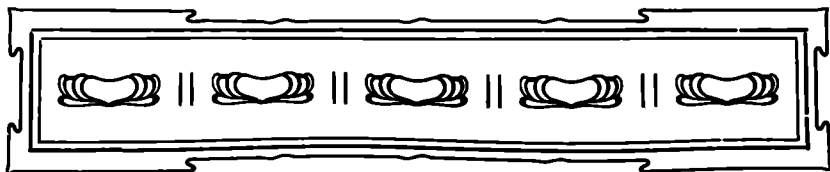

TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZERTÁR.

X.

JÓTÉKONYSÁG, KITÜNTETÉSEK.

Az eszme, mely intézetünknek létet adott, a keresztény könyörületesség, jótékonyság volt. A züllésnek indult, elhagyatott, szegény leánykákon, a minden gondozást és ápolást nélkülöző betegeken esett meg az alapító grófnő nemesen érző szíve. A szegények nagy barátjának, sz. Ferencznek szegény leányaira bízta e nagy munkát, eszközül pedig a koldusbotot adá kezökbe. Ez volt az alap és ez tartá fön az intézetet számos éven át.

Akkor még jobb idők jártak. A megélhetés nem volt még oly terhes, az igények nem oly fokozottak; földműves, iparos jobb létnek örültek, nem jutottak még oda, a hol ma állanak. A kéregetés jobban jövedelmezett. S a jó nővérek elég gyakran fogták kezökbe a koldusbotot. Sokszor az év legnagyobb részén, máskor csak a nagy szűnidőn, néha csak kettő, máskor négyen is, a mint a szükség kívánta, bejárták az akkori Erdélyt, a szorosabban vett Magyarországot, sőt annak határain túl is gyűjtöttek, kéregettek fáradhatatlanul.

2000—2500 frt. folyt be átlag évente. Az összeget nagyjából szegény gyermekek eltartására fordították

és csak nagyon kevés jutott abból az intézet fönntartására. A mennyiben össze lehetett állítani, a következő táblázat mutatja, hogy évente hány növendéket tartottak el teljesen díjtalanul s hányat nagyon csekély havidíjért.

1864—5.	ingyen	3	növendék,	2—4	frt.	havidíjért	—	növ.
1865—6.	»	10	»	»	»	»	6	»
1866—7.	»	11				»	11	»
1867—8.	»	10	»			»	10	»
1868—9.	»	8	»	»	»	»	10	»
1869—70.	»	9	»	»	»	»	10	»
1870—1.	»	8	»	»			12	»
1871—2.	»	12	»	»	»	»	9	»
1872—3.	»	8	»	»	»	»	8	»
1873—4.	»	8	»	»	»	»	6	»
1874—5.	»	8	»	3—6	frt.	»	20	
1875—6.	»	14	»			»	24	»
1876—7.	»	19	»	»	»	»	20	»
1877—8.		15	»	»	»	»	25	
1878—9.	»	11					23	»
1879—80.	»	16	»	»	»	»	17	
1880—1.	»	16	»	4—8	frt.		18	
1881—2.	»	15		»			12	»
1882—3.	»	10		»			11	
1883—4.		8	»	»	»	»	10	
1884—5.		6		»	»	»	12	
1885—6.		8				»	10	»

1885-ben voltak a nővérek utoljára nagyobb úton könyöradományokat gyűjteni. E húsz év alatt ugyanis felszaporodott a kéregető apácák száma s e mellett megcsappant a nép bevétele, talán áldozatkészsége is. A kol-

dulás nehéz, keserű kenyérré lett. Fáradtságos, hosszú utak nagyon kevés eredményt mutattak. A nővérek sok megjegyzésnek, fájó bánásmódnak voltak kitéve, sokat láttak s hallottak, sokat, nagyon sokat éltek át, a mi lelkükre csak káros lehetett. A jó Istenbe vetett bizalommal s azon reményben, hogy a már javarészában kiépített intézetet most már fáradhatatlan s önfeláldozó munkásságukkal is fenntarthatják, félretették a koldusbotot.

Természetesen oly arányban, mint eddig, ezentúl a növendékeket nem segíyezhatték. A teljesen ingyen tartott növendékek száma lassankint leapadt 3—4-re. Minthogy a megélhetés eszközei évről-évre drágultak, 8—10 frtért is csak néhány növendéket tarthattak el, ezenfelül csak azt tehetik, hogy a szegényebb sorsú szülők gyermekeit havi 12 frt ellátásdíjért tartják, míg a tehetősebbek havi 16 frtot fizetnek. A növendékek között semmi különbség sincs, mindenütt együtt vannak és teljesen egyforma elbánásban részesülnek, csak két külön ebédlőben étkeznek. Ott az előbbieket egy tál étellel kevesebbfélét kapnak délebédre, de azért mindig elégséges és jó polgári kosztot.

A bennlakóknak nyújtott ezen segélyeken kívül a szegény bejáró városi növendékek is részesültek kezdettől fogva támogatásban. Teljes tandíjmentességet, vagy féltandíjmentességet élvezett évente 40—50 növendék, még pedig vallás és nemzetiségi különbség nélkül. Többen délebédet kaptak, főképp a téli hónapokban. Mások tankönyveket és tanszereket is az intézettől nyertek s főleg karácsony táján meleg téli ruhákat. Mindezek nevét és számát nem őrizték meg a feljegyzések, de fel vannak írva az égben. A múlt évben karácsonykor 16 szegény

városi növendéket öltöztetett tetőtől-talpig jó téli ruhába az intézet. Volt idő, mikor többre is telt.

Az utóbbi években a nagyszabású építkezések teljesen igénybe vették az intézet anyagi erejét s ehhez járult az is, hogy állandóan 18—25 jelöltet tart el, kik közül többen iskolába s képzőbe járnak s így a ház nagyobb-fokú támogatásban épen ezen időben nem részesíthette a növendékeket, míg e terhek alól legalább részben föl nem szabadult. De ha az intézet a multakhoz hasonló mértékben nem is tehette, ez idő alatt is a lehetőségig segítette növendékeit s gondoskodott, hogy máshonnan is nyerjenek támogatást. A délebédet, tankönyveket, karácsonyi ruhát nem is számítva, a következő segélyekben részesültek növendékeink az utóbbi öt évben.

1897—8. tanévben a püspök úr 4 növendéket segélyezett 244 frttal. Különböző ösztöndíjat 8 növendék élvezett. Együtt 710 frt. Teréz-árvaházi növendék 22 volt. Összesen 3170 frt. (A Teréz-árvaház havi teljes ellátásért, ruházattal, tankönyvekkel, tanszerekkel, gyógykezeléssel együtt személyenkint 14 forintot fizet, a képző növendékeiért havi 18 forintot.) Haynald-alapítványos egy növendék, 140 frt. Az intézet ingyenes ellátásra 4 növendéket, kedvezményes díj mellett 14 növendéket vett fel. (A havi 12 forintos ellátási helyek nincsenek ide számítva, csak az annál nagyobb kedvezmények.) Tandíjmentességet adott 18, féltandíjmentességet 22 növendéknek. Pénzértékben együtt 1294 forint. Így az ez évi segélyezések összesen 5558 forintot tesznek ki.

Az 1898—9. tanévben. A püspök úrtól 13 növendék 820 frt. Különféle ösztöndíjt 12 növendék, 1190 frt. Teréz-árvaházi 20 növendék, 2890 frt. Haynald-alapít-

ványon egy növendék, 140 frt. Az intézettől ingyenes ellátást 5, kedvezményes ellátást 10, tandíjmentességet 14, féltandíjmentességet 22 növendék nyert, 1378 frt. 20 kr. Összesen 6418 frt. 20 kr.

Az 1899—1900. tanévben. A püspök úrtól 18 növendék, 2080 korona. Különböző ösztöndíjt 7 növendék, 1520 kor. Teréz-árvaházi 20 növendék, 5960 K. Mária Valeria főherczegasszonytól egy növendék, 400 korona. Haynald-alapítvány egy növendék, 280 K. Az intézettől ingyenes ellátást 4, kedvezményes ellátást 4, tandíjmentességet 18, féltandíjmentességet 12 növendék, pénzértékben 1922 K. 80 fill. Összesen 12.162 K. 80 fillér.

Az 1900—1. tanévben. A püspök úrtól 17 növendék, 2450 K. Különféle ösztöndíjt 9 növendék, 1570 K. Teréz-árvaházi 22 növendék, 6880 K. Mária Valeria főherczegasszonytól egy növendék, 400 K. Haynald-alapítvány egy növendék, 280 K. Az intézettől ingyenes ellátást 3, kedvezményes ellátást 4, tandíjmentességet 22, féltandíjmentességet 11 növendék, pénzértékben 1722 K. Összesen 13.320 K.

Az 1901—2. tanévben. A püspök úrtól 19 növendék, 3140 K. Különféle ösztöndíjt 6 növendék, 1130 K. Teréz-árvaházi 23 növendék 7160 K. Haynald-alapítványos egy növendék, 280 K. Az intézettől ingyenes ellátást 3, kedvezményes ellátást 8, tandíjmentességet 15, féltandíjmentességet 15 növendék, pénzértékben 1817 K. Összesen 13.527 K.

Hogy szegény és jó tanuló növendékeinket mentől nagyobb mérvben segíeyzhessük, főkép tankönyvekkel, épen most van alakulóban a segélyegyesület, a melynek az is feladata lenne, hogy az intézetből szárnyrakelt

növendékek s az intézet között az összeköttetést fenntartsa.

A nővérek, jóllehet túlságosan is el vannak halmozva munkával, mégis, a mikor csak szerét ejthetik, szívesen vállalkoznak magánházaknál betegápolásra, habár meg-esik, hogy nagy elfoglaltságuk miatt néha ilyen kérést nem teljesíthetnek. Ezt a betegápolást teljesen díjtalanul végzik, sőt sok esetben maguk látták el fával, élelemmel s orvossággal is a szegény beteget. Ezideig 589 beteget ápoltak, s egy-egy beteg ápolása igen sokszor hetekig sőt hónapokig is eltartott. Főkép számottevők az éjjeli ápolások.

A ház a város szegényeit is gondjába veszi. Egész éven át délebedet kapnak az intézetben, mely kenyérből, főzelékből és húsból áll. Főkép téli időben 20—25-re tehető a szegények száma, a kik ezt a jótéteményt naponkint élvezik. Egyesek, olyan igazán rászorult családok, öregek, munkára képtelenek küldenek valakit, a ki napnap után haza viszi nekik az ételeket. Kisebb alamizsnát egész éven át osztogatnak, de főleg télen tűzifára. 1896-ban felállítottuk Sz. Antal szobrát a perselylyel. Ebbe növendékeink s a látogatók is szívesen dobják filléreiket. Az itt begyűlt összeget kizárólag a szegények fölsegélésére fordítjuk. Nagyobbrészt télen osztjuk ki ruhára, fára, kenyérre. Évente 150 koronára tehető a begyűlt összeg.

Más jótékony célokra is szívesen gyűjtenek növendékeink. A pápa Ó Szentségének péterfillért 1894-ben, 1898-ban és 1902-ben küldöttünk. A hitterjesztés céljaira a sz. gyermekség társulatának évente 100—150 K. gyűjtenek.

Az intézet munkatere hivatásához képest nem lehetett soha a nyilvános küzdelem, hanem csendes falai között kellett végeznie nem valami különös, nem valami nagy dolgot, hanem szent hivatásának fáradságot nem ismerő, lelkiismeretes betöltését. Ennek a munkának a babér, a kitüntetés nem lehet s nem is szabad, hogy célja legyen. Egyedül Isten dicsősége és embertársaink boldogítása az a cél, a mely ezzel a hivatással egyenlő magaslaton áll. Ha mégis kitüntetésekről szólok, teszem ezt részben azért, mert azok is e sorok teljességéhez tartoznak, részben pedig azért, mert a csendes, feltűnést kerülő, de eredményes munka elismerése nemcsak kitüntetés, hanem szükségesség; mert magam is azt vallom, hogy buzdítani, lelkesíteni kell az utódokat lelkiismeretes munkára, a kötelesség hú, kitartó teljesítésére.

1881-ben résztvett az intézet a Budapesten tartott »Országos Nőiparkkiállítás«-on. A felküldött kézimunkákat bronz-éremmel tüntették ki.

1893-ban az Erzsébetvároson tartott tanügyi kiállításon rajzok, írásbeli dolgozatok s női kézimunkákkal vettünk részt és dícsérő oklevelet nyertünk.

A millenium alkalmával 1896-ban az intézet fényképe, tervrajzai, füzetek s egy műhimzés volt a budapesti kiállításon, az utóbbi egy négyszögméter nagyságban a magyar szent koronát a címerrel ábrázolja. Az egész tisztán kézi himzés, a leghívebb utánzata a sz. koronának s az akadémia hiteles fénynyomata szerint készült. A közoktatásügyi csarnok polgári leányiskolai osztályában volt kiállítva. Ő Felsége a király figyelmét is magára vonta, a ki legmagasabb elismerését nyilvánította felette, a mit a csoportbiztos 164-1896.

szám alatt hozott tudomásunkra. Ez alkalommal a kiállítási érmet kapta az intézet.

A milleniumi év különben nagy örömet hozott nekünk, mert az áldottlelkű, jó főnöknőt, a kit 32 évi bámulatos munkálkodása alatt szülők, gyermekek egyaránt csak tisztelni s rajongva szeretni tanultak, a koronás király a tanügy és betegápolás terén szerzett érdemeinek elismerésül az arany érdemkeresztrel tüntette ki. Ezt 1896. márczius 15-én tűzte mellére az intézet nagytermében Szeben vármegye főispánja, mely alkalommal a forrón szeretett főnöknőt növendékei s alattvalói kedves ünnepséggel lepték meg. Jelen volt a főesperes, tanfelügyelő, az iskolák tanítói-kara képviselőileg és mások sokan tisztelői közül.

1900-ban újabb kitüntetés érte a jó főnöknőt. A püspök úr kegyes fölterjesztésére XIII. Leó pápa ő Szentsége a »pro Ecclesia et Pontifice« pápai keresztet adományozta neki. A magas kitüntetést püspök urunk megbízásából Pál István apát-kanonok úr, az erdélyi róm. kath. státus referense hozta el épen május 31-én, a főnöknő nevenapján s végtelen örömet okozott ezzel mindnyájunknak. Ünnepélyesen az első tanképesítő vizsgálatok végén, június 10-én tűzte mellére Gergely Ignác székesegyházi kanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő, felolvassván püspök urunknak sajátkezű meleg hangon írt levelét a kitüntetethez. Ez alkalommal a jelenlevő ministeri biztos Dr. Radnay Rezső szintén hatásos beszéddel üdvözölte a főnöknőt.

A mennyire össze lehetett állítani, a lefolyt évek alatt a következő magas állású személyiségek örvendeztették meg az intézetet látogatásaikkal.

AZ INTÉZET UDVAR-FELŐLI LÁTKÉPE.

Az alapító grófnő igen sokszor időzött az intézetben, leereszkedő szeretettel gondoskodva annak minden ügyéről s gazdagon osztogatta jó tanácsait minden irányban. Gyakran vele jött hercegi férje is, ki szintén melegen érdeklődött az intézet iránt.

Fogarasy Mihály erdélyi püspök, az intézet második alapítója, valahányszor Nagyszebenbe jött, mindig meglátogatta zárdánkat, nagyon szívesen időzött itt, nagy szeretettel oktatta a nővéreket s örömmel végezte itt breviumát.

1869-ben Saguna báró gör. keleti metropolita.

1873-ban Bruckenthal báróné és Wurmbrand grófnő.

1876-ban Ő Felségét a királyt fogadta az intézet, a ki atyai leereszkedéssel tekintett meg mindent.

1878-ban Ringelsheim báró hadtestparancsnok.

1880-ban Trefort Ágost minister. Kíséretében volt Hegedűs ministeri tanácsos.

1882-től többször is Lönhart Ferencz erdélyi püspök.

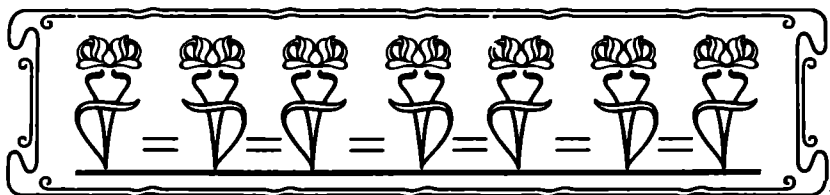
1894-ben Dr. Mihályi Viktor balázsfalvi érsek.

1897-től Gróf Majláth G. Károly erdélyi püspök valahányszor Nagyszebenbe jött, meglátogatta az intézetet is, két alkalommal bérált is kápolnánkban s láthatólag szívesen időzött hálás gyermekei között.

1900-ban Lajos bajor herceg.

1902-ben Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi minister. Kíséretében volt Molnár Viktor ministeri tanácsos.

XI.

FIÓKHÁZAK.

A rendnek első és sokáig az egyetlen betelepítése itt Magyarországon a nagyszebeni ház volt. Ma már 206 sz. Ferencz-rendi nővér működik hazánkban. A fiókházak legnagyobb része Erdélyre esik és csak néhány van, a melynek alapításánál a nagyszebeni intézetnek tevékeny szerep nem jutott volna. Ama házak átvételénél, a melyeknél a nővérek tanítással foglalkoznak, nemcsak közvetített, hanem, hogy ezek alapítását lehetővé tegye, s a több oldalról nyilvánított kívánságnak megfelelően, nagy áldozatokkal kiképzett tanítónőitől is meg kellett válnia, a mi munkálkodását rendkívül megnehezítette, sőt egy alkalommal majdnem életébe került. Még ma is szellemi és anyagi áldozatokkal gondoskodik a tanítónők képzéséről, a kik közül a nagyobb rész a fiókházakba kerül. Az új zárdák keletkezése tehát befolyással volt intézetünk életére, s nem egyszer döntő hatással bírt terveink megalkotására. Hogy intézetünk képét megfesthessem, ezt a vonást sem volt szabad elhagynom. Ide iktatom tehát az összes fiókházakat ama sorrendben, a mint keletkeztek, s egyúttal intézetünk közreműködését is jelzem.

I. Holczmány.

Még Haynald püspöksége alatt történt, hogy ebben, a Nagyszebentől mintegy három óra járásra levő szász faluban, az evangélikus vallású szászok közül többen visszatértek az egyház keblébe. Haynald nagy lelkesedéssel karolta fel a megtértek ügyét, s bár számra nézve elég kevesen voltak, szép templomot, csinos paplakot és iskolát építtetett nekik. A rendkívül sok kellemetlenség daczára, a mit ez okozott, nyilván azon reményben, hogy a megtérteket többen is fogják követni, nagy gondot fordított e kis plebániára. A hitközség buzgó papja, Meissler Vincze, a nagy püspök nyomdokain haladt, odaadással gondozta híveit s mindent elkövetett, hogy számukat szaporítsa. 1872-ben azzal a kéréssel fordult Fogarasy püspökhöz, eszközölje ki, hogy iskoláját a sz. Ferenczrendi nővérek vegyék át. A püspök akkor kereken megtagadta kérését, sőt leiratában hangsúlyozta, hogy ilyen kis faluba nővéreket kitenni minden tekintetben megfontolandó, a holczmányi körülményeket tekintve pedig majdnem lehetetlen.

A püspök tagadó válasza, a mely épenséggel semmi reményt sem nyújtott, nem riasztotta vissza Meisslert. Oly kedvező színben tüntette föl a nővérek leendő működését, annak nagy eredményét s addig zörgetett, míg az anyaház hajlott kérésére s azon hitben, hogy a püspök szintén óhajta, megígérte kérésének teljesítését. Ezzel most már megint a püspökhöz fordult s kérte beleegyezését. Fogarasy végre engedett, de úgy látszik, még mindig nem hitte, hogy ez a fiókház maradandó lesz, mert 1877. április 20-án kelt iratával úgy szervezte azt, hogy mintegy kirendeltsége (expositurája) legyen a nagy-

szebeni háznak; a kiküldendő két apácza a nagyszebeni főnöknő alatt álljon s bármikor visszahívható legyen. Az anyaház 1877. május 19-én arról értesíti a püspököt, hogy Holczmányra vonatkozó intézkedését készséggel elfogadja, a megjelölt időben a két nővért kiküldi, a kik a nagyszebeni ház személyzetéhez fognak tartozni.

1877. július 11-én innen Nagyszebenből három szerzetesnő elfoglalta az új házat, köztük volt Mathea nővér is, ki előzőleg két éven át intézetünkben tanított. Ma is három apácza működik ott, köztük egy tanítónő, osztatlan iskolájukat pedig 9 tanuló látogatja.

2. Hátszeg.

Wéber Béla, esperes-plebános, a nagyszebeni plebániát cserélte fel a hátszegivel. Nagyszebenben bő alkalma volt nővéreinket s intézetünket megismerni. Új plebániáján mindent elkövetett, hogy leányiskolája számára apáczákat nyerjen. Különösen 1885-ben kezdett ezzel a kérdéssel behatóan foglalkozni. Többször írt a püspöknek és ide az intézetbe is, sürgősen kérve a főnöknőt, hogy vegyék át mielőbb a hátszegi iskolát. Lőnhart kezdetben hallani sem akart erről a tervről. Lehettek más okai is, de csak azt hozta fel, hogy az apáczáknak nincs elegendő tanerejük. Wéber azonban nem volt az az ember, a ki egyhamar meghátrál. Levelei egymást érték s mozgósította egész hitközségét is. 1886-ban a püspök Petrozsényben bérált, Wéber felhasználta az alkalmat s ebben az ügyben Hátszegről küldöttség ment Petrozsénybe. Lőnhart ígéretet is tett, hogy, ha akadályba nem ütközik, teljesíti a hitközség óhaját. Hazatérve hivatalosan kérdést intézett a nagyszebeni ház előljáróságához

a képesített tanítónők számára s az új ház átvételére vonatkozólag. Itt nem talált ellenzésre, sőt rendházunk örömmel karolta fel az ügyet s áldozatok árán is kész volt képesített tanerőket adni s azok helyét intézetünkben esetleg világi tanítónőkkel pótolni. Ugyanis Wéber az itteni előjárókat hosszas levelezésével már teljesen megnyerte ügyének, sőt főnöknőnk éppen Wéber sürgetésére e célból már előzőleg megtekintette Hátszegen a helyiségeket is. A püspök azonban, mint leirataiból világosan kitűnik, mindezek ellenére sokáig vonakodott jóváhagyását megadni s azt kívánta, hogy előbb legyen annyi szerzetes-tanítónő, hogy az új ház átvétele miatt a nagyszebeni ne szenvedjen.

Wéber ezután is állandóan felszínen tartotta a kérdést, míg végre a püspök is engedett s megadta beleegyezését; de akkor már Piringer József volt a hátszegi plebános, Wéber pedig petrozsényi lelkész. 1887. aug. 22-én ment át Nagyszebenből három apácza, mind a három tanítónő, átvették a hátszegi leányiskolát s ezzel befejezést nyert az új fiókház alapítása. Azóta a nővérek vezetése alatt áll, s ma már hatan működnek ott s a hat osztályú »Erzsébet« elemi leányiskolának 112 tanulója van.

3. Petrozsény. (Kórház)

Még át sem vették a nővérek a hátszegi iskolát, már is sürgősen ír Wéber, most már mint petrozsényi lelkész, hogy az ottani leányiskola számára is adjon a szerzet tanítónőket. Emlékezet okáért meg kell jegyeznem, hogy egész halmaz ama levelek száma, a melyekkel ez ügyben a nagyszebeni házat ostromolta. Kíván-

ságai nem köznapiak. Ő élénk képzeletében Petrozsényt már mint nagy kiterjedésű bányavárost látja s abban a szerzetesnők nagyszerű nevelőintézetéről s nagyszabású működéséről álmodozik. Azért azt kívánja, hogy a legjobb és legképzettebb tanítónőket küldjék oda, a fiatalokat, kezdőket alkalmazzák Nagyszebenben.

A lelkesedés tehát nem hiányzott. De a püspök élénken figyelmeztette a szerzetet s főnöknőket arra, hogy Wéber nagy lelkesedése mellett gyakorlatilag számítani keveset tud. És még sem ezen múlt az első kísérlet sikere, hanem egyes-egyedül azon, hogy Hátszeg átvétele miatt Nagyszeben teljesen képtelen volt tanítónőket adni, hiszen a hat osztályra összesen csak három képesített szerzetes-tanítónő maradt itt.

Wébert azonban a határozottan tagadó válasz sem zavarta, hiszen úgy a püspök, mint a nagyszebeni főnöknő levele az udvariasság hangján azt mondják, hogy ez idő szerint az átvételről szó sem lehet. Nem baj, ő vár. S a következmények mutatják, hogy a mit akart, keresztül is tudta vinni.

Eközben a petrozsényi kőszénbányatársulat kórháza az ápolónők megbízhatatlan kezelése miatt a tönk szélére jutott s a bányamunkások panasza napról-napra hangsúlyosabb lett. Wéber ezt az alkalmat is megragadta s levél levelet ért, a melyekben sürgősen kéri a nagyszebeni főnöknőt, hogy, ha már az iskolát nem lehet, egyelőre legalább a kórház vezetését s a betegápolást vegyék át a nővérek. Hosszas sürgetésére végre a főnöknő elment Petrozsénybe, megtekintette személyesen a kórházat, s értekezett ez ügyben az illetékes bánya-igazgatóval. Itt azt a benyomást nyerte, hogy ez a dolog még egyáltalában

nem érett meg. Sem a bányaiigazgató, sem a kórházat vezető orvos még nem határoztak végérvényesen. A főnöknő azzal a meggyőződéssel jött haza, hogy az illetékes közegek ez idő szerint még nem gondolnak arra, hogy a kórházat apácák vezetésére bízzák.

Wéber most a bányaiigazgatóságot kezdte puhítani, s elég hamar meggyőzte őket arról, hogy az apácák hűséges házvezetésével, gondos, türelmes és önfeláldozó betegápolásával versenyre senki sem kelhet s kórházuk a cseréből csak előnyt meríthet. Hogy a nővérek jogköréről, a velők való bánásmódról milyen tájékoztatást nyújtott, azt nem tudjuk, de a bekövetkezett kellemetlen tapasztalásokból sejtjük. Hamarosan annyira vitte, hogy most már a bánya-igazgató vette kezébe az ügyet. Sűrű levélváltás következett erre a bánya-igazgató s a nagyszebeni főnöknő között, míg megállapodásra jutottak a szerződés pontjaira nézve, a melyeket a főnöknő a szerzet nevében elfogadhatott. Így átlag rövid idő alatt, de nagyon hosszú tárgyalások után 1887. évi október 25-én innen Nagyszebenből Bartholomea és Eleonora nővérek átmentek s átvették a kórház vezetését.

Eleinte semmikép sem sikerült s nagyon sok nézeteltérés volt a vezetőség s az apácák között, nyilván, mert az új helyzet nem volt kellőleg előkészítve. Lassanként azonban elsímúltak az ellentétek s a legjobb viszony fejlődött ki, úgy, hogy az apácák most nagy munkakedvvel s az igazgatóság teljes megalégedésére működnek, sőt a társulat más helyein is bevezették őket. Ma 6 nővér van ott alkalmazva, s az átlagos beteglétszám naponta 26-ra tehető.

4. Petrozsény. (Leányiskola.)

A kórház átvétele még jobban megszilárdította Wébert abban az erős reményében, hogy a szerzet az iskolát is át fogja venni. De meg is tett minden lehető arra, hogy terve sikerüljön. Segítségére jött az a szerencsés véletlen, hogy alig fejezték be az iskola-évet, a petrozsényi tanító máshova pályázott és azt az állást el is nyerte. A bányatársulat iskolája tehát tanító nélkül maradt. Wéber ezt az alkalmat is megragadta s úgy a nagyszebeni háznál, mint a bánya-igazgatóságnál minden lehető módon igyekezett eszméjét megkedveltetni. S mindkét helyen sikerült. Az apácák úgy vélekedtek, hogy az iskola átvétele által nagyon-nagyon sok szegény bányász-gyermek lelkét menthetnék meg, s a vallásos nevelés-tanítás által úgy az egyháznak, mint a hazának derék polgárokat képeznének; s ez az ok épen elegendő volt arra, hogy a nagyszebeni ház még a legnagyobb áldozatokra is késznek nyilatkozzék. De a kérést másként nem is teljesíthette, hiszen újabb tanerőkről kellett lemondania. A bánya-igazgatósággal hamar megértette Wéber, hogy, ha iskoláját szerzetesnőkre bízza, ez rá nézve ismét csak nyereség lesz. A püspöknek azonban megint voltak aggodalmai és ki is fejezte azokat. Félt, hogy a nagyszebeni ház túlságosan meg lesz terhelve, a mi romlására lehetne. De most már csak felemlítette aggályait, határozottan nem ellenkezett.

Így alakulván a helyzet, a bánya-igazgatóság csakugyan a nagyszebeni házhoz fordult s megkezdte a tárgyalásokat a leányiskola átvételére vonatkozólag. 1888. augusztus 17-én már a szerződés vázlatát is megküldötte, a melynek pontjait a főnöknő az anyaház nevében némi

változtatással el is fogadta, s így a szerződést megkötötték. Szeptember 6-án két tanítónő: Regalata és Agapita nővérek innen Nagyszebenből Petrozsénybe mentek, hogy átvegyék az iskola vezetését. Az épület azonban oly kimondhatatlan rossz állapotban volt, hogy a tanévet azonnal meg sem nyithatták, míg az épület legalább némileg helyre nem állították. Csak akkor kezdhették meg nagyszámú s meglehetősen elhanyagolt növendékeik nevelését.

Wéber tehát ennyit elért s ez eléggé biztató volt arra nézve, hogy tovább szője nagyszabású terveit, melyeket, úgy látszik, a főnöknő, Regalata nővér is osztott. A mit előbb alig hitt volna valaki, sikerült az anyaházat is megnyerniök s egy nagyszabású intézet fölállítására bírniök. Ponory Sándor három holdnál nagyobb birtokát megvette az anyaház, saját költségén 10.000 forinton s ezen a telken ugyancsak saját költségén, mintegy 90.000 forinton nagyszabású és modern iskolát és nevelő-intézetet építtetett, a mely 1894-ben el is készült. Ezt a telket s épületet, miután kimutatták, hogy teljesen tehermentes, a nagyszebeni intézet nevére telekkönyvelték.

Mindenesetre Petrozsény díszére válik a szép intézet s nagy hasznára a szegény bányász népnek. Az iskola hat osztályú elemi-iskola, jelenleg 272 növendék látogatja, s összesen 16 nővér működik ott.

5. Marosvásárhely.

A nagynevű Fogarasy püspök, ki életében oly nagy összegeket áldozott leánynevelési célokra, végrendeletében is hagyatékának $\frac{1}{8}$ részét ilyen célra szenteli. »Igen szükséges és üdvös lévén — így hangzik a végrendelet

— hogy Brassóban, Marosvásárhelyt és Szász-Beszterczében apácák vezetése alatt álló róm. kath. leányneveldek alapítottassanak, azért rendelem, hogy az ötödik $\frac{1}{8}$ részt járulékaival együtt egy leánynevelde javára, az előbb megnevezett három hitközség közül kapja az, mely legelsőbben kimutatja, miszerint rendelkezik annyi készlettel, hogy ezen $\frac{1}{8}$ rész felhasználása mellett képes egy olyan róm. kath. leányneveldét létesíteni, mely legalább négy vagy öt apácza vezetése alatt álland.»

Ez a végrendelet különösen Brassó és Marosvásárhely között támasztott élénk versengést, míg a nagy püspök halála után a hetedik évben 1889-ben Marosvásárhely került ki a nemes küzdelemből győztesen. Ekkor ugyanis a püspöki hivatal Marosvásárhelynek ítélte oda az időközben 38.230 forint 61 krajczárra növekedett hagyatékot.

A marosvásárhelyiek ez örvendetes határozat alapján 1890-ben telket vettek 5500 frton s 56.949 frt. 65 kr. költségelőirányzattal megkezdték az építést. Szép kétemeletes intézetet emeltek, mely fölszerelésével együtt jóval többbe került. 1890-ben már hozzákezdtek a munkálatokhoz, de csak 1892. szeptemberben nyithatták meg az iskolát az új épületben, egyelőre világi tanítónőkkel.

A végrendelet világosan kimondja, hogy a leányiskola apácák vezetése alatt álljon. Ennek eleget teendő, Kovács Ferencz apátplebános ez ügyben intézetünkhöz fordult. 1893. év nyarán a rend főnöke, H u n d h a m m e r, hosszab időt töltött Petrozsényben az építkezés miatt s így főnöknőnk hozzá utasította a marosvásárhelyi kérést. Kovács apát személyesen is felkereste a rendfőnököt s ott hosszabb tanácskozás kezdődött az átvétel

érdekében, a melyre főnöknők is kapott meghívást s abban tevékeny részt vett. Kovács azt óhajtotta, hogy a nők mindjárt a felső leányiskolát is nyissák meg, ezt azonban főnöknők határozottan ellenezte, mert Nagyszeben még az elemi leányiskola számára szükséges tanerőket is csak a legnagyobb áldozat árán adhatja. Végre megállapodtak a szerződés pontjai felett, a mely szerint az apácák átveszik a marosvásárhelyi leányiskola és nevelő-intézet vezetését, meghatározott tanítónői fizetések mellett. A szerződést a rend nevében a rendfőnök és főnöknők írta alá itt Nagyszebenben.

Kovács apát ezután az iskola és internátus berendezéséhez fogott, könyvjegyzéket, helyi tantervet kért innen s azok alapján tette meg az intézkedéseket. Az egész házat az apácák befogadására teljesen előkészítette.

1893. augusztus 31-én főnöknők vezetése alatt hét nővér, köztük három okl. tanítónő s egy munkatanítónő ment innen Marosvásárhelyre, a kik átvették az ottani intézetet.

Ha valaha hozott Nagyszeben áldozatot, úgy ez volt a legnagyobb. A visszamaradt tanítónők száma nagyon kicsiny volt s ezekből is kettőt ragadott el egymásután a halál. Csak évek múltán lábolta ki intézetünk ezt a veszteséget.

Azóta a marosvásárhelyi intézet felsőbb osztályai polgári leányiskolává alakultak át s ma már 14 apácza működik ott. Az iskolájukat látogató növendékek száma 306.

6. Salgó-Tarján.

A brassói kőszénbánya-társulattól a salgótarjáni alá került Petrozsény. Az új igazgató alig ismerkedett meg az ottani viszonyokkal, máris azt ajánlotta, hogy a salgó-

tarjáni igazgató bízta apáczák vezetésére az ottani kórházat is. Az anyaház a nevezett igazgatósággal intézetünk közbejötté nélkül megkötötte a szerződést 1895. szept. 15-én. Az apáczák október 15-én foglalták el ezt a fiókházat. Az új főnöknő s egy nővér innen ment. Ma négyen működnek ott s 15 a betegek átlagos napi létszáma.

7. Brassó.

A Fogarasy-féle hagyatékra első sorban Brassó számított. A nőegylet szorgalmasan gyűjtögette e célra a pénzt. Möller Ede apát-plebános többször megfordult intézetünkben s ismételten kérte az előjárókat, hogy arra az esetre, ha a zárdaépítéshez szükséges pénz összegyűl, azonnal kaphasson szerzetesnőket. Ezt többszörösen meg is ígérték neki anélkül, hogy tette került volna a sor. Eközben Marosvásárhely nyerte el a hagyatékot és Brassó egyidőre elesett a zárdától. De épen ez a körülmény arra indította őket, hogy ne csak fokozottabb mértékben gyűjtsenek, hanem a meglevő összeggel már kezdjenek el valamit, annál is inkább, mert az áldozatkészség és lelkesedés is kezdett alászállani. Megvették tehát 31.000 forinton a fellegvár oldalában levő telket, a hol azelőtt a »Nap«-hoz címzett szálloda volt.

Ha Brassó hamarabb kér szerzetes-tanítónőket mint Marosvásárhely, föltétlenül kap is, most azonban teljesen lehetetlen volt az iskolát átvenni. Azt az ajánlatot tettük tehát, hogy készítsék elő az iskola átadásának munkálatait, időközben állapítsuk meg a kötendő szerződés pontjait s mikorra ezekkel elkészülünk, egy-két év ügyis beletelik, akkor már esetleg tanítónőket is adhatunk. A brassóiak

azonban hamarabb akartak valamit tenni s egyenesen az anyaházhoz fordultak, a melylyel 1895. október 8-án csakugyan szerződést is kötöttek. E szerint a nőegylet az épületet átadja az anyaháznak, a mely apáczákat küld oda. Árvaházat alapítanak, a melyben alapítványos és fizetéses növendékek lesznek. Csak katolikusok vehetők fel. A nőegylet saját költségén egyelőre két árvát neveltet. Azonkívül a nővérek magánházaknál betegápolással foglalkoznak és pedig valláskülönbség nélkül ápolnak mindenkit díjtalanul, de ajándékokat elfogadhatnak. Hogy miből fognak megélni, azt a szerződés nem említi. E szerződés alapján 1895. október 15-én öt szerzetesnő ment Brassóba, s tényleg átvették a fiókházat.

Az apácák eltartásáról úgy gondoskodtak, hogy a nőegylet hozta össze a szükséges pénzt, anélkül, hogy erre kötelezettséget vállalt volna. Szükséget a nővérek nem láttak, de ezt az állapotot nem lehetett állandónak tekinteni, az egész megoldásnak nem volt kellő életképessége. Egy-két év alatt belátták ezt maguk a brassóiak is és sürgették az iskola átvételét. De a módzatoknak s a kötendő szerződés pontjainak megállapítása elhúzódott 1899-ig, mert az anyaház a brassói házat nem akarta saját tulajdonába venni. Időközben a szilágysomlyói hitközség is kért iskolája számára szerzetes-tanítónőket és a szerződést meg is kötötték, mert az anyaház még 1899. június havában is idegenkedett a brassói ház átvételétől. Petrozsényben azonban személyes érintkezés és megbeszélés alapján a rendfőnök teljesítette a brassóiak kérését s átvették az iskolát, még pedig úgy, hogy az elemi iskola I. és II. osztálya világi tanítónők vezetése alatt egyelőre még a régi épületben marad. 1899—1900-ik tanévet

így meg is kezdték s e célra az anyaház szerzetes-tanítónőket rendelt Brassóba.

Az ügy azonban rendezve és tisztázva nem volt. Végre egy teljes év múlva 1900. szept. 6-án Schwörer brassói káplán előterjesztésére az anyaházban a Capitulum határozatot hozott, a mely szerint átveszi a brassói házat tulajdonába, kifizeti a rajta levő 9000 frt. adósságot s a következő évben nagyobbbszabású építkezést eszközöl ott, melynek költségeit kétharmadrészben az anyaház fogja fedezni, Schwörer pedig kötelezi magát, hogy az egy-harmadrészt megszerzi a nélkül, hogy ezáltal az anyaház tulajdonjoga csorbát szenvedne. E határozatot megküldötték nekünk azzal a felhívással, hogy intézetünk főnök-nője s e sorok írója szálljunk ki Brassóba, vegyük át az intézetet s telekkönyveltessük azt nagyszebeni intézetünkre. Át is rándultunk s Möller praelatus úrral hosszasan tárgyaltunk. Ő kijelentette, hogy az anyaháznak tett kötelező ígéretért felelősséget nem vállal, különben pedig az átadás még kellőleg nincs előkészítve. Tehát abban állapodtunk meg, hogy előbb kettős szerződés kötendő, egyik az iskola átvételére, a másik a ház átadására vonatkozólag. Az előbbit mi, az utóbbit pedig a brassói plebános fogja elkészíteni, azután kölcsönösen megbeszéljük a pontokat s véglegesen szövegezzük mind a kettőt.

Az iskola átvételére vonatkozó szerződést el is készítettük, át is küldöttük megbeszélésünk szerint s vártuk a másikat. A brassóiak azonban a további tárgyalásokat megint az anyaházzal kezdték meg. A küldött iskolai szerződésen sok változtatást tettek s így kötötték meg azt közvetlenül az anyaházzal. A másik szerződést is elkészítették s egyenesen felküldötték az anyaházba 1901.

április 20-án aláírás végett s kérték, hogy az anyaház küldjön felhatalmazást is, hogy ki vegye át a telket, egyben több brassói urat neveztek meg, a kik közül bárkit ajánlhatnak e célra. Az anyaház azonban ismét nekünk küldötte le további eljárás végett. Megjelentünk tehát Brassóban a közjegyző előtt, felolvastuk a szerződést és kitűnt, hogy abban olyan hibák vannak, a melyek miatt, a közjegyző állítása szerint, annak alapján a betáblázást keresztülvinni nem lehet. Nem volt egyéb hátra, mint új szerződést kötni. Az anyaház előljárói közjegyzői meghatalmazást küldöttek e sorok írójának, a melyben megbízzák, hogy egészen új szerződést kössön. Ennek alapján, komoly tanulmány után, elkészítettük az új szerződést s annak pontjait a brassóiakkal letárgyaltuk s a közjegyző előtt intézetünk főnöknőjével az anyaház nevében aláírtuk.

E szerződés alapján a telket s a házat a nővérek birtokába átvettük s be is tábláztattuk. Az anyaház kívánsága az volt, hogy intézetünkre telekkönyveltessük, de tekintettel arra, hogy az anyaház 46.000 K. betáblázott adóssággal vette át a házat, mi ezt elleneztük s ajánlaltunkra az anyaház beleegyezésével a brassói nővérek nevére tábláztatott be.

A brassóiak sürgetésére az anyaház az építéssel is komolyan foglalkozott. Ferstl superior elkészítette a terveket is. Mivel azonban igen nagy összegről volt szó, a rend előljárói e sorok íróját kérték, hogy az építkezés vezetését vegye át. Meghajolva a kérés előtt, e nagy munkát elvállaltam. Azt ajánlottam azonban, hogy az építést egy évre halaszszuk el, először is azért, mert előbb összerendezet kellene készíttetni arról, milyen lesz

az intézet akkor, ha majd egészen kiépül, s annak egy részét kellene most felépíteni; másodszor azért, mert ezt a tervezetet semmikép sem tartom czélszerűnek. De csak annyit értem el, hogy a terveket csakugyan több s fontos dologban megváltoztattuk, a brassóiak sürgetésére azonban az anyaház azt óhajtotta, hogy e terv szerint s most építsünk. A püspök úr előtt is felfejtettem aggályaimat, de az idő előhaladottsága miatt az anyaház e terv mellett maradt. A költségvetést tehát alaposan átdolgoztam, és 1901. augusztus 25-én megkötöttem a szerződést a kijelölt építőmesterrel, a ki serényen hozzáfogott a kivitelhez. Állandó vezetésem és felügyeiletem mellett, becsületes és lelkiismeretes munkával egy igen szép, kétemeletes palotát építettek, úgy, hogy 1902. szeptemberében az iskola már beköltözhetett új otthonába. A költségek a szept. 29-én megejtett végelszámolás szerint a meglevő épületben végzett sok átalakítással és javítással együtt 121.624 K. 40 fillérre rúgtak, a mely egész összeget meghálálhatatlan áldozatkészséggel kizárólag az anyaház fedezte. Szeretett egyházmegyénk ezzel a monumentális épülettel ismét egy új szentélyt nyert a vallásos és hazafias nevelés számára, hol a jó nővérek áldásos működésének szép tér nyílik.

Jelenleg 13-an vannak, elemi és polgári leányiskolájukat összesen 320 tanuló látogatja.

8. Nagyvárad. (Kórház.)

Mikor 1895-ben kápolnánk berendezésére kéréselevelet küldöttünk szét, Nogáll János, fsz. püspök, nagyvárad i kanonokot is megkerestük. Azt felelte, hogy minden arra fordítható pénzét saját intézetére kell költenie; de a biharmegyei közkórházhoz ápoló apácákra

volna szüksége, s mivel kérőlevelünkben látja, hogy szerzetünkben ilyenek is vannak, kéri, hogy a kórházat vegyük át. Mi levelét az anyaházba küldöttük s a további tárgyalásokat közvetlenül azzal folytatták. Eredménye az lett, hogy 1897. január 1-én átvette a szerzet a Bihar-megyei közkórházban a betegápolást. Jelenleg 22 nővér működik ott s naponta átlag 420-ra tehető a betegek száma.

9. Lupény.

1897. június 7-én vette át a rend Lupényben, a bányatársulat kórházában a betegápolást. 3 nővér van ott s naponta átlag 15 beteg.

10. Dicsőszentmárton.

1897. okt. 22-én Gál Domokos, Kis-Küküllő vármegye alispánja, azzal a kéréssel fordult hozzánk, hogy egészen újonnan épített megyei közkórházukban a betegápolást vegyék át nővéreink. Az anyaház hajlandónak nyilatkozott s megkezdettük a tárgyalásokat, a melyek főképen a körül forogtak, hogy a nővérek teendőit s a kórház kötelezettségeit pontosan megállapítsuk. Úgy egyeztünk meg, hogy a nővérek az egész kórház rendbentartását, a betegek ápolását s élelmezését vegyék át. Ezek alapján 1898. jan. 21-én megküldöttük a kötendő szerződés pontjait.

A további tárgyalásokat azután közvetlenül az anyaházzal folytatták s megkötötték a szerződést, mely lényegesen elűt az innen küldött tervezettől. Ennek alapján 1898. április 11-én tényleg átvette a szerzet a kórház vezetését. Jelenleg 6 nővér működik ott s a naponta ápolott betegek átlagos száma 60.

11. Nagyvárad. (Papnevelő-intézet.)

A nagyváradi papnevelő-intézetben a konyha vezetését szintén átvette az anyaház. 1898. nov. 1-én küldött oda e célból nővéreket. Jelenleg négyen vannak ott.

12. Szilágy-Somlyó.

Trusza Lajos szilágysomlyói esperes-plebános még 1894-ben azzal a kéréssel fordult szerzetünk rendfőnökéhez, hogy leányiskoláját vegyék át a nővérek. Az akkori rendfőnök biztatta is, de egyelőre csak az ígéret mellett maradt minden. 1896-ban megint kiírt az anyaházba, de most már tagadó választ kapott. Ekkor hozzánk fordult ugyanazzal a kéréssel. Válaszunk csak az lehetett, hogy kívánságának teljesítése ez idő szerint lehetetlen. 1897-ben ismét kért, s 1898-ban újlag.

Mindig az volt a véleményünk, hogy Szilágy-Somlyón Isten dicsőségére sok jót tehetnek nővéreink, de az állandó tanítónőhiány s az a tudat, hogy Brassót úgy is nemsokára át kell vennünk, visszatartott minden határozott s kötelező ígérettől. Mikor azonban láttuk, hogy a brassói ügy mind tovább és tovább húzódik, kérdést intéztünk az anyaházhoz, hogy átveszi-e a brassói zárdát, mert az esetben Szilágy-Somlyót el kell ejteni. Azt a feleletet kaptuk, hogy a brassói ház nem veszi át és hogy Szilágy-Somlyóval megkezdhetjük a tárgyalásokat. Ennek alapján megígértük a szilágysomlyóiaknak, hogy kívánságuknak eleget teszünk.

Az esperes-plebános személyesen eljött Nagyszebenbe s megbeszéltük az egész ügyet részletesen. Majd elküldötte az átadandó ház s az iskola alaprajzát. A szükséges átalakításra nézve tervezetet, a berendezésre pedig

javaslatot küldöttünk. Elkészítettük a szerződést és hosszas levélváltás útján megegyeztünk minden pontra nézve. Végre 1899. április 16-án megállapodtunk a szerződés szövegében s a szilágysomlyóiak aláírták, mi pedig az anyaházba küldöttük hasonló czélból. A házat az apácák befogadására teljesen átalakították s berendezték. Ugyanez év augusztus havában a nővérek elfoglalták új otthonukat s szeptemberben megkezdették a tanítást. Jelenleg öten működnek ott s iskolájukban 155 növendék van.

13. Kolozsvár.

Közvetlenül az anyaházzal történt megállapodás szerint 1899. év szeptember 20-án átvette a szerzet a kolozsvári egyetemi kórházban a betegápolást. Jelenleg 45 nővér működik ott s átlag 420 beteg van naponta.

14. Losoncz.

Ivánkovics János, rozsnyói megyés-püspök úr 1898 márczius 21-én azzal a kéréssel fordult hozzánk, hogy a losonczyi közkórházat vegyük át s e czélból küldjünk oda öt apácát. Kívánságát akkor nem teljesíthettük, de ki látásba helyeztük, hogy úgy két év múlva megteszszük.

1900. év október havában Valihora losonczyi apátplebáuos ismételte a püspök kérését. Az anyaház most már hajlandó volt nővéreket adni s felkért az egész ügy lebonyolítására. Ennek alapján megkezdettük a tárgyalásokat Vagner Sándor losonczyi polgármesterrel, mint a kórházépítő-bizottság elnökével. Elkészítettük a szerződés tervezetét s megküldöttük neki. Többszöri levélváltás után megállapodtunk a szerződés végső szövegezésében, mely szerint az apácák átveszik az ápolást, élelmezést,

mosást s az egész ház gondozását. 1901. június 1-én aláírtuk a szerződést s október havában átvette a rend az új fiókházat. Hat nővér működik ott s naponta 60 a betegek átlagos száma.

15. Nagyvárad. (Sz. József finevelő-intézet.)

Intézetünk minden közvetítése nélkül egyenesen az anyaházzal történt megállapodás szerint átvették 1902. év okt. 1-én a nagyvárad sz. József finevelő-intézetben a konyha vezetését. Ez idő szerint 4 nővér működik ott.

Végül a legutóbbi években ide a következő megkeresések jöttek új fiókházak ügyében, de a kéréseket apácza hiány miatt fájdalom mostanig nem teljesíthettük:

Szamosújvár. A leányárvaház átvételét kérték.

Debreczen. Dr. Wolafka v. püspök az ottani árvaház számára kért nővéreket.

Kézdivásárhely. Báró Szentkereszti Stefánia a Rudolf-kórház számára kért apáczákat.

Kárásztelek. Az ottani iskola átvételét kérték.

Lőcse. Kórház átvételét kérték.

Zenta. Szegényház vezetésére óhajtottak nővéreket.

Hódmezővásárhely. Polgári leányiskola és internátus számára.

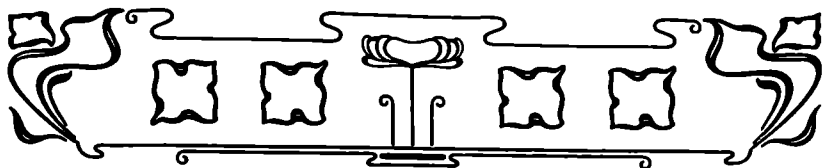
Újfalu. (Temes m.) Gróf Zselinszky iskola számára.

Endrőd. Óvoda és leányiskola átvételét kérték.

Csorvás. (Békés m.) Gróf Wenckheim Gézáné újonnan épített óvodájuk és leányiskolájuk számára kért nővéreket.

Helyben. Az országos elmeegógyintézetbe.

XII.

ITT MŰKÖDÖTT NŐVÉREK.

E sorok befejezéseül azon sorrendben iktatom ide az intézetünkben volt és a ma is itt levő nővérek neveit, a mely egymásutánban ide jöttek. A zárójelben levő számok itteni működésük idejét jelzik. Alkalmazásukat is feljegyeztem, valamint azt is, hogy innen közvetlenül hova mentek, vagy most hol vannak. Önfeláldozó munkásságuk emlékét hálás szívvel őrizi az intézet, a jövő nemzedéknek pedig szolgáljon buzdításul és lelkesítésül e tisztes sorozat.

1. Mayer M. Petronella, az intézet első főnöknője. Ide jött 1864. nov. 19-én. Az arany érdemkereszt s a »Pro Ecclesia et Pontifice« pápai kereszt birtokosa. Isten meghálálhatatlan kegyelméből még mindig fáradhatatlan munkássággal s nagy körültekintéssel vezeti az intézetet.

2. Haas M. Blanka, (1864. nov. 19. — 1884. okt. 21.) állandóan könyöradományokat gyűjtött az intézet számára.

3. Wenzler M. Theodora, (1864. nov. 19. — 1869. nov. 4.) a konyhában volt alkalmazva, innen az anyaházba ment.

4. Pechmann M. Gervasia, (1864. nov. 19. — 1867.) betegápoló nővér. Másodízben 1869. decz. 8. — 1871. júl., ekkor az anyaházba ment.

5. Preissl M. Theodosia, (1864. nov. 19. — 1869. nov. 4.) betegápoló, visszahivatott az anyaházba.

6. Weber M. Zenobia, (1864. nov. 19. — 1873. ápr. 1.) okl. tanítónő. Itt meghalt 1873. ápr. 1-én s az Orsolyák temploma alatti sírboltba temették el.

7. Hirschlein M. Zetula, (1866. máj. 17. — 1877. júl. 11.) betegápoló, innen Holczmányba ment főnöknőnek.

8. Schmidschneider M. Theocleta, (1866. máj. 17. 1867. márcz. 17.) női kézimunkát tanított, itt meghalt s az Orsolyák temploma alatt levő sírboltba temették el.

9. Hartl M. Longina, (1867. júl. 17. — 1884. okt. 21.) női kézimunkát tanított. Jelenleg főnöknő Münchenben.

10. Stephan M. Cleopha, (1867. júl. 17. — 1869. szept.) házi munkát végzett, visszatért az anyaházba.

11. Stark M. Chrysanta, (1868. febr. 24. — 1871. szept.) a házi munkánál volt alkalmazva. Most Münchenben egy gyermekmenedékház főnöknője.

12. Kirchhoff M. Prudentia, (1869. decz. 8. — 1872. nov.) tanítónő volt, innen az anyaházba hívták vissza.

13. Becker M. Alexia (1870. — 1884. okt. 21.) állandóan könyöradományokat gyűjtött, innen az anyaházba távozott.

14. Gstrein M. Crescentia (1872. decz. — 1873. júl.) okl. tanítónő, az anyaházba hívták.

15. Limmel M. Jacobea (1872. decz. — 1876. nov. 9.) a konyhában volt alkalmazva. Visszatért az anyaházba.

16. Hillmayer M. Bartholomea (1872. okt. 10. — 1877. okt. 25.) a ruhatárt gondozta, innen Petrozsénybe tették a kórház főnőknőjéül, majd Marosvásárhelyt, most meg Nagyváradon a Bihar-megyei közkórház főnőknője.

17. Huber M. Nepomucena, 1873. ápr. 1-én helyezték ide mint okl. tanítónőt, azóta a mai napig tanít.

18. Paulus M. Regalata (1873. ápr. 1. — 1888. szept. 6.) mint tanítónő magyar oklevelet szerzett, majd a petrozsényi leányiskola főnőknője lett, jelenleg Szilágysomlyón főnőknő.

19. Loihl M. Hugolina (1873. ápr. 1. — 1874. jan. 17.) okl. tanítónő volt.

20. Urich M. Acutina (1873. aug. 15. — 1890. jan. 27.) mint tanítónő magyar oklevelet szerzett, de 1890-ben itt elhalt.

21. Dauenhauer M. Mathea (1875. ápr. 3. — 1877. júl. 11.) magyar oklevelet szerzett, innen Holczmányba rendelték, jelenleg ugyanott főnőknő.

22. Ágothai M. Bronislava (1875. ápr. 3. — 1888. febr. 17.) Itt volt jelöltnő, majd beöltöztették s mikor az ujonczévről visszajött, a konyhában alkalmazták. Innen Petrozsénybe a kórházba rendelték s most ott főnőknő.

23. Frölich M. Romana (1876. aug. 8. — 1901. júl.) okl. tanítónő, az ének- és zenetanítást vezette, innen Marosvásárhelyre ment főnőknőnek.

24. Preis M. Salesia (1876. aug. 8. — 1888. aug. 29.) Itt volt mint jelöltnő, az ujonczév után a házi munkánál alkalmazták, majd Hátszegre rendelték. Előbb ott, jelenleg Brassóban főnöknő.

25. Auer M. Paschalia (1876. decz. 16. — 1877. júl. 11.) házi munkákat végzett, azután Holczmányba rendelték.

26. Nitsars M. Eleonora (1876. decz. 16. — 1887. okt. 27.) Intézetünk növendéke volt, majd jelölt lett s 1876-ban beöltöztették. Az ujonczév után itt házi munkánál alkalmazták, míg 1887-ben Petrozsénybe helyezték. Azóta még két ízben volt itt rövid ideig alkalmazva.

27. Nosal M. Menodora, mint jelöltnő jött intézetünkbe, 1876-ban beöltöztették, megszerezte az elemi és polgári leányiskolai oklevelet. Rövid ideig Hátszegen, majd Marosvásárhelyt a polgári leányiskolában mint tanítónő három évig volt alkalmazva. A többi időn át mindig intézetünknel működött, előbb az elemi leányiskolánál, a képző felállításá óta mint képző-tanítónő. A képző tanulmányi felügyelője, a természettani szertár őre.

28. Lorang M. Raimunda, 1877. okt. 10-én helyezték ide, rendesen a házi munkáknál nyer alkalmazást.

29. Ettl M. Nila (1877. okt. 10. — 1880. febr. 20.) házi munkákat végzett, az anyaházba ment.

30. Jozeffi M. Aurea (1879. okt. 17. — 1887. aug. 22.) mint tanítónő működött s oklevelet szerzett, innen Hátszegre rendelték, jelenleg főnöknő ugyanott.

31. Collet M. Gratiana (1879. decz. 12. — 1882. szept.) tanítónő volt, az anyaházba hívták.

32. Engelhardt M. Agapita (1879. decz 12. — 1888. szept. 6.) tanított, megszerezte a magyar oklevelet, azután Petrozsénybe került, s most ugyanott főnöknő.

33. Heigl M. Gorgonia (1880. ápr. 20. — 1886.) betegápoló nővér volt, az anyaházba ment.

34. Ulrich M. Natalia (1880. ápr. 20. — 1887. júl.) házi munkát végzett, az anyaházba hívták.

35. Fosticz M. Fructuosa, itt volt mint jelölt, 1883-ban beöltöztették s az ujonczév után ide visszarendelték, megszerezte az oklevelet, s azóta az elemi iskolában tanít, a képzőben is ad órákat.

36. Wikithal M. Lucilla (1884. okt. 14. — 1887. nov. 6.) munkatanítónő volt, innen Hátszegre küldötték.

37. Marczik M. Radegundis, a jelöltek sorába lépett be, 1883-ban beöltöztették s az ujonczév után visszajött, azóta itt működik, jelenleg a betegszobák vezetője.

38. Reithmeier M. Bonifacia (1885. júl. 26. — 1889. szept.) mint tanítónő működött, megszerezte az oklevelet, azután Hátszegre rendelték.

39. Spözl M. Ingeburgis (1886. aug. 26. — 1891. máj.) ruhatáros volt, betegen az anyaházba ment.

40. März M. Jordana (1886. ápr. 6. — 1895. okt. 1.) a konyhában volt alkalmazva, innen Salgó-Tarjánba ment, jelenleg Landshutban főnöknő.

41. Zöld M. Tóga (1886. okt. 23. — 1895. márcz. 6.) Intézetünk növendéke volt, 1885-ben beöltöztették s az ujonczév után ide visszatért. Megszerezte az elemi s a polgári leányiskolai oklevelet. Tanított az elemi, később a felső leányiskolában, míg 1895-ben a halál kioltotta ifjú életét.

42. Wutz M. Hermenegildis (1887. aug. 28. — 1891. aug.) házi munkákat végzett; az anyaházba hívták.

43. Haider M. Eucheria (1887. aug. 28. — 1888. okt. 20.) a házi munkánál foglalatосkodott, innen Petrozsénybe küldötték, jelenleg főnöknő Dicsőszentmártonban.

44. Auer M. Agape (1887. aug. 28. — 1897. decz. 15.) mint munkatanítónő működött, innen Nagyváradra ment.

45. Grimmer M. Wunibalda (1887. okt. 27. — 1893. aug. 31.) munkatanítónő volt, azután Marosvásárhelyre rendelték, később főnöknő lett ugyanott.

46. Beer M. Sixta, 1887. okt. 27-én jött ide s azóta házi munkákat végez.

47. Fülöp M. Hadrianna (1888. máj. 20. — 1888. aug. 1.) Mint jelölt lépett be intézetünkbe, majd kiment az anyaházba ujonczévre, a honnan betegén tért vissza s néhány hónap múlva elhalt.

48. Drasch M. Armella (1888. aug. 26. — 1896. júl.) zenetanítónő volt, az anyaházba ment.

49. Schön M. Xaveria (1888. okt. 20. — 1890. ápr.) házimunkát végzett, az anyaházba távozott.

50. Mayer M. Emélie, 1888. okt. 20-án küldötték ide, megszerezte az elemi s a polgári leányiskolai oklevelet. Működött 3 évig a marosvásárhelyi polgári leányiskolánál, a többi időn át intézetünkben az elemi s a felső leányiskolánál, jelenleg a tanítónőképzőben. A természetrajzi szertár őre.

51. Csermák M. Avellina (1889. aug. 27. — 1893. jún. 13.) mint zenetanítónő működött, míg 1893-ban meghalt.

52. Guth M. Terenczia, jelöltnőnek jött ide, 1888-ban beöltöztették s az ujonczév után ide visszaküldötték, házi munkákat végzett, míg 1893. aug. 31-én Marosvásárhelyre rendelték. 1902. júl. 5-én ismét ide helyezték.

53. Weikl M. Hyacintha (1889. nov. 14. — 1902. szept. 22.) a házimunkánál volt alkalmazva, míg Nagyváradon a sz. József intézetben főnőknő lett.

54. Weber M. Leokritia, 1890. máj. 28-án jött ide házimunkára, 1893. jún. 24-én Petrozsénybe rendelték, 1895. júl.-ban ide vissza helyezték, 1898. nov. 1-én pedig Nagyváradra a papnevelő-intézetbe főnőknőnek.

55. Löwenstein-Scharffneck M. Beatrix herczegnő (1890. okt. 15. — 1890. decz. 26.) zene-tanítónő volt.

56. Stil M. Victoria (1890. okt. 15. — 1890. decz. 30.) betegen jött az anyaházból tanítónőnek s néhány hónap mulva meg is halt.

57. Kammermeier M. Silvana (1890. okt. 15. — 1896. júl.) Mint jelölt jött ide, 1889-ben beöltöztették, az ujonczév után visszajött, megszerezte az elemi és a polgári leányiskolai oklevelet, működött elemi és felső leányiskolánknál, míg 1896-ban Marosvásárhelyre rendelték.

58. Liebl M. Milburga, mint jelöltnő jött intézetünkbe, azután beöltöztették s 1890-ben visszajött mint nővér, megszerezte az elemi és polgári leányiskolai oklevelet, tanított elemi s felső leányiskolánkban, jelenleg képzőintézeti tanítónő s a könyvtár őre.

59. Frankovszki M. Dulcissima, belépett a jelöltek sorába s 1890-ben beöltöztették, 1891. okt. 15-én visszajött s azóta, két évi brassói tartózkodását leszámítva, állandóan itt van s a konyhát vezeti.

60. Imre M. Lucára (1891. okt. 15. — 1895. júl.) Intézetünk növendéke volt, mint ilyen a jelöltek sorába lépett, s óvónői oklevelet szerzett. 1890-ben beöltöztették, az ujonczév után ide visszajött s tanított az elemi osztályokban, később az óvót vezette. Innen Petrozsénybe rendelték.

61. Auerbek M. Chrisogona (1891. aug. 4. — 1897. aug.) ruhatáros volt, az anyaházba ment.

62. Hanekker M. Emerika, intézetünk növendéke volt, majd jelölt lett, 1891-ben beöltöztették s az ujonczév után visszajött. Megszerezte az elemi s a polgári isk. oklevelet. Tanított az elemi s a felső leányiskolában, jelenleg képzőintézeti tanítónő, az önképzőkör vezetője, a képző tanári testületének jegyzője.

63. Préda M. Victoria (1892. júl. 17. — 1900. márcz.) Intézetünk növendéke volt, jelöltnő lett, 1891-ben beöltöztették, egy évre rá visszajött, megszerezte az elemi oklevelet, s tanított az elemi iskolában. 1895. júl. — 1897. júl. Marosvásárhelyt működött, azután ismét itt, míg 1900-ban betegeskedése miatt az anyaházba ment.

64. Bányai Ulrika (1892. júl. 17. — 1895. jan.) Intézetünk növendéke volt, majd jelölt lett, 1891-ben beöltöztették, az ujonczév multán visszajött s női kézimunkát tanított.

65. Hörmann M. Gudilla (1892. aug. 14. — 1899. aug.) zenetanítónő volt, Petrozsénybe rendelték.

66. Gruber M. Majella. Intézetünk növendéke volt, egy évig mint okl. világi tanítónő működött, azután 1892-ben a szerzetbe lépett s 1893. ápr. 7-én az ujonczév után lejött, de csak aug. 31-éig maradt itt, akkor Marosvásárhelyre rendelték. Onnan 1901. júl. 11-én helyezték ide vissza s azóta a zene- és énektanítást vezeti.

67. Krisztián Bertolina (1893. ápr. 7. — 1893. aug. 31.) Belépett jelöltnőnek, 1892-ben beöltöztették, az ujonczév után itt házimunkát végzett, míg Marosvásárhelyre küldötték.

68. Schellkopf M. Chrisologa (1893. júl. 7. — 1894. szept.) házi munkákat végzett, Petrozsénybe ment.

69. Geberl M. Felicitas, 1893. júl. 22-én jött ide, megszerezte az elemi s a polgári iskolai oklevelet. Tanított az elemi iskolában, jelenleg a felső leányiskolában.

70. Ellinger M. Spiridion (1893. júl. 22. — 1894. jan. 28.) mint tanítónő működött, míg a halál elragadá.

71. Remele M. Gezualda (1893. júl. 22. — 1896. júl.) Megszerezte itt az elemi oklevelet, tanított a leányiskolában, innen Marosvásárhelyre küldötték.

72. Schmelzer M. Mederika, 1893. júl. 22-én jött s azóta mint okl. munkatanítónő a leányiskolában s a képzőben a női házimunkát tanítja.

73. Farkas M. Cantia (1893. júl. 22. — 1896. aug.) Intézetünk növendéke volt, azután a jelöltek közé lépett s mint ilyen óvónői oklevelet szerzett. Az ujonczév után vezette az óvodát, míg Marosvásárhelyre rendelték.

74. Hopffengarten M. Hildeberta (1893. okt. 9. — 1896. aug.) zenetanítónő volt, Petrozsénybe helyezték át.

75. Ziegler M. Löbharda (1893. nov. 26. — 1894. júl.) házi munkát végzett, Petrozsénybe ment.

76. Hermann Hilarion (1894. ápr. 18. — 1894. okt. 26.). Itt belépett a jelöltek sorába, 1893-ban beöltöztették, az ujonczév után visszajött és házi munkát végzett.

77. Süss M. Gloriosa (1894. okt. 12. — 1897. júl.) házi munkát végzett, Holczmányba ment.

78. Steer M. Agilolfa (1894. okt. 12. — 1896. febr. 7.) a házi munkánál alkalmazták, betegeskedése miatt az anyaházba ment.

79. Handwerker M. Philothea, 1894. nov. 10-én jött, a jelöltek vezetője.

80. Gebhardt M. Philomora (1895. máj. — 1896. decz.) a házi munkánál volt alkalmazva, Brassóba rendelték.

81. Hofbauer M. Grimualda, 1895. máj. 25-től van itt s házi munkákat végez.

82. Schuster M. Digna (1895. ápr. — 1900. okt. 17.) női kézimunkatanítónő volt, innen Szilágysomlyóra rendelték.

83. Wild M. Júlia (1895. júl. — 1897. aug.) tanítónő volt, elemi okl. szerzett, innen Marosvásárhelyre rendelték.

84. Fieger M. Carina, 1895. aug. 17-én jött, magyar oklevelet szerzett s a polgári képzőről vizsgázott, tanított az elemi iskolában, most a felső leányiskolában.

85. Schober M. Agnes, 1895. aug. 17-én jött, zenét tanít.

86. Waldmüller M. Yxta (1895. nov. 23. — 1898. márczius 1.) a házi munkánál alkalmazták, míg Dicsőszentmártonba helyezték át.

87. Haftner M. Sophronia (1895. nov. 23. — 1900. jún. 10.) házi munkát végzett, elhalt.

88. Stumpf M. Pambo (1896. márcz 18. — 1898. szept. 21.) házi munkát végzett, az anyaházba ment.

89. Návrády M. Pacifica. Intézetünk növendéke volt, majd jelölt lett s 1895-ben beöltözött, az ujonczév után oklevelet szerzett s az elemi iskolában tanított, most a polgári képesítőre készül.

90. Zemlényi M. Erbó, intézetünk növendéke volt, majd jelölt s 1895-ben nővér lett, azóta női kézimunkát tanít.

91. Reichert M. Virginia (1896. aug. 19. — 1898. aug.). Mint jelölt jött intézetünkbe, majd nővér lett s oklevelet szerzett, innen azután Marosvásárhelyre rendelték.

92. Müller M. Brentana, 1896. okt. 10-én jött, a betegszobákban van alkalmazva.

93. Schober M. Próba (1896. okt. 14. — 1898. ápr.) zenét tanított, jelenleg Szilágysomlyón működik.

94. Karl M. Gunthildis, 1896. decz. 12-én jött, zenét tanít.

95. Heindienst M. Ottonia (1896. decz. 15. — 1897. ápr. 6.) házi munkát végzett, míg elhalt.

96. Eberl M. Regina, 1897. jún. 3-án helyezték ide, kapus.

97. Gere Mamerta (1897. júl. — 1898. júl. 13.) óvónő volt.

98. Burkhart M. Titonia, 1897. okt. 14. óta női kézimunkát tanít.

99. Pfaeffl M. Plautilla (1897. nov. 24. — 1899. júl.) a jelöltek vezetője volt, az anyaházba rendelték.

100. Radelkofer M. Nympha, 1897. nov. 24-én jött, a leányisk. növendékek felügyelője.

101. Bayer M. Fontana, 1898. ápr. 6-án helyezték ide, a konyhában van alkalmazva.

102. Ammann M. Adalbera, 1898. aug. 20-ától ruhatáros.

103. Reindl M. Wulfilda, 1898. szept. 14-én jött, betegápoló.

104. Weinberger M. Lollia (1898. okt. 14. — 1901. júl.) óvónő volt, az anyaházba ment.

105. Wenig M. Ethera (1898. okt. 14. — 1900. szept. 23.) házi munkát végzett, az anyaházba ment.

106. Weingarten M. Merita, 1898. nov. 29-én helyezték ide, a mosóházban van alkalmazva.

107. Metzner M. Leodegár (1899. júl. 5. — 1902. júl. 6.) zenetanítónő volt, Marosvásárhelyre helyezték át.

108. Dexel M. Constantina (1899. aug. 19. — 1902. júl.) mint jelölt jött ide, végezte a képzőt, oklevelet nyert, mint nővér az elemi iskolában tanított, míg Marosvásárhelyre rendelték.

109. Meindl M. Sotera (1899. aug. 19. — 1901. nov. 21.) Ide jött mint jelölt, végezte a képzőt, beöltöztették, oklevelet nyert, mint nővér rövid ideig tanított s korán elhalt.

110. Forster M. Áczó, jelöltnek jött, majd 1898-ban beöltöztették, végezte a képzőt, oklevelet nyert s azóta az elemi iskolában tanít.

111. Aigner M. Gabina, mint jelölt jött, végezte a képzőt, 1898-ban beöltözött, oklevelet nyert s azóta az elemi iskolában tanít.

112. Béres M. Mecrodóra, mint jelölt lépett be, végezte a képzőt, 1898-ban beöltözött, oklevelet nyert s azóta az elemi isk. tanít.

113. Kloner M. Gervasia, mint jelölt jött ide, végezte a képzőt, 1898-ban beöltöztették, oklevelet nyert, s azóta az elemi isk. tanít.

114. Irlmayer M. Szwiberta, mint jelölt jött ide, 1898-ban beöltöztették, azóta zenét tanít.

115. Estendorfer M. Nabor, 1899. okt. 16. óta a mosóházat vezeti.

116. Barabás Reinfreda (1900. okt. 12. — 1901. aug.). Mint jelölt lépett be intézetünkbe, 1899-ben beöltöztették, az ujonczév után visszajött és a házi munkáknál alkalmazták, míg Dicsőszentmártonba rendelték.

117. Bayer M. Edelthreta, 1900. márcz. 10-től a mosóházba van beosztva.

118. Schnur M. Ratruda, 1900. jún. 21-án jött, a képezdésznők felügyelője.

119. Müller M. Gardina, 1900. okt. 12. óta női kézimunkákat végez.

120. Gesser M. Zoa (1900. okt. 19. — 1901. szept. 1.) házi munkáknál alkalmazták. Innét Brassóba ment.

121. Lindner M. Odwalda, itt volt jelölt, majd beöltöztették s mint nővér 1901. aug. 21-től házi munkát végez.

122. Weber Alruna, itt volt mint jelölt, megszerezte az óvónői oklevelét, 1900-ban beöltöztették s 1901. okt. 12. óta az óvodát vezeti.

123. Czúra Pontika, belépett a jelöltek közé, 1900-ban beöltözött s 1901. okt. 12-én visszajött, azóta kapus.

124. Bartha Helládia, jelöltnak jött intézetünkbe, végezte a képzőt s oklevelet nyert; 1900-ban beöltöztették, az ujonczév után visszajött s azóta a leányiskolában tanít.

125. Brandl M. Gosia, 1902. jún. 30-án rendelték ide, zenét tanít.

126. Lechner Sapita, itt volt jelölt, az ujonczév után 1902. aug. 23-án visszatért, a konyhán van alkalmazva.

127. Blees Vilbetta, itt volt jelölt, végezte a képzőt, oklevelet nyert, beöltöztették, 1902. aug. 23-án visszatérve, az elemi iskolában tanít.

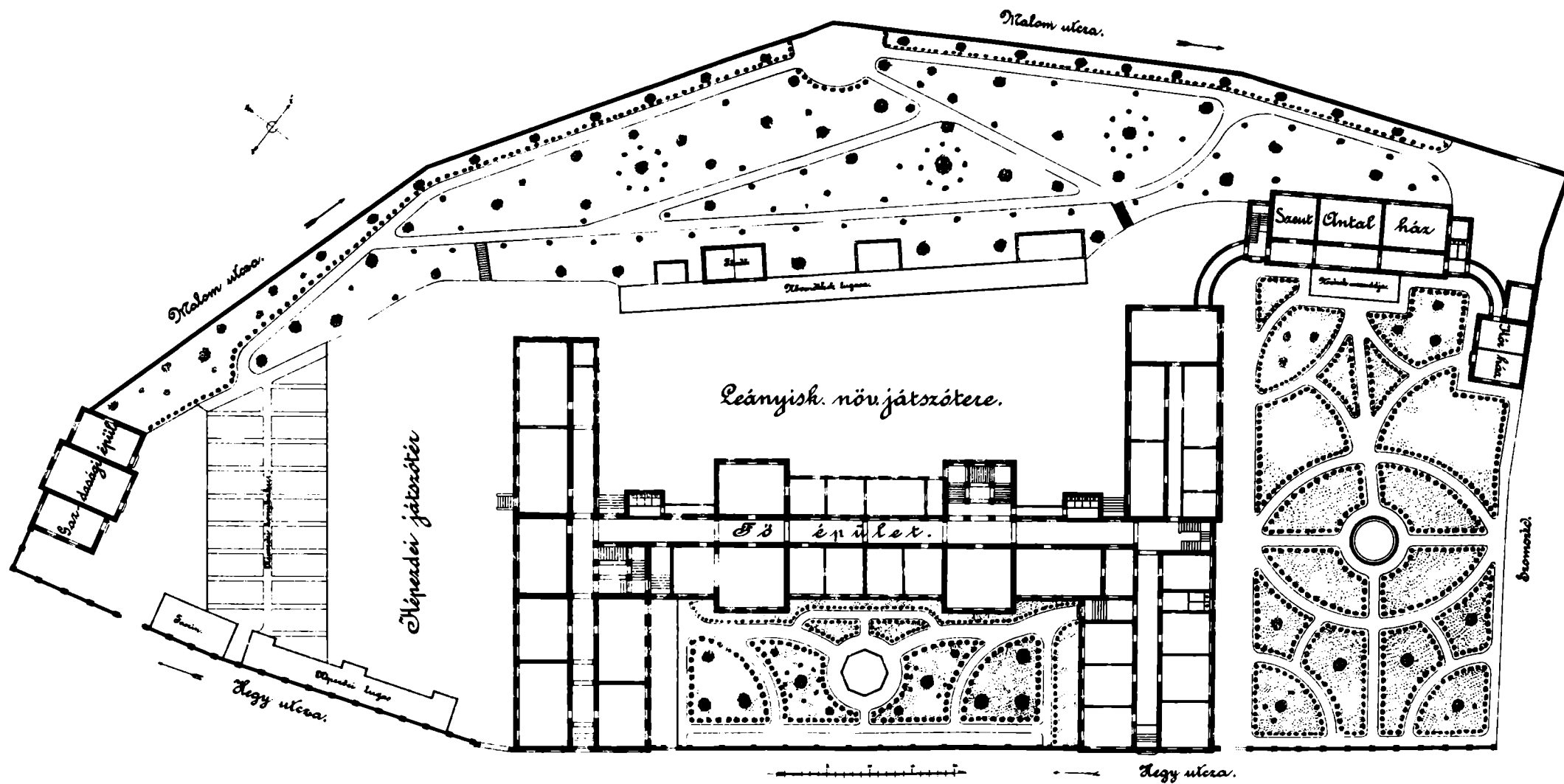
128. Hepperger M. Auxibia, 1902. szept. 13-án jött, a mosóházban van alkalmazva.

129. Hoderlein M. Marcina, 1902. decz. 1-én jött, házi munkát végez.

130. Wolfrum M. Arnulpha, 1903. jan. 2-án jött, házi munkát végez.

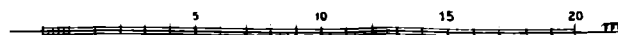
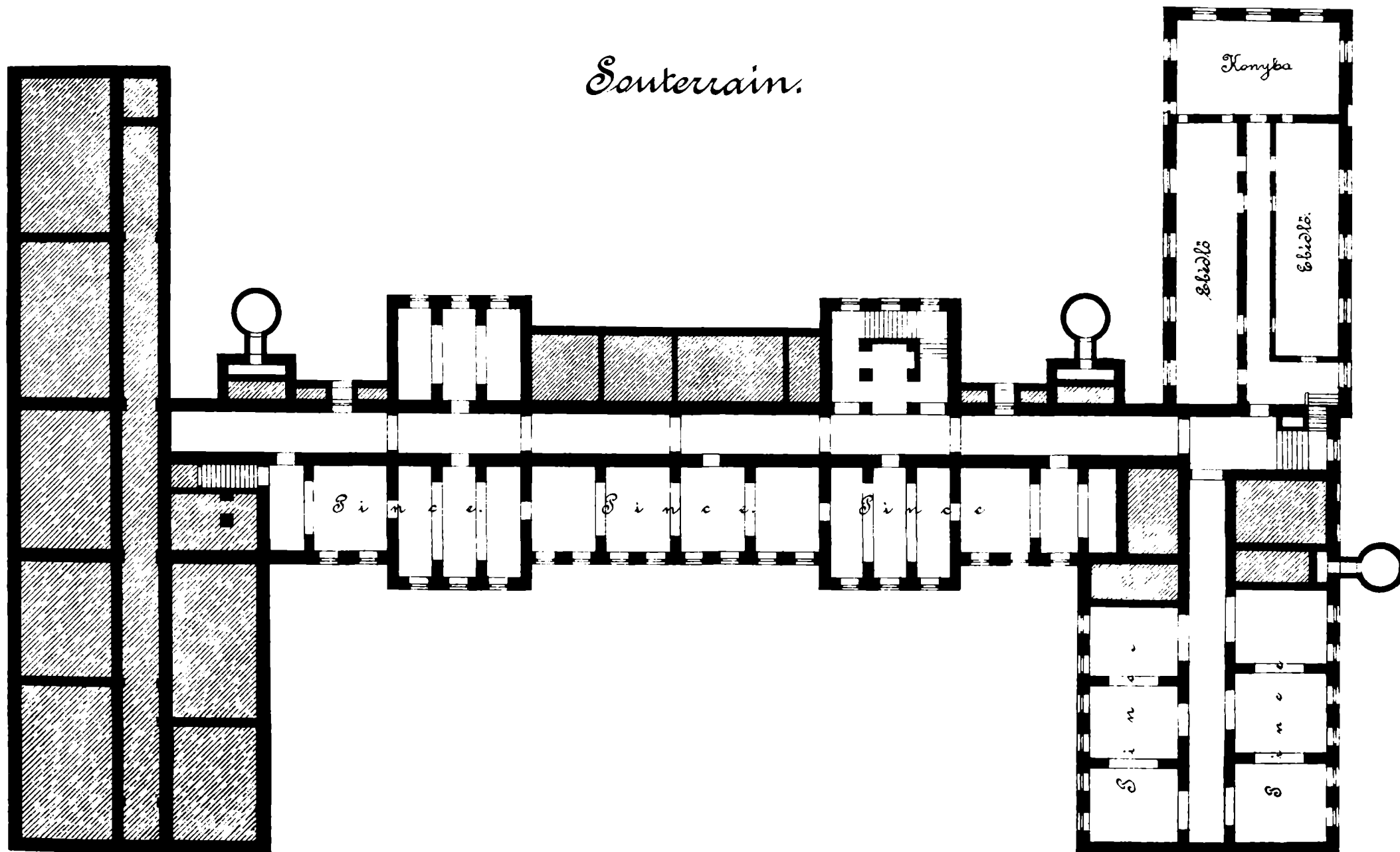
Az intézet telkének alaprajza.

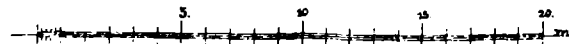
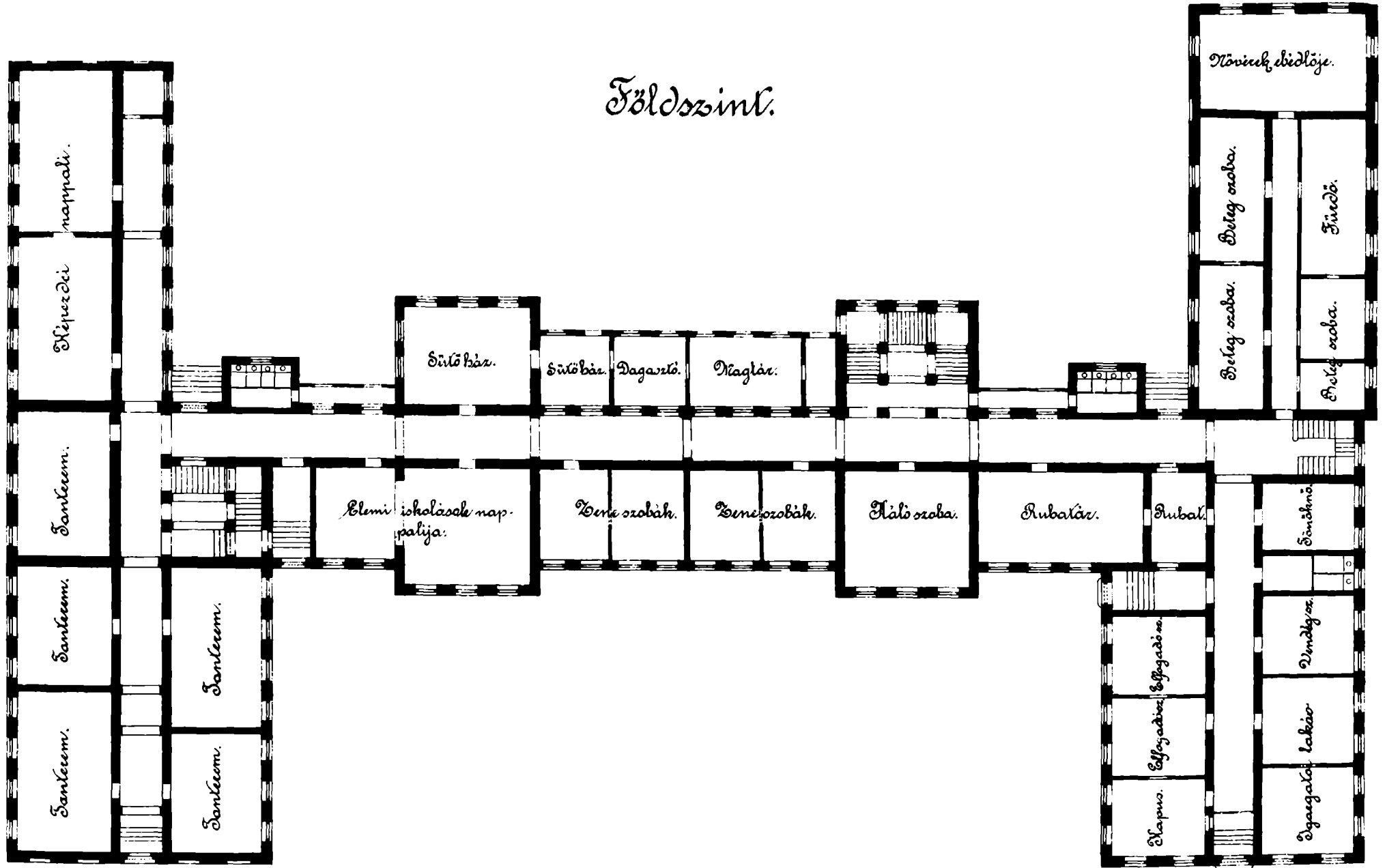
Souterrain.

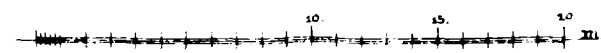
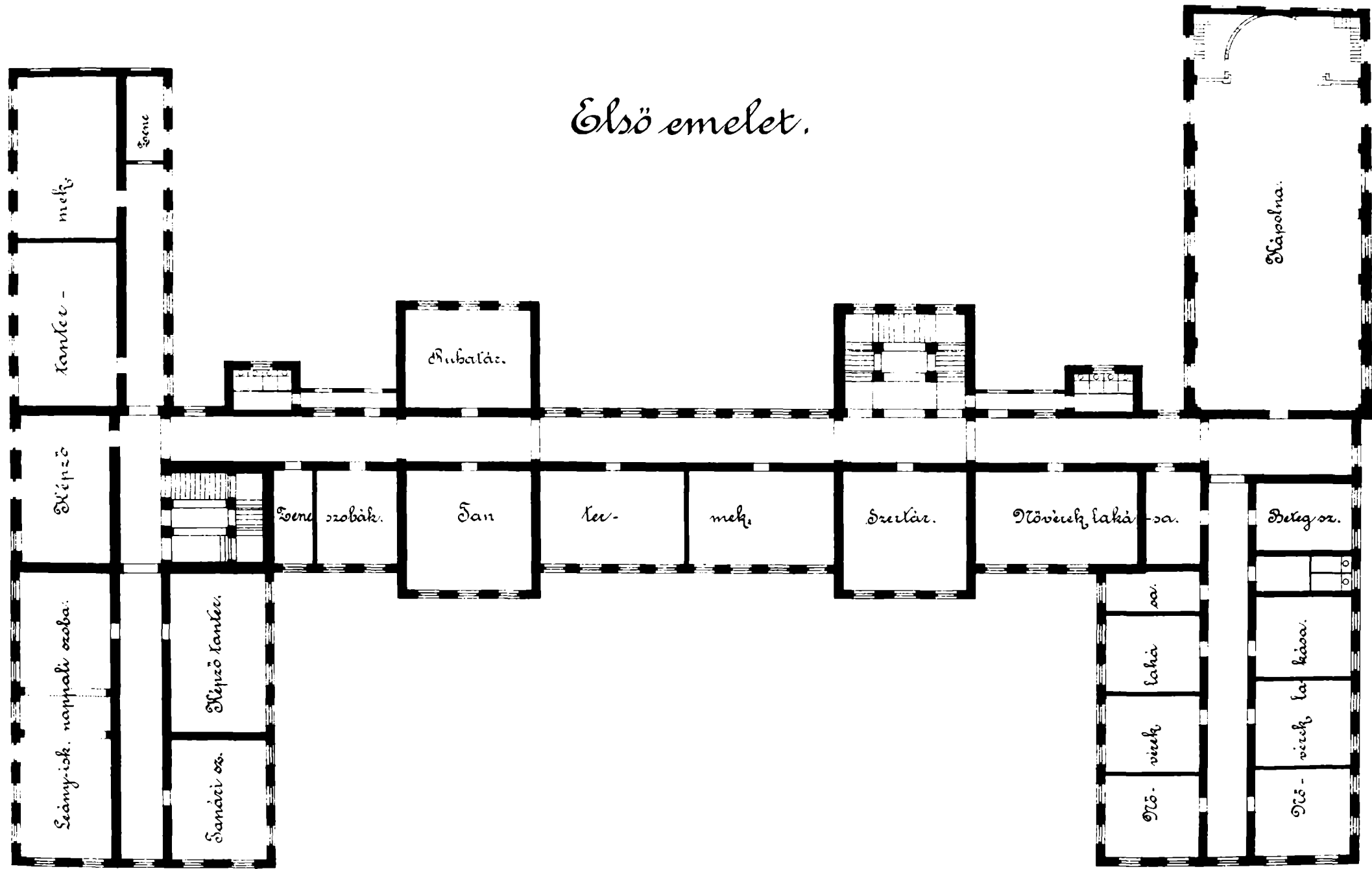
Földszint.

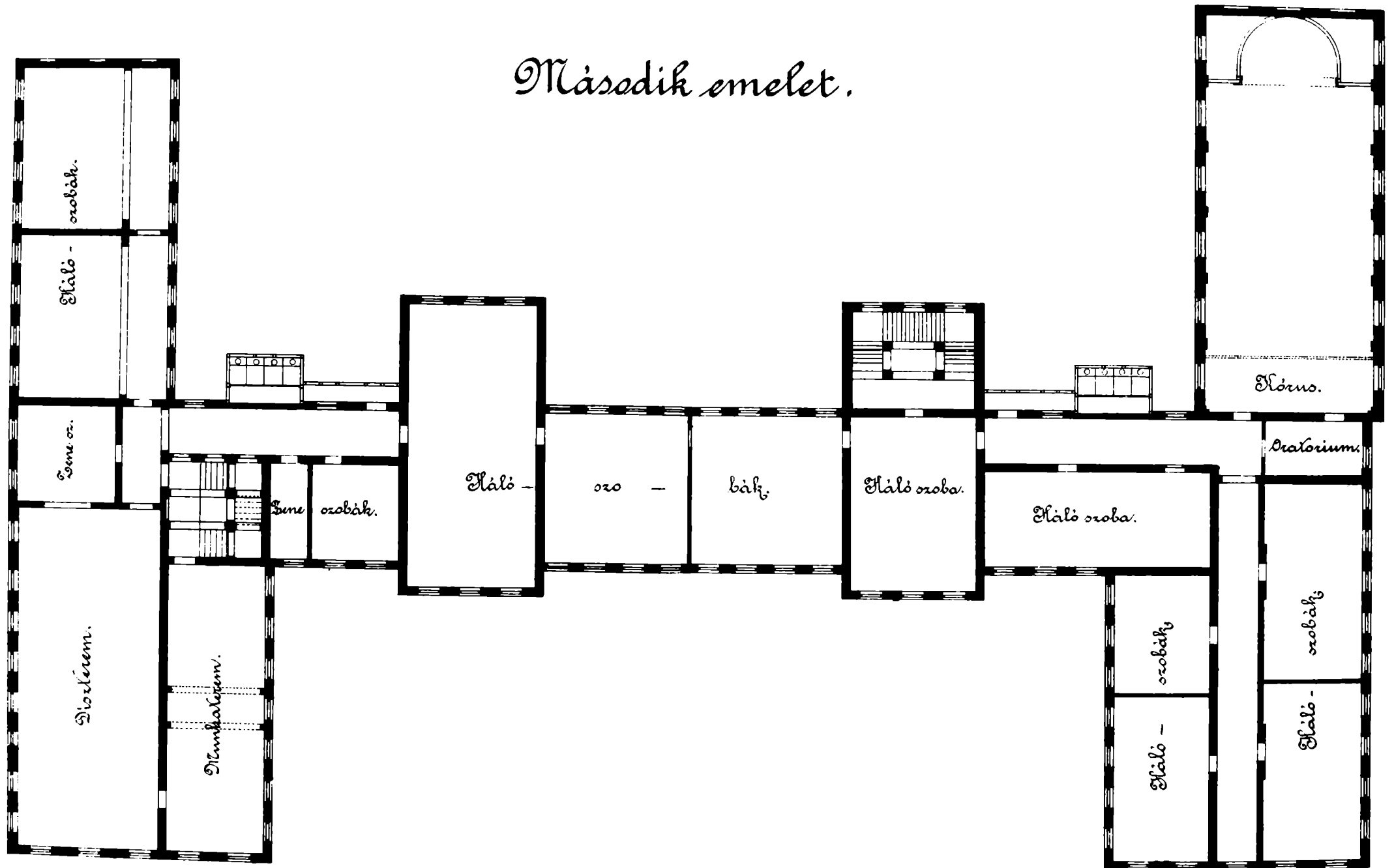
Első emelet.

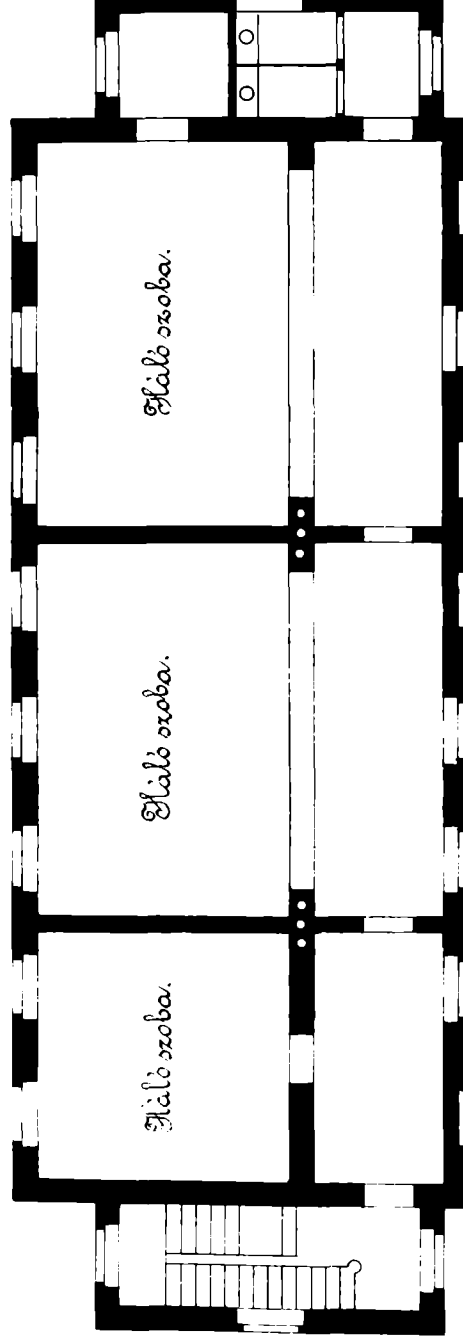

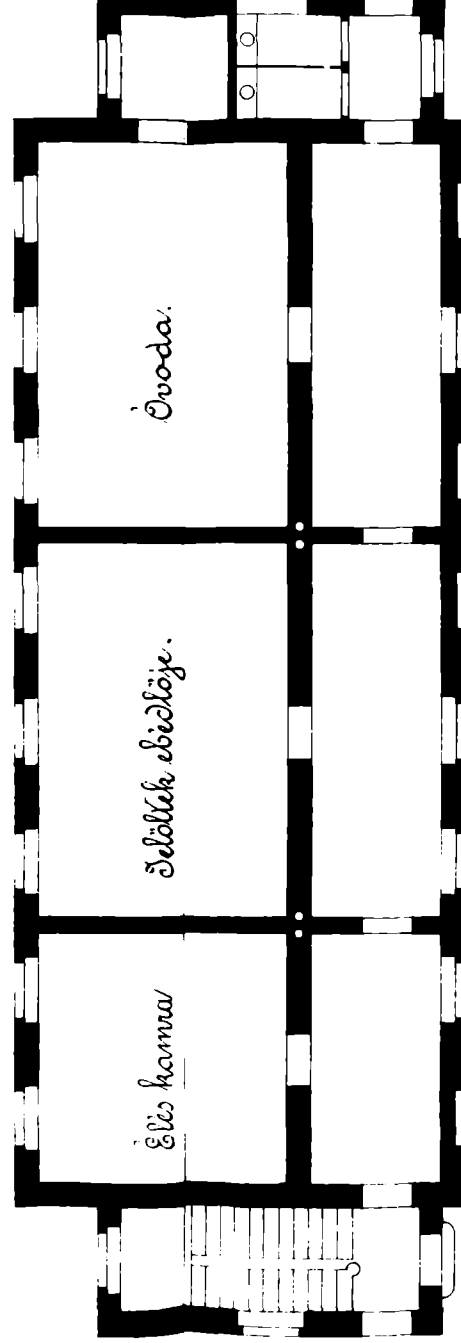

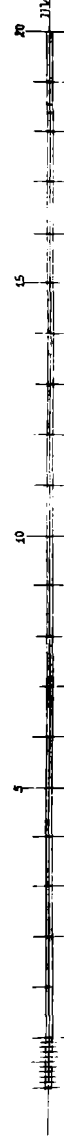
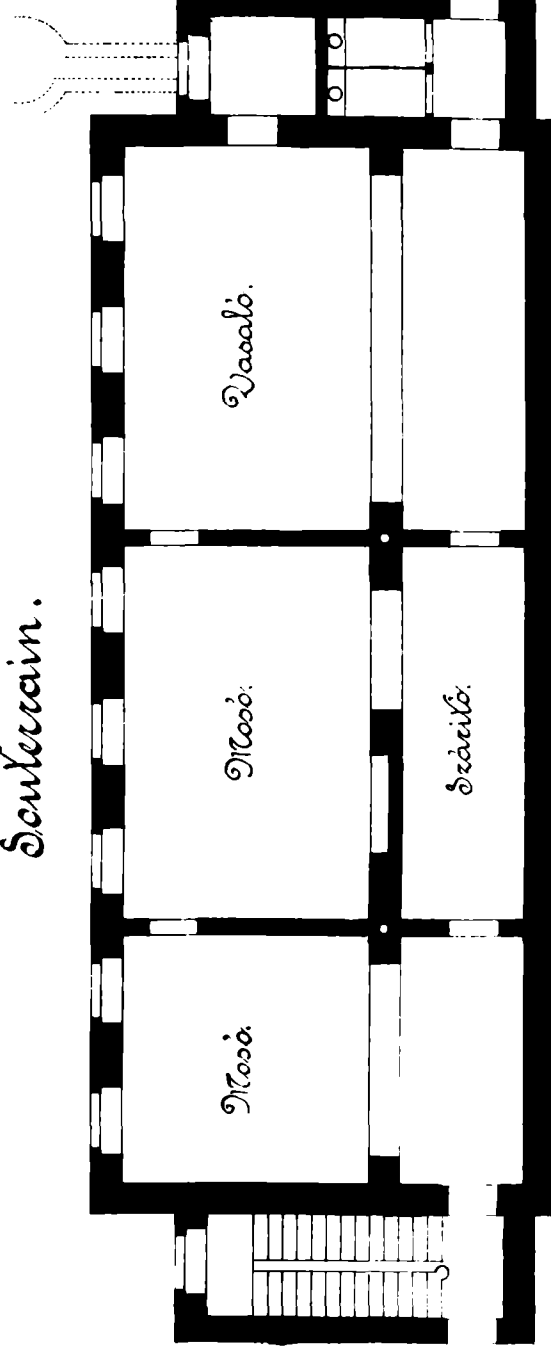
Szent Antal bár. Első emelet.

Földszint.

Szenterem.

7. Cz.

Intézetünk történetét mellékeljük ide.

Szerény véleményünk szerint minden volt növendékünknek kedves emlékül fog szolgálni s örömmel lapozgatja majd e könyvet, mely élete egyik kedves korszakát fogja emlékében visszavarázsolni.

Azt hisszük, hogy a tan- és nevelőintézetek, valamint a tanférfiak könyvtárában is szolgálatot fog tenni.

Árát a lehető legkevesebbre szabtuk: 2 frt. 50 kr. (5 korona). 31 gyönyörű kép s a tervrajzok díszítik a különben is fényes kiállítású munkát.

Bármely szalon asztalán helyet foglalhat, volt növendékeink kezéből pedig egyáltalában nem volna szabad hiányoznia.

Azon biztos reményben tehát, hogy a küldött példányt szívesen veszi és megtartja, kérjük annak árát a mellékelt utalványlap felhasználásával megküldeni.

Ha minden reményünk ellenére a művet nem tartaná meg, kérjük szépen azt azonnal visszaküldeni.

Nagyszében, postabélyeg kelte.

A sz. Ferencz-rendi nővérek intézete.

